fasıldan fasıla

FASILDAN
FASILA

M. Fethullah Gülen

4

FASILDAN FASILA - 4

M. Fethullah Gülen

ISBN
978-975-315-402-4

Yayın Numarası
351

Çağlayan A. Ş.
TS EN ISO 9001:2008
Ser No: 300-01
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 274 22 15
Eylül 2011

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31
Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1
Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.nil.com.tr

Takdim

Tarihte, bugün isimlerini bilmediğimiz pek çok peygamber gelmiş, fakat bazısının arkasından giden birkaç kişi ya olmuş, ya olmamıştır. Dine gönül vermiş pek çok yiğit, pek çok grup gelmiş, kimisi hendeklere atılıp yakılmış, kimisi mağaraları kendilerine mekân tutmuş, kimileri de, kavimleri helâk olurken, inanan birkaç mü'minle birlikte kurtulmuşlardır. Bu bakımdan, başarısız gibi görünen her hareket, mutlaka İslâm'ın dışında demek değildir. Bununla birlikte, tarihin hangi döneminde olursa olsun, İslâm adına samimiyetle atılan hiçbir tohum, Allah'ın izni, inayeti, havl ve kuvvetiyle, toprak altında çürümemiş, tarihin herhangi bir döneminde mutlaka meyvesini vermiştir. Bin yıldır vatan yaptığımız şu mübarek coğrafyada, her türlü haricî saldırılara ve iç tezgâhlara rağmen hâlâ tutunuyor olmamızın altında; şerefli ecdadımızın destansı fedakârlıkları ve İslâm'a hizmetleri olduğu kadar, asırlarca önce yaşamış, fakat unutulup gitmiş çok sayıda peygamberin, çok sayıda asfiyâ ve evliyânın samimî gayretlerinin olduğu da herkesin malûmudur.

Baştan beri takip ettiği çizgi, yıllardır yazıp söyledikleri ve konuştuklarıyla kamuoyunun yakından tanıdığı ve gerek İslâm adına, gerekse onunla ruh-ceset nispetinde bütünleşmiş ülkemiz ve milletimiz adına ortaya koyduğu hizmetlerini takdir ettiği Fethullah Gülen Hocaefendi, fikrî olduğu kadar mânevî rehberliğiyle, bugün birtakım tazyikler altında bulunuyor olsa da, karların altına koyduğu tohumları çoktan sümbüllenmiş biridir. Şu anda maruz bırakıldığı durum, o ve onun gibilerin bir kaderidir; evet, "İslâm garip başladı, yine garip avdet edecek. Ne mutlu, insanların bozduğunu düzelten gariplere!" hadis-i şerifinde haber verilip, sena edilen bir "gariplik" hâlidir.[1] "Garip" kelimesi ile, yakınlık mânâsına gelen "Karib" arasında, sadece bir nokta farkı vardır ve bu esrarlı nokta, garipliği Allah'a yakınlığa çeviren mekanizmadır denebilir.

Bilindiği gibi, *Fasıldan Fasıla,* Hocaefendi'nin bilhassa özel sohbetlerinden oluşan eserlerinin ortak ismi. Elinizdeki cildiyle de, 4. cilde ulaşmış bulunuyor. Bazen bir çay veya çay sonrası sohbetinde, bazen çevresinde bulunanlara ders takrir ederken, bazen sorulan bir soruya cevap sadedinde ve yeri geldikçe yaptığı bu sohbetlerde, tefsirden hadise, hadisten fıkha, fıkıhtan tarihe, oradan edebiyat, tasavvuf, felsefe, sosyoloji ve psikolojiye, hatta pozitif ilimlere kadar pek çok konuda pırlanta mahiyetinde fikirler, ölçüler; düşünceye, akla, kalbe,

hayata yön verici, yol gösterici ışıklar bulmak mümkündür.

Zaman ve mekânüstü veya bunların son sınırında yaşayabilen çok az insan dışında, bütün insan nesli, yaşadığı zamanın çocuğudur: Tasavvufta biraz farklı mânâda kullanılsa da, *ibnü'l-vakt*'tir o; düşüncelerinin, duygularının, hayat felsefesinin, dünya görüşünün belirlenmesinde içinde yaşadığı zamanın etkisi inkâr edilemez. Bu bakımdan, din gibi, ana kaynakları, kaideleri ve değerleriyle sabit bir olgunun, her döneme ve herkese hitap eden, her şartta ve mekânda uygulanabilir, yani elastikî yanları, sabit yanları kadar önemlidir denebilir. Çünkü, onun bu hususiyeti iyi kavranamazsa, son derece dinamik bir olgu olan din, statikleşir ve sürekli tekâmüle açık iken, durgunluğun, hatta yosun bağlamanın vasıtası hâline getirilebilir. *Fasıldan Fasıla,* dini, bütün dinamik yanlarıyla kavramada ayrı bir önemi haizdir.

Fethullah Gülen, ülkemizde dinin salt bilgi seviyesinden çıkıp, yaşanan bir seviyeye gelmesinde öncü rol oynayan rehber insanlardan biridir. Evet, Fethullah Gülen; Bediüzzaman, Elmalılı Hamdi Yazır, Hasan Basri Çantay, Filibeli Ahmet Hilmi, Süleyman Hilmi Tunahan, Mehmet Âkif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek ve emsali gibi, bilhassa son dönemde ülkemiz insanına ufuk göstermiş, yol açmış insanlardan biri olarak, bütün faaliyetlerini Allah'ın rızası ve dolayısıyla O'na kulluk esası üzerine oturtur: *"Bizim bir tek hedefimiz vardır: o da, Zat-ı Ulûhiyet'in, yine O'nun rızası için bütün sinelerde yer buluncaya dek anlatılmasıdır. Bunun dışında hiçbir mülâhaza bizi ilgilendirmez... Bir mü'min için en önemli mesele, Nâm-ı Celil-i İlâhî'nin dünyanın dört bir yanında duyurulması olmalıdır. Madem Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Benim davam güneşin doğup battığı her yere ulaşacaktır."*[2] *buyurmuş. O hâlde, bunun bizim için gaye-i hayal olmasında ne sakınca olabilir ki?"*

Elbette bu çok önemli iş, mü'minin bu gaye-i hayali, inanmış mürüvvetli gönüllerle, maddî-mânevî fedakârlık hisleriyle dopdolu insanlarla, Fethullah Gülen'in bizzat verdiği ölçüler içinde, *"Mânevî hayatını felç eden günahları tekrar işlemektense, ölümü tercih edecek kadar çelikten bir irade ve engin ruh hâletine sahip..."* er oğlu erlerle ve Allah'ın engin rahmetini kimseye kısmadan; Cehennem zebanisi gibi değil, Cennet hâzini gibi davranarak gerçekleşecektir.

İrticalî konuşma dil ve üslûbuna, aynı zamanda tabiîliğine sahip olan *Fasıldan Fasıla*, **Tarihî Prizma**, **Ruhî Hayat**, **İman Esasları Etrafında**, **Perspektif** ve **Bir Demet Sosyal Mesele** başlıklı bölümlerden oluşuyor. Birbirine bağımlı veya birbirinden bağımsız gibi görünen pek çok meseleye, öz ifadelerle Hocaefendi'nin cephesinden bakmak isteyenler için önemli bir eser. Bu eserde emeği geçen herkese teşekkür ederken, Hocaefendi'nin sağlık, sıhhat ve afiyet içinde daha nice eserler vermesini Cenâb-ı Allah'tan diliyoruz.

Ahmet Kurucan

1 Bkz.: Müslim, *îmân* 232; Tirmizî, *îmân* 13; İbn Mâce, *fiten* 15.

2 Bkz.: Müslim, *fiten* 19; Tirmizî, *fiten* 14; Ebû Dâvûd, *fiten* 1.

Birinci Bölüm
TARİHÎ PRİZMA

Beklentilere Girmeme

Soru: **Yapılan işler karşısında maddî-mânevî bir beklentiye girmemenin ölçüsü nedir? İzah eder misiniz?**

Mü'min, her yaptığı şeyi Allah emrettiği için yapar. Ne kendi, ne ailesi, ne de beraber olduğu insanların çıkarlarını kat'iyen düşünmez. Bir mü'minin, bu tür beklentilere girmeden hareket etmesi, "hâlisâne" tabiriyle ifade edilir ki, bu hak erinin, hiçbir zaman para-pul, makam-mansıp, şan-şeref.. davası gütmeden, İslâm'a hizmette tıpkı bir nefer gibi hareket etmesi demektir. İnsanın, bir kısım maddî şeylerle birlikte, bir de mânevî füyuzat hislerinden feragat etmesi söz konusudur ki, bunun için de isterseniz "en hâlisâne" tabirini kullanabiliriz. Evet, eğer Üstad'ın "Gözümde ne Cennet sevdası, ne Cehennem korkusu var. Milletimin imanını selâmette görürsem Cehennem'in alevleri içinde yanmaya razıyım.."[1] hasbiliği içinde, gerçek bir hillet sergilemeyi düşünüyorsak ve Allah'a dostluğa talipsek, hâdiseleri Hz. İbrahim gibi göğüsleme ve her şeyi O'nun rıza ve rıdvanı etrafında örgülemeye talibiz demektir.. ve işte, maddî-mânevî bir beklentiye girmeden Allah yolunda hizmet etmek de budur.

İnsana bu seviyeyi kazandırabilecek hususlar üzerinde kısaca durmak istiyorum:

İnsan, afakî ve enfüsî tefekkürle sürekli kendi iç âleminde bir yenilik yaşamalı ve Cenâb-ı Hakk'ın kendisine şah damarından daha yakın olduğunun idrakine varıp, O'nu her an yanında hâzır ve nâzır hissetmelidir ki bu hâl, onun sürekli "Ballar balını buldum; varlığım yağma olsun." zirvelerinde dolaşması demektir. Evet, Allah'ı ve O'na ait vâridâtı duymayan bir insanın, bırakın "en hâlisâne" olmasını, hâlis bir kul olması bile çok zordur. Böyle bir insan zamanla arzularının esiri hâline gelir ve cismaniyetine takılıp kalarak onun kulu kölesi olur.

Rabıta-yı mevt, ihlâsı kazandıracak hususların önemlilerindendir. Ölüm ötesi mülâhazaların bir kitap gibi okunması, onun bütün enginliğiyle kalbde hissedilmesi.. zamanla insanı, hayatla ölüm arasındaki farkın, bir odadan

diğerine geçmek gibi bir şey olduğu inancına ulaştırır. İşte, *“ba’sü ba’de’l-mevt”*e böyle inanan bir insanın, artık birtakım dünyevî hatta uhrevî beklentilere girmesi düşünülemez.

Hakikî anlamda ihlâsı kazanmanın bir diğer yolu da, kalbî hayatı Allah’a açık olan insanlarla oturup kalkmak ve her şeye rağmen, bu insanlardan ayrılmamaktır. Fert olarak bir insan, şahsî kemalâtın hangi mertebesine çıkarsa çıksın, Cenâb-ı Hakk’ın, aynı düşünce etrafında kenetlenmiş olan insanlara bahşettiği lütuflarını elde etmesi mümkün değildir. Abdülkadir Geylanî Hazretleri bile zannediyorum, toplum üzerine sağanak sağanak inen vâridâtla, kutbiyet ve gavsiyet arasındaki seçimini, “Kutbiyeti de, gavsiyeti de istemiyorum; madem şu topluma gelen şeyler nuraniyet sırrıyla, herkese veriliyor. O hâlde ben de ondan nasibimi almak isterim.” şeklinde yapar ve insanlar içinde bir fert olmayı tercih ederdi.

Yine birlik ruhuyla hareket, ferdin yanlış yol ve saplantılardan uzak kalmasını sağlar. Efendimiz: *“Ümmetim dalâlette içtima etmez.”*[2] buyurmuşlardır. Bunun mefhum-u muhalifi, bir yerde içtima yok ve ferdî hareketler söz konusuysa, dalâlete düşmeme konusunda, bir garanti yok demektir. Diğer bir hadislerinde de O (sallallâhu aleyhi ve sellem), sürüden ayrılanı kurtların yiyeceğini haber vermişlerdir ki,[3] üzerinde durulması gereken bir mevzudur. Ayrıca anlatıldığı şekliyle davranma bu tür risklere karşı olduğu kadar, şeytanlar ve nefsin yıkıcı şahaplarına karşı da koruyucu bir atmosfer mahiyetindedir.

İhlâsı elde etmenin bir başka yolu, selef-i salihinin hayat-ı seniyyelerinin örnek alınmasıdır. Onlar gerçek imanı, gerçek İslâm şuurunu, gerçek vefayı.. temsil etmiş insanlardır. Dolayısıyla onları dinde örnek ve önder kabul edenler, değişik falso ve fiyaskolar içine düşmeye karşı, sağlam imamlara iktida etmiş sayılırlar. Nitekim, benim âcizane kanaatim bu olduğu için, yıllarca insanlara hep Sahabe, Tâbiîn, Tebe-i Tâbiîn ve bu davanın asrımızdaki ilkleri olan Üstad’ın talebelerini nazara vermiş ve onların örnek hayatlarını anlatmışımdır.

Hâsılı, bütün bunlar maddî-mânevî bir beklentiye girmeden İslâm düşüncesinde sebat ve devamlılığı sağlayacak önemli esaslardır.

Gaye-i Hayalimiz

Bizim bir tek hedefimiz vardır o da, Zat-ı Ulûhiyet'in yine O'nun rızası için bütün sinelerde yer buluncaya dek anlatılmasıdır. Evet, bunun dışında başka hiçbir mülâhaza bizi ilgilendirmez. Biz sohbetlerimize rıza-yı Bâri'nin dışındaki şeyleri konu edinmeyi bir yanlışlık sayar ve içine girmişsek, farkına vardığımız an hemen keser ve konumuza döneriz. Böyle düşünmemiz, başkalarına karşı bir tavır olarak da algılanmamalıdır; aksine çizilmiş sınır içinde hareket ettiğimizin delili sayılmalıdır.

Burada bahsini ettiğimiz sınır, irşad ve tebliğ usûlü ile ilgilidir. Yoksa İslâm hakikatlerinin ulaştırılacağı mekân adına değildir. Zira bu anlamda bir sınır tayini bahis mevzuu olamaz. Meselâ bir kutlu tarafından bize: "Bu mesele, İlhanlılarla şu safhada, Selçuklularla bu merhalede, Osmanlılarla da şu seviyede insanlığa tanıtıldı; bundan sonra da şuraya kadar size aittir.." denseydi, biz bunu yapmaya çalışacak, geriye kalan vaktimizde de yine boş durmayacak ve "Bu sınırlar dışında başka yer yok mu?" deyip sesimizi duyurmak için uygun zeminler arayacaktık. Aslında mezmum bir şey olmasına rağmen, olanca hırsımızı da ortaya koyacak ve ruhumuzun ilhamlarını başkalarına da duyurmaya çalışacaktık. Zira bu hırs, zamanı büzüp daraltmanın, az zamanda çok iş yapmanın hırsı değil; Nâm-ı Celil-i Muhammedî'nin bir bayrak gibi her tarafta dalgalandırılmasının hırsıdır. Mademki Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Benim davam güneşin doğup battığı her yere ulaşacaktır."*[4] demiş, o hâlde bunun bizim için bir gaye-i hayal olmasında ne sakınca olabilir ki! Evet, bir mü'min için en önemli mesele, nâm-ı celil-i ilâhînin dört bir yanda duyurulması olmalıdır.

Bunun dışında, devletimizin dünya devletler muvazenesinde yerini alabilmesi için, Üstad'ın bundan yüz sene evvel çekirdek bir düşünce olarak ortaya attığı, ciddî bir ilim seferberliği başlatıp, insanları cehaletten kurtarmak; ekonomik yönden esaslı tedbirler alıp halkın refah seviyesini yükseltmek; ittifak ve vifak ölçüsünde olmasa bile, en azından ihtilâfların işletilmemesi şeklinde de olsa bir birlik sağlamak.. evet bütün bunlar da bir önceki düşünceye tâbi hususlardır. Zira temel düşüncemiz; Allah rızası için, Allah adının her tarafta şehbal açmasını sağlamaktır. Böyle hareket edildiği müddetçe Cenâb-ı Hak, bu milleti tutacak, kaldıracak ve himaye buyuracaktır.

İkinci bir mesele ise, günümüz şartları da nazar-ı itibara alınarak, İslâm evrenselliğinin temsili hususudur. Bunun yolu da, ferden ferda İslâm'ın

güzelliklerini başkalarına anlatmaktan geçiyorsa bu işi yarına bırakmadan yapmak; belli bir seviyede yapılıyorsa, o zaman da mümkünse bunu ikiye, üçe katlamak...

Rahman ve Rahim Sıfatları

Rahman ve Rahim sıfatları, aynı kökten gelen Cenâb-ı Hakk'a ait iki sıfattır. Bu sıfatlar, ihtiva ettiği mânâ itibarıyla birbirinden farklıdır. Rahman sıfatı tıpkı Lâfz-ı Celâle'de olduğu gibi, şu ana kadar başka bir varlığa isim olarak konulmamış, sadece ve sadece Allah'a mahsus bir sıfat olarak bilinmektedir. Elmalılı Hamdi Yazır, onu tefsir ederken: "Rahman; yeryüzünde canlı-cansız, mü'min-kâfir.. herkese Allah'ın rahmet etmesidir."[5] şeklinde bir yaklaşımda bulunur.

Rahim sıfatı ise, dünyada iken vazife ve sorumluluğunu bilmiş kişilerin, mazhariyeti ne ölçüde olursa olsun, ahirette mükâfatlandırılmalarını tekeffül ve ifade eder. Evet, görüldüğü gibi Rahman sıfatı mânâ yönüyle daha umumi görünmektedir.

Kelime ve harflerin çokluğunun mânânın genişliğine delâlet etmesi, Arap dilinde bir esastır. Bu iki kelimenin her besmelede geçmesinden başka, sûrelerin içinde de zikredildiğini düşünecek olursak, Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin, bereketinin bunca vurgulanmasındaki espriyi daha iyi anlarız. Bir kudsî hadiste, Allah'ın rahmetinin gazabına sebkat ettiği ve onun her şeyi kuşattığı ifade edilir.[6] Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir başka hadisinde ise, bu rahmetin sadece insanlara değil; bütün canlılara şamil olduğu vurgulanır. O: "Allah, rahmetini yüz parçaya ayırmıştır. Onun doksan dokuzunu kendi katında bırakmış, bir parçasını da yeryüzüne indirmiştir. Mahlûkatın birbirine karşı merhameti, meselâ hayvanın yavrusunu emzirirken, ona basmamak için ayağını kaldırmasında olduğu gibi, işte bu bir parça merhametten dolayıdır."[7] buyurur.

Evet, dünyada bu denli geniş olan Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti, ahirette de herkes için çok önemli bir nokta-yı istinattır. Allah'ın orada kimlere rahmet edip, merhametiyle kucaklayacağını bilemeyiz. Bunun, sadece iman ve amel eden kullara has olduğunu söyleyip dünyada insanlara karşı bir Cehennem zebanisi gibi davranmak doğru değildir. Aksine, onlara karşı Cennet hâzinleri

gibi yumuşak edalı olup, yarım kelimeyle dahi olsa bir kurtuluş yolunun olabileceğini hatırlatmak gerekir. Unutmayalım ki, bazen mükellefiyetlerin tam-tekmil edası bile, insanın kurtuluşuna yetmeyebilir. Bu hakikati, Nebiler Serveri şu hadis-i şeriflerinde beyan buyururlar. Şöyle ki, bir gün Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hiç kimse ameliyle kurtulamaz."* der. Sahabe Efendilerimiz: "Sen de mi ey Allah'ın Resûlü?" diye sorduklarında, O: *"Evet, ben de kurtulamam. Ancak Allah rahmet ederse."*[8] cevabını verir. Ama aynı Allah Resûlü bir başka hadislerinde: *"Lailahe illallah deyin, kurtulun."*[9] buyurur. Buradan hareketle fukaha, bu kelimeyi söyleyen insanlarla savaşta karşı karşıya gelinmiş olsa bile, kesinlikle öldürülmemeleri gerektiğini söylerler. Bu hususta Allah Resûlü'nün Üsame b. Zeyd,[10] Mikdat b. Esved,[11] Muhallim b. Cessâme'ye[12] (r. anhüm) olan serzeniş ve itapları hepimizin malumudur.

Hâsılı, rahmet hepimiz için çok önemli bir kaynaktır. Rahmetten mahrum kalan, her şeyden mahrum kalır. Her insan, rahmeti kendisi açısından yorumlayıp, ona ehil olup olmadığının muhasebesini yapabilir; ancak başkaları hakkında bu türlü yorumlara girmesi, kesinlikle doğru değildir.

İltifata Mazhariyet Adına..

Bugün, milletimiz adına "Tarihî" denebilecek ölçüde çok iyi bir başlangıç yapılmıştır. Bu hareket çaplı, geniş kapsamlı olması ve Türkiye için istikbal vaadetmesi yönüyle, Müslüman-Türk milleti olarak tarihimizde meydana gelen iki-üç önemli hâdiseden biri sayılabilir. Bu, Cenâb-ı Hakk'ın milletimize olan bir iltifatıdır. Bizim de, bu iltifat-ı Rabbaniyeye mazhariyeti devam ettirme adına, olanca gayreti göstermemiz gerekmektedir.

Efendimiz, kendi liyakatine mebsuten mütenasip olarak verilen peygamberlik davasında, başkalarının gönlüne girmek için savm-i visal (birkaç gün ard arda oruç tutma) yapıyor,[13] ayakları şişinceye kadar geceleri nafile namaz kılıyordu. Kendisine, geçmiş ve gelecek günahları affedildiği hâlde niçin bu şekilde hareket ettiğini hatırlatanlara da: *"Bu lütuflarla beni serfiraz kılan Allah'a şükretmeyeyim mi?"*[14] cevabını veriyordu. Evet, biz de, her oturup kalkışımızda, gülüp eğlenme yerine, konumun müsait olduğu ölçüde, Rabbimizle münasebetimizi yenileme mecburiyetindeyiz. Hatta, biraz mübalağa

edalı da olsa, istibra anı da dahil yatağa girip uyayacağımız vakte kadar zamanın hemen hepsini O'nun adına değerlendirip: "Verdiğin nimetlere binlerce şükürler olsun Allah'ım!.. Liyakatimiz olmadığı hâlde, bunca nimetlerle bizleri serfiraz kıldın.. şimdi de bizlere liyakat ihsan buyur ve aramızdaki nifakı, şikakı bertaraf eyle!.." deyip dua etmeliyiz. Bütün bunlar, Allah'la olan irtibatı kuvvetlendirmeye yönelik hareketlerdir ki Cenâb-ı Hak, kendisiyle bu ölçüde münasebetlerini koruyan insanların hiçbir zaman ikballerini idbara çevirmemiştir.

Ne var ki O, nimetlerini artırdıkça biz de kendimizi gaflete salıyor, istikbal adına beklentilere giriyor, bulunduğumuz makam ve mansıba göre hakk-ı temettu peşinde koşuyorsak, işte o zaman Cenâb-ı Hak, bu nimeti bizden alıp Kur'ân-ı Kerim'de ifade edildiği üzere, duyguda, düşüncede taze; her gün ayrı bir performansla hareket eden ve Allah'la irtibatı kavi bir başka topluluğa verir. Evet Allah (celle celâluhu), ruhen canlılığını kaybetmiş insanlara bu davayı temsil ettirmez. Küçük bir emâre ve gösterge olarak, namazların şeker-şerbet halâveti içinde edâ edilmesi, Rabbin mübarek isminin anılırken zevkten zevke girilmesi, O'na ait hususların, her şeye tercih edilmesi.. evet işte bunlar, tazeliğin ve iltifat-ı ilâhîye mazhariyetin ifadesi sayılabilir. Aksi durumlar ise, farklılaşmanın, ruhta bitmişliğin ve kadavralaşmanın alametidir.

Netice itibarıyla herkes, üzerine sağanak sağanak gelen bu nimetleri gördükçe birer âbid, birer zâhit kesilmeli ve hiçbir beklentiye girmeden Allah yolunda koşmaya devam etmelidir.

Birlik ve Beraberlik

Dine hizmet etmek için bir araya gelmiş insanlar arasında bulunup da, bu topluluğun genel havasından istifade edemeyen insanlar olabilir. Hatta bunlar, herhangi bir topluluk içinde bulunmayan insanların ferdî bir kısım muvaffakiyetleri karşısında bakışı bulanıp: "Madem 'Allah'ın yardımı cemaatle birlikte'[15]; o hâlde bu insanların durumu nedir?" diyebilirler.

Evvelâ şunu belirtmeliyim ki, zikredilen hadis-i şerifin mânâsı kesinlikle doğrudur ve İslâmî düşünce için bir araya gelmiş insanların bütünü hidayet üzeredir. Evet, eğer bir topluluk, Cenâb-ı Hakk'ın rızası istikametinde hareket ediyorsa yaptığı şeylerde başarılı olsun veya olmasın, o, Hakk'ın rızasını

kazanmış demektir. Dinî hizmetler adına atılmış her adımı aynı şekilde değerlendirmemiz mümkündür. Ayrıca, farklı farklı insanların aynı duygu ve düşünce etrafında birleşip hizmet etmeleri ilâhî inâyetin bir tezahürüdür. Diğer taraftan da, birlik ve beraberlik, inayetin celbine önemli bir vesiledir.

Dolayısıyla böyle bir düşünceye sahip olan insanlar, evvelâ bu meselenin perde arkasını görememekte ve acele edip indî kararlar vermektedirler. Cenâb-ı Hakk'ın, bir insanın sadece dünyasını mamur edip ahiretini onun tepesine yıkması, O'nun elinin o insan üzerinde olması demek değil, aksine aleyhinde olması demektir. O hâlde böyle bir topluluk dışında kalan insanların, her tuttuğu altın oluyorsa, ihtimal bu onlar için bir imtihandır.

Diğer bir husus da, eğer Cenâb-ı Hak kendi dinine hizmet misyonunu, kendi hoşnut olduğu insanlara eda ettirecekse, bu işi gece-gündüz O'nun rızasını heceleyen insanlara yaptıracaktır. Bir zamanlar enbiyâ, evliyâ, asfiyâ ile gerçekleştirilen bu ulu iş, şimdi de şu ya da bu toplulukla gerçekleştirilebilir.

Burada mühim olan, o insanların, yaptığı işler karşısında gurur ve kibre girmeden, ciddî bir vazife şuuru ve sorumluluğu içinde vazifelerine devam etmeleridir. Allah için birlik ve beraberlik ise bunun en önemli bir teminatıdır.

Vakar ve Ciddiyet

Cemiyet hayatı itibarıyla, her tür anlayışta insanlarla karşılaşmamız muhtemel olduğu kadar mukadderdir de. Bunlara karşı, hemen ilk anda, gerekli tavrı ortaya koymakta zorlanır, nasıl davranacağımızı bilemeyebiliriz. Hâlbuki vakar ve ciddiyet sayesinde, karşımızdaki kişi kim olursa olsun, en başta tavrımızı ortaya koyup münasebetlerimizi bu çizgiye oturtabiliriz. Bu durum bizim için olduğu kadar, bir anne-baba, bir öğretmen, bir amir-memur.. için de söz konusudur. Özellikle laubali ve yılışık tipler, onların müsamaha ve hoşgörüsünden istifade edip, her türlü şımarıklığı yapabilir ve onların bu duygularını suistimal edebilirler. İşte bütün bunlara meydan vermemek için, evvelâ onları severken bile, ciddiyeti elden bırakmamak gerekir. Karşımızdaki insanlarla şakalaşıp oyun oynamak başka; vakarın, ciddiyetin bir top hâline getirilip onların önüne atılması daha başka şeydir.

Evet, özellikle sorumluluğumuz altındaki insanlarla olan münasebetlerimizi çok iyi ayarlamamız gerekir. Onlarla ilişkilerimiz, yüce dağlarla ovaların

ilişkisi gibi olmalıdır. Yani bir taraftan yücelikle onları sarıp kuşatırken, diğer taraftan da güzellikleri beraber paylaşabilmeliyiz. Onların da bir insan olduğunu unutmama; daima onlara olan yakınlığımızı hissettirme; hatta keder ve sevinçlerini paylaşma adına bize açılmalarını sağlama.. evet bütün bunlar, o insanlara karşı şefkat ve merhametimizin gereğidir.

Bir âmirin hüküm verirken takındığı tavırla, çoluk-çocuğuna karşı takındığı tavır elbette ki birbirinden farklı olacaktır. Bu farklılığı bir tasannu şeklinde yorumlamak, yanlış; yanlış olduğu kadar da bu tavrın gerekliliğini anlayamama demektir. Bütün bunlardan çıkaracağımız sonuç şudur; özellikle İslâm'a hizmetle alâkalı işlerde bulunanlar vakar ve ciddiyetlerini muhafaza etmelidirler. Aksi takdirde tamiri zor ve hesabı verilemeyecek yanlışlıklara düşülebilir.

Mukaddes Emanet

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde: *"Bu dava, güneşin doğup battığı her yere ulaşacak."*[16] ifadesini kullanır. Bu hadisten, şehirlisinden köylüsüne, siyahından beyazına herkesin İslâm'a inanıp onu yaşayacağı ve bu din, sadece medenîlerin veya bedevîlerin ya da sadece falanca kavmin dini olmayacağı, bütün insanlığın dini hâline geleceği mânâlarını çıkarmak mümkündür.

Ne var ki, bu uğurda bütün çaba ve gayretler gösterilmiş olmasına rağmen, yeryüzünde şimdiye kadar bu denli bir yayılma söz konusu olmamıştır. Ancak bu durum, hadislerin mânâsıyla bir çelişki arz ediyor şeklinde algılanmamalıdır. Zira şu ana kadar bu davayı temsil eden insanlar, çağlarına has bütün imkânlarını kullanmışlar ve vazifelerini yerine getirmişlerdir. Bundan sonrası ise, muhabere ve muvasala vasıtalarının bir köy hâline getirdiği şu dünyanın insanlarına düşmektedir. Evet; bu vazife, İslâm'a gönül vermiş insanların omuzlarına konmuş mukaddes bir emanettir. Bugün bu emanet, bir tâk gibi onların başları üzerinde durmaktadır. O hâlde mezkur vazifenin yerine getirilmesi için herkes kendini birinci kutlu ve birinci sorumlu bilmelidir.

Mâzi-Hâl-İstikbal Yamaçlarında Kısa Bir Gezinti

Mâzi, hâl ve istikbal, zaman kaydı altına giren insanlar için üç ayrı dilimdir ama, meseleye "manzar-ı âlâ"dan bakma durumunda olanlar için bir vahidin üç ayrı yüzünden ibarettir.

Zamanı aşmış olanlar için mâzi, hâl ve istikbal belki bir masaldır. Vakıa, masal tabirini Ömer Hayyam şiirlerinde kullanmıştır. O:

"Bir geçmiş gün için beyhude feryat etme,
Bir gelecek günü boşuna yâd etme,
Geçmiş, gelecek masal hep
Eğlenmene bak, ömrünü berbat etme."

mülâhazasıyla her şeyi, cismaniyeti ve bedeni hesabına değerlendirmiş bir kem tâli'lidir. Bu, materyalistçe bir tarz-ı telâkkidir. Bizim dünyamızda da, zaman her buuduyla masal sayılabilir. Ama bu, zamanı aşmaya bağlı bir takdirin unvanıdır. Evet insan, zaman üstü olma ufkunu yakalayınca, dünkü Kadir Gecesini gelecek Kadir Gecesiyle aynı anda görmesi mümkündür. Bu sayede hayvaniyetten uzaklaşıp, cismaniyeti bırakan ve bu sayede ruhun derece-i hayatına giren bir seyyah, hayretten hayrete girer ve hep üns yamaçlarında tayeran eder.

Yine bu ufku yakalayan tâli'liler, "Vur pençe-yi âlideki şimşir aşkına" yeniçeri türküsünü, aynı coşku, tazelik ve sıcaklığıyla beraber, beş yüz sene evvelki hâliyle İstanbul surları önünde dinleyebilirler. İşte böyle bir durum da hâl (şimdi), geçmişe karışmış ve onunla bütünleşmiş demektir. Öyleyse bir vahidin üç yüzü olan zamanı parçalamadan yaşamak da imkân dahilindedir.

Öte yandan geçmiş, esasen bizi besleyen sağlam bir köktür. Değişik zamanlarda bu kökün üzerindeki sürgünler hırpalanmış, yer yer bazılarında kuruma emaresi görülmüş ve hazan yaşanmıştır. Ancak, geçmiş, çok sağlam olduğu ve sağlam bir zemine oturduğu için yeni sürgünler çıkmış; hâl, bir yönüyle bu sürgünlerin yeniden neşv ü nema bulma dönemi ve gelecek de bunun muhit hattında açılışının bir ifadesi olmuştur. Bu yönüyle de biz, zamanın ayrı ayrı üç dilimine baktığımızda, bunları birbirinden ayırmadığımız da olabilir.

Bir dönemde Ziya Gökalp'in,

"Harâbisin, harâbâtî değilsin
Kökün mâzide, âti değilsin."

demesine karşı Yahya Kemal,

“Ne harâbiyim, ne harâbâtiyim,
Kökü mâzide olan bir âtiyim.”

sözüyle cevap vermiştir. Evet, geçmişi olmayan milletlerin geleceği de olamaz. Zira hâlihazırdaki durumumuz geçmiş üzerinde değişik dalga boylarına ulaşır ve bunlar, aynı zamanda sürgünler hâlinde geleceğe yürür. Mâzisi, kültürü, bir kısım medenî kriterleri ve geçmişi ikame etme düşüncesi olmayan milletlerin, yeni bir gelecek kurmaları da mümkün değildir. Bu açıdan bir milletin ilelebet payidar olması adına geçmişin unutulmaması önemli bir dinamiktir. Evet, mâzi unutulmamalı, hâl çok iyi değerlendirilmeli ve bu sayede geleceğe de sağlam ve emin adımlarla yürünmelidir.

Bahsini ettiğimiz bu üçlü zaman dilimi, yeryüzü mirasçılarının zamanıdır. Bu meseleyi farklı zamanlarda ariz ve amik olarak arz ettiğim için, ilgili yerlere havale ederek sözlerimi merhum Mehmet Âkif’in yapmış olduğu Asr sûresinin manzum meâliyle noktalamak istiyorum:

Hani Ashab-ı Kiram ayrılalım derken,
Mutlaka sure-yi ve’l-Asr’ı okurmuş neden?
Çünkü meknûn o büyük surede esrar-ı felah;
Başta iman-ı hakikî geliyor, sonra salah,
Sonra hak, sonra sebat işte kuzum insanlık.
Bu dördü birleşti mi sende, yoktur sana izmihlâl artık.

Hz. Hatice Validemiz

Hz. Hatice Validemizin, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) nezdinde çok büyük değer ve kıymeti vardır. Çünkü o, Efendimiz’in ilk zevcesi olmanın yanında, daha başka birçok meziyete de sahiptir ki, bunları şöylece sıralayabiliriz:

1. Peygamber Efendimiz’in kıyamete kadar devam edecek olan nesl-i pâki Hz. Hatice Validemizden gelmektedir. Efendimiz’in diğer ezvâc-ı tahirattan –Hz. Mariye hariç ki, ondan doğan İbrahim de sonradan vefat etmiştir– çocukları olmamıştır. Hz. Hatice Validemizden, Efendimiz’in 6 tane çocuğu olmuştur. Bunların en birincisi, Efendimiz’in de soyunu devam ettirecek olan Analar Anası Hz. Fatıma’dır ki, ondan da, kıyamete kadar gelecek olan velilerin efendileri Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin dünyaya gelmiştir.

2. Hz. Hatice Validemiz, vahye mazhar olduğu ilk sıkıntılı günlerinden vefatına kadar İnsanlığın İftihar Tablosu'nu hiçbir zaman yalnız bırakmamıştır. Onun bu vefası tabiî ki Efendimiz'in nezdinde onu kıymetler üstü kıymetlere ulaştırmıştır.

3. Hz. Hatice, vahyin ilk muhataplarındandır. Nitekim Nebiler Serveri peygamberlikle serfiraz kılındığı zaman, kadınlardan ilk iman eden o olmuştur.

4. Bir kadın olarak da ömrünün sonuna kadar Efendimiz'e karşı hep sadaka içinde kalmıştır. Efendimiz'le bizzat kendi isteğiyle evlenmiş ve O'ndan başkasına da iltifat etmemiştir.

5. Son olarak, Allah'ın onu hususî yaratmış olabileceğini söyleyebiliriz ki, en büyük insana en büyük eş olmuş ve Âl-i Beytin en başındaki kadın olma şerefiyle şereflendirilmiştir. Zira Âl-i Beytin başında Hz. Fatıma, onun başında da Hz. Hatice vardır.

Metafizik Gerilim Gevşeyince...

Devletler de tıpkı insanlar gibi doğar, büyür ve ölürler. Ancak, canlı kalma şartlarına riayet edildiği takdirde, oksijen çadırında da olsa, ömür bazen uzatılabilir. Osmanlı Devleti, bu hakikate çok güzel bir örnek teşkil etmektedir. II. Abdülhamid o baş döndürücü firaset, kiyaset ve fetanetleriyle ve çevresindeki dört başı mâmur idarecileriyle, Devlet-i Âliye'nin ömrünü uzatmışlardır.

Cihan tarihinde, bir sülalenin elinde devam etmiş ve 6 asır dünyanın kaderine hükmetmiş başka bir devlet yoktur. Bu mânâda Osmanlı'ya, "Neden yıkıldı?" yerine "Neden bu kadar uzun yaşadı?" demenin daha doğru olacağı kanaatindeyim.

Evet, Osmanlı'yı yıkan birçok sebep vardı. Zannediyorum bu sebeplerden en önemlisi de fetihlerin verdiği zafer sarhoşluğuydu. Son dönemler itibarıyla, bir Tarık, bir Yavuz Selim ve Sultan Süleyman gibi hareket edildiği söylenemez. Dolayısıyla da bir zafer sarhoşluğu her zaman söz konusu olabilir. Bu dönemde, güçlü ordularımızın ve yüksek iradelerimizin dünyayı hep tedip edip, onu hâkimiyetimiz altında bulunduracağını ve hâkim konumumuzu devamlı muhafaza edeceğini zannettik. Oysa hâkim olma, bir kısım esasları ve onların muhafaza edilmesini gerektiriyordu. Heyhât ki biz, çoktan o esasları kaybetme vetiresine

girmiştik bile... Dolayısıyla bu dönemde devletin, idarî, iktisadî, siyasî, kültürel yanlarıyla alâkalı herhangi bir alternatif projemiz olmadı. Nasıl olsa fatih ordular, cihanı fethediyor ve ülkemize ganimet akıtıyordu.. iktisadımızı buna göre plânlar, "gelir-gider" dengesi der, kulağımızın üzerine yatar ve yan gelip keyfimize bakarız, diyorduk. Ne var ki biz böyle düşünürken hasımlarımız da boş durmamış, yapmış oldukları inkılâplarla süper devlet olma yollarını bulmuş ve yürümüşler.. biz ise içine girdiğimiz "teekkül" fasit dairesinde kendi sonumuzu hazırlamışızdır.

İnhitatımızı hazırlayan bu sebebe; tenperverlik, rahatperverlik, haremperverlik, çoluk çocuğa düşkünlük, ideal ve mefkûre insanı olamama... gibi zaaf ve hastalıkları da eklemek mümkündür.

Doğrusu, ışık doğudan geldiği ve "biz" kaynaklı olduğu hâlde; sırf kendi prizmamızda odaklayıp değerlendiremediğimizden dolayı onu elden kaçırmışızdır. Kur'ân-ı Kerim'in ifadesiyle, Allah insanlara zulmetmez; zulüm evvelâ insanların kendi nefislerinde başlar. Zira onlar, heva-i nefislerine uyup bedenî hayatlarını yaşadıkları için, birer cismaniyet insanı olmuşlar ve dolayısıyla da duygu, düşünce ve "gaye-i hayal"den uzaklaşmışlardır. Allah da ölmüş ruhları gibi onların cesetlerini de öldürmüştür.

Evet, geçmişteki o ölmeler belki bizim için çok ağırdır, ama –inşaallah– ilerideki milletçe dirilişimizin onu telâfi edeceğine inanıyorum.

Nispetler Perspektifinde Bugün

"Kimse yok mu?" nidasına, aks-i sadâ nev'inden olsun cevap verenin olmadığı dün, ehl-i insafı isyana sevk edecek kadar çıldırtıcıydı. Meselâ Merhum Âkif, bu yokluklar içinde, âdeta cinnet geçirmiş muzdarip bir ruhun, dertli bir vicdanın tercümanı olarak;

"Nur istiyoruz sen bize yangın veriyorsun;
Yandık diyoruz boğmaya kan gönderiyorsun.
Esmezse eğer bir ezelî nefha yakında,
Ya Rab o Cehennem'le bu tufan arasında,
Toprak kesilip, kum kesilip âlem-i İslâm,
Hep fışkıracak yerlerin altındaki esnâm."

deyip inlemişti.

Evet, belki böyle düşünmek, Cenâb-ı Hakk'a karşı saygısızlık ve isyan sayılabilir. Ama, bence, o gün âlem-i İslâm'ın derdiyle dertlenen kim olursa olsun böyle bir vicdanî hissiyat onun dilinden dökülecekti.

Ya bugün? Dünyanın dört bir yanını aydınlatma azmiyle harıl harıl koşanlar.. bir bir silinmeye yüz tutan asırlık teşvişler.. ahenkle işleyen bir saat gibi yürüyen işler.. çoktan hırıltıya düşen karanlık.. her tarafa oluk oluk akan nurlar.. ve bunların gerçekleşmesi için âdeta başımızdan aşağı dökülen lütuflar, inayetler, nimetler, fırsatlar.. hayır, hayır.. Âkif bugünleri görseydi belki şöyle diyecekti:

"Nur istiyoruz, hüzme hüzme nur gönderiyorsun;
Yandık diyoruz, üzerimize çağlayanlar salıyorsun..
Esiyor hep bir ezelî nefha ruhumuzda
O tufanla bu nevbahar arasında
Nimet üstüne nimet yağıyor göklerden
İnandım, kalacak yerlerin altındaki esnâm ebediyen."

Mağara-Ashab Münasebeti

İlâhî dinlerin hemen hepsinin, yayılma sürecinde bir mağara dönemi vardır. Mağara dönemi derken, o dinlere sahip çıkan insanların çevrelerinden görmüş oldukları tazyik karşısında ya da başka sebeplerle içtimaî hayattan tecerrüt ederek, mağaraya sığınmalarını ve belli bir müddet ömürlerini halvethanelerde geçirmelerini kastediyorum. Yalnız bu umumi tarihî tekerrürden Sahabe-i kirâmı müstesna tutmak icap edecek.

Mağara, insanın ilâhi ihsanlarla dolması, gelecekte yapacağı ilâhî rıza boyutlu güzel hizmetler için hazırlanmaktan ibaretse, bu yönüyle o, şarz olma ve metafizik gerilim adına aktif bir bekleyiş, anahtar bir kavramdır. Ashab-ı kiram efendilerimize gelince onlar, mağaraya sığınma lüzumunu duymamışlardır. Onlara Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın evi, bahsini ettiğimiz enerjiyi toplamaları için yetmiştir. Demek ki, başlangıçta diğer semavî dinlere sahip çıkan insanlarda sahabe ölçüsünde bir kıvam yoktu veya o kıvamı yakalayabilmek için bir mağara dönemini yaşamışlardı.

Öfkenin Böylesi

İnsan, fıtratı gereği güzel hasletlerin yanında, bir kısım kötülüklere esas teşkil edebilecek kin, nefret, adavet.. vs. vasıflarla da donatılmıştır. Bunların hepsi birden değil, bir tanesi onun benliğini sardığı an, insan artık onun ağına düşmüş ve kurtulması da çok zor demektir. Meselâ hiddet, insanın duygularına hâkim olduysa o, bağırır, çağırır, saldırır ve derken onun tamamen şirazeden çıkmasına sebep olabilir. Artık böyle bir durumda, insanın aklının, mantığının işlemesi ve başka bir şey düşünmesi mümkün değildir. Hatta çok güçlü engeller karşısında olması bile, bu insanı durdurmaya, duygularını bastırmaya yetmez. Bu hâldeyken ona, melek endamlı birisi gelip, o engin nefesiyle bir şeyler üflese dahi, herhâlde zerre kadar etkilenmez ve “Az müsaade edin de bunu halledeyim..” der; der ve onu da kırıp geçirir... Zannediyorum bu denli garizelerinin baskısı altında olan insana, ahlâk-ı seyyienin esası ve bu yönüyle insanın kupürü olan şeytan bile, teslim-i silah eder, ilişmez.

Üstad bu tür insanlara, “Açmayın bunların ağzını, içleri hep şer dolu..” şeklinde yaklaşmaktadır.

Yine Kur’ân, Hz. Peygamberi, peygamberliği itibarıyla tanımayanların iç yüzünü şöyle resmeder: *“Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, o Peygamberi, oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar ve onlardan bir grup da, hakkı bile bile gizlerler.”*[17] Ama buna rağmen inanmayan Yahudilerin inanmayış sebebini anlatırken “bağy” tabirini kullanır ki bu kelime, zulüm, isyan, kibir, fesat, kıskançlık gibi mânâlara gelir. *“Allah nezdinde hak din İslâm’dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah’ın âyetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki, Allah’ın hesabı çok çabuktur.”*[18] İşte bu mülâhazaya binaen, Yahudi âlimi Abdullah İbn Selâm bu kıskançlığı aşmış ve Allah Resûlü’nün peygamberliğini kabul etmiş aşkın bir kahraman sayılır. O, bu âyetin tefsiri mahiyetinde: “O’nun peygamberliğini kendi çocuklarımdan daha iyi tanırım. Çünkü çocuklarımın bana ait olup olmadığını sadece annesi bilir, ben bilemem. Fakat, Tevrat O zatı öyle târif ediyor ki, peygamberliği hususunda asla şüphe edemem; O, anlatılanların aynıdır.” demektedir.

Örneklerden de anlıyoruz ki, benliğini bu tür duyguların ağına kaptırmış bir insan, açık beyyineler karşısında bile bu kaprislerini aşamamakta ve yerinde şeytandan da daha şeytan bir konuma düşmektedir.

İbrahim Müteferrika ve Matbaa

İbrahim Müteferrika, Osmanlı'da ilk matbaayı kuran kişi olarak bilinir. Fakat, onun matbaa üzerine çalışma yapmasından yaklaşık 400 yıl evvel hem Selanik'te, hem de İstanbul'da, Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan gayrimüslimlerin matbaa ile kitap basımı yaptıkları bilinmektedir. Matbaanın ilk kurucusu olarak bilinen Gutenberg, denemelerini yaparken, Yahudiler, Ermeniler, Rumlar.. değişik yerlerde matbaalarını çoktan kurmuşlardı. Ancak, hem Devlet-i Âliye, hem de ulema, ayaklar altında çiğnenir, saygısızlık olur düşüncesiyle, o zaman için Kur'ân ve dinî kitapların basımına izin vermemişlerdi. Ayrıca, günümüzde de, bazı işçilerin, iş yerlerine bilgisayarın girmesine, kendi işlerinden olacakları endişesiyle karşı çıktıkları gibi, o gün de hattatlık yapan ve geçimlerini o yolla temin eden insanlar, aynı düşüncelerle bunu o dönem itibarıyla engellemiş olabilirler.

Zannediyorum, İbrahim Müteferrika'nın yaptığı iş, ilk Arapça lügatı basarak bu yasağı aşmak olmuştur. İlk matbaanın onun tarafından kurulduğu iddiası her zaman münakaşa edilebilir.

Kureyş ve Osmanlı

Devlet başkanlarının, Kureyş'ten olması gerektiğini bildiren hadis, tarih boyunca bazıları tarafından kritiğe tâbi tutulmuş ve bu ifadenin İslâm'ın evrenselliğiyle bağdaşır olmadığı iddia edilmiştir. Ancak tarihe bakıldığında çoğunluk itibarıyla, kâmil mânâda gerçek devlet başkanlarının Kureyş'ten çıkmış olduğu görülecektir. Meselâ; bir Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Ömer b. Abdülaziz.. ölçüsünde kemal sahibi başka insanlar göstermek mümkün değildir.

Belki de bu iddialara karşılık son dönemde Osmanlı hâkimiyetinden yola çıkarak, İsmail Hami Danişmend vb. şahıslar, Osmanlı ile Kureyş arasında bir irtibat kurmaya çalışmış; burunlarının kavisli, alınlarının geniş, elmacık kemiklerinin çıkık olması..vs. yönden bir benzerliğin olduğunu iddia ederek, onların da Kureyş soyundan olabilecekleri ihtimali üzerinde durmuşlardır. Zaten bazıları Türk Milletinin eski dini olan Şamanizm'in, Hz. İbrahim'in Hanif diniyle aynı olduğunu dolayısıyla Türklerin ehl-i kitap oldukları fikrini ortaya atmışlardır.

Bütün bu mülâhazaların tekellüflü, belki de zorlamalar neticesi yapılmış olduğunu düşünmekle birlikte, Kayı Boyu'nun nezaheti ve nezaketi konusunda bir şey söylemek mümkün değildir. Onlar, olabildiğine temiz ve dine de Sahabe ölçüsünde cibilli sahip çıkmış bir nesildir. Nübüvvet, onlarla sanki yeniden tüllenmiştir. Bu yönüyle de, Sahabe'den sonra en yüksek payeye onlar ermiştir. Ayrıca bir avuç insanın idare edilmesinin bile zor olduğu göz önüne alınacak olursa, o kadar farklı milletleri bir çatı altında toplayıp altı asır idare eden Osmanlı'nın, bu başarısının altında neyin bulunduğunu tahmin edebilirsiniz...

Şeyh Bedreddin

Şeyh Bedreddin-i Simâvî (ö. 823/1420), Edirne yakınlarında, bugün Yunanistan sınırları içinde bulunan Simavna'da dünyaya gelmiş bir ilim adamıdır. Rivayetlere göre babası Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus'un torunu Abdülaziz'in oğlu Simavna kadısı İsrail, annesi ise Rum asıllı bir Hristiyan iken ihtida etmiş olan Melek Hatun'dur.

Şeyh Bedreddin, İslâm fıkhında oldukça ileri gitmiş ve hatta bu alanda *"Letâifü'l-İşârât"* isimli bir de eser yazmıştır. Bu eser, onun fıkhî meselelere vukufunu ve muktedir bir fakih olduğunu göstermektedir.

Şeyh Bedreddin'in en meşhur eseri ise felsefî, tasavvufî ve kelâmî görüşlerinin yer aldığı ve hakkında pek çok tartışma ve eleştirilerin yapıldığı *"Vâridât"* isimli eseridir. Esasen vâridât, "Allah'tan gelen ilhamlar, vahiyler ve mevhibeler." demektir. Ne var ki bu kitap, açıktan açığa materyalizmin müdafaasını yapmakta ve yer yer sosyalist ve komünist düşünceler ihtiva etmektedir.

Şeyh Bedreddin, vahdet-i vücutçu daha doğrusu monist olduğunu bu eserinde açıkça ortaya koyar. O, "Varlıkta yalnız birlik vardır. Âlem Cenâb-ı Hakk'ın zuhurundan ibarettir. Bu sebeple âlem yaratılmamıştır." diyerek tıpkı materyalistler gibi maddenin ezelî ve kadim olduğuna inanmaktadır. Bu görüşlerinden dolayı günümüzde ona bazı marjinal çevreler sahip çıkmakta ve onu yüceltmektedirler.

Şeyh Bedreddin, Timur'un Ankara Savaşıyla Yıldırım Bayezid'ı mağlup etmesinden sonra ortaya çıkan ve tarihte "Fetret Devri" diye bilinen karışık bir dönemde meydana çıkmış, belki de çıkarılmış bir bozguncudur. O, Börklüce

Mustafa ve Torlak Kemal gibi meşhur isyancılarla bir olup padişaha başkaldırmıştır. Padişah Çelebi Mehmet, önce onu yakalatmış, daha sonra da ilim adamlarından bir heyet teşkiliyle muhakeme ettirmiş ve mahkeme neticesinde Şeyh Bedreddin idam edilmiştir. 60'lı yıllarda İbnü't-Tayyar Semaheddin Cem –zannediyorum– müstear ismiyle bir gazetede Şeyh Bedreddin ve düşüncelerinin tenkit edildiğini hatırlıyorum ve o yazıların gözden geçirilmesini şahsen kayda değer buluyorum.

Kıblenin Değiştirilmesi

Mescid-i Aksâ, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun İsra hâdisesinde, Mescid-i Haram'dan sonra uğradığı ikinci duraktır. O, Medine'de 16-17 ay Mescid-i Aksâ'ya doğru namaz kılmış ve daha sonra Bedir Gazasından iki ay önce Receb-i şerifte *"Yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir."*[19] emriyle yönünü Kâbe'ye çevirmiştir.

Evvelâ, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye teşrif buyurduklarında, Mescid-i Aksâ'ya dönüp namaz kılması, Allah'ın emriyle, Yahudiler için hususî bir iltifattır. Bu hareket, muvakkaten dahi olsa, onların Müslümanlara olan adavet ve husumetlerine karşı bir engel teşkil etmiştir. Çünkü Yahudiler de, ibadetlerini ifa ederken kıble olarak Mescid-i Aksâ'ya yöneliyorlardı.

Bir taraftan Mekke'den Medine'ye gidip gelen Kureyş müşrikleri, diğer taraftan da Medine'de bulunan münafıklar, Efendimiz'in aleyhinde menfi propagandalarda bulunuyor ve etrafa garaz dolu düşünceler neşrediyorlardı. Oysaki Allah Resûlü, Mescid-i Aksâ'ya yönelmesi ve daha sonra ilân ettiği Medine vesikası ile, tansiyonu aşağıya çekmenin yanında, çevresine kendini anlatma fırsatını da bulmuştu. Evet, bu engin tavır, Efendimiz'e olan şartlı bakışları kırmış ve kalblerdeki kin ve nefreti büyük ölçüde izale etmişti.

Saniyen, hangi ibadet vesilesiyle olursa olsun, esas yönelinmesi gereken, zaman ve mekândan münezzeh olan Cenâb-ı Hak'tır. Kâbe ise, Sidretü'l-Müntehâ hakikatinin yeryüzündeki bir iz düşümüdür ve hakikat-ı Ahmediye ile tev'em (ikiz) yaratılmışlardır. İşte, bir başka vesile ile izah etmeye çalıştığımız bu gerçek zaviyesinden, Allah Resûlü'nün Mescid-i Aksâ'ya yönelmesi, O'nun ruhunda müthiş bir hicran ve hasret meydana getirmişti. Bu yüzden Mescid-i

Aksâ'ya yöneldiği 16-17 ay içinde kıblenin tahvili için sık sık gökyüzüne bakıyor ve Allah'tan yeni bir hüküm bekliyordu. İşte Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu ızdırabı âdeta bir fiilî dua yerine geçmiş, hem O'nun için bir vesile-i kemalât olmuş, hem de Cenâb-ı Hakk'ın merhametinin ayrı bir dalga boyu olarak O'nun isteği doğrultusunda ceddi Hz. İbrahim'in de yöneldiği Kâbe, yeniden kıble oluvermiştir.

1 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.616 (Tahliller).

2 İbn Mâce, *fiten* 8; Abd İbn Humeyd, *el-Müsned* s.367.

3 Ebû Dâvûd, *salât* 46; Nesâî, *imamet* 48; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/196.

4 Bkz.: Müslim, *fiten* 19; Tirmizî, *fiten* 14; Ebû Dâvûd, *fiten* 1.

5 Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili* 1/34.

6 Bkz.: Buhârî, *tevhid* 15, 55; Müslim, *tevbe* 14-16.

7 Bkz.: Buhârî, *edeb* 19; Müslim, *tevbe* 17.

8 Buhârî, *rikak* 18, *merdâ* 19; Müslim, *sıfâtü'l-münâfikîn* 71-78.

9 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/492, 4/63; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/332.

10 Buhârî, *meğâzî* 45, *diyât* 2; Müslim, *îmân* 158.

11 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/481; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 12/30.

12 İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 6/38-40; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 6/40-41.

13 Bkz.: Buhârî, *savm* 48; Müslim, *sıyâm* 60.

14 Buhârî, *teheccüd* 16, *rikak* 20; Müslim, *sıfâtü'l-münâfıkîn* 81.

15 Tirmizî, *fiten* 7; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 10/438.

16 Bkz.: Müslim, *fiten* 19; Tirmizî, *fiten* 14; Ebû Dâvûd, *fiten* 1.

17 Bakara sûresi, 2/146.

18 Âl-i İmrân sûresi, 3/19.

19 Bakara sûresi, 2/144.

İkinci Bölüm
RUHÎ HAYAT

Necisin? Nereden Geldin? Nereye Gidiyorsun?

Şimdiye kadar, "Necisin?", "Nereden geldin?" ve "Nereye gidiyorsun?" sorularının cevaplarını şimdiye kadar hep felsefe arayagelmiştir; ama bu soruların cevabını sadece din vermiştir. Felsefe, sorularına cevabı hep tabiatta aramış; aradığını bulamamış, hatta bazen düşüncenin ufkunu karարttığı da olmuştur. Din ise her şeyi Allah'la (celle celâluhu) irtibatlandırarak, kalb, kafa ve hislere birden seslenmiş ve insan ruhunda itminan esintileri meydana getirecek sözler söylemiştir.

Aslında Allah'tan geldiğinin idraki içinde bulunan bir insan, herhangi bir şaşkınlığa düşmeden bu sorulara rahatlıkla cevap verebilir. Bu şuura sahip olmayanlar ise, felsefenin düştüğü fasit daireye düşerek, ne geldikleri yer, ne yaşadıkları hayat, ne de gidip dayanacakları son nokta hakkında kat'iyen bir şey söyleyemeyecektirler. Bir materyalistten dinlediğim ve hiç unutmadığım şu ifadeler, onların insana bakış açısını ne güzel resmetmektedir: "İnsanların hayatları tıpkı bir marula benzer. Marul, toprakta gelişip büyüdükten sonra çürür. Daha sonra toprağa karışarak gübre olur. Gübrelenmiş bu toprak üzerinde yeni marullar biter. Bu marullar, insanlar tarafından yendikten sonra onların vücutlarında yerlerini alırlar. Daha sonra da ölür ve toprağa karışarak başka marullara gübre olurlar." Düşünce yapısı böyle olan insanların "Nereye gidiyorsun?" sorusuna verecekleri cevaplar da, "Kemiklerin menbaı olan toprağa gidiyoruz." veyahut da "Yokluğa ve hiç olmaya gidiyoruz." şeklinde olacaktır ki, bu cevapların hiçbirisi insana inşirah verici değildir.

Oysaki, Cenâb-ı Hakk'ın göndermiş olduğu dinler ve peygamberler, bu sorulara gayet mukni ve inandırıcı cevaplar veregelmişlerdir. Onlar, "Nereden geliyorsun?" sorusuna: "İnsan öyle bir mahiyete mazhardır ki, onun tesadüflerin bağrında gelişmiş olması kat'iyen düşünülemez. Mahiyet-i insaniyye, ancak Allah'ın kudretiyle meydana getirilebilecek kadar harikadır. İnsan, sırf fizikî yapısıyla bile tetkik edildiğinde, Allah'ın bir mührü olduğu kabul edilmezse,

onun yaratılışını izah etmek mümkün değildir. Evet bir hikmet mecmuası hâlinde yaratılan insanda, Allah'ın hikmetlerini görmedikçe, onun var oluşu hakkında söylenen her söz havada kalacaktır. Öyleyse insan; "Ben Allah'tan geliyorum; O'nun bir mührü ve mahlûkuyum" dediğinde sehl-i mümteni bir cevap vermiş olacaktır.

Evet insan, tesadüflerin bağrında gelişmiş bir varlık değildir; o, her şeyi enginlerden engin o muhit ilmiyle bilen, o muhteşem kudretiyle şekillendiren, o sınırsız iradesiyle düzene koyan, o hâkim meşietiyle belli bir istikamete sevk eden "Allâmu'l-guyûb"un dest-i kudretinde gelişmektedir. Cenâb-ı Hak, insanı, kabiliyet ve istidatlarını inkişaf ettirip geliştirmesi, yeryüzündeki güzelliklerin menbaını bilmesi ve kâinatın bağrına serpiştirilen ahengi temâşâ ve tefekkür etmesi için yaratmıştır. Nitekim *"Ben cinleri ve insanları sırf Beni tanıyıp yalnız Bana ibadet etsinler diye yarattım."*[1] ve *"Ey insanlar! Hem sizi hem de sizden önceki insanları yaratan Rabbinize ibadet ediniz."*[2] âyetleri de bunları vurgulamaktadır.

Ölüm bir yokluk değildir. Kabir, ahirete giden bir koridordur. Hayatlarında bir kerecik olsun hayallerinden yalanı geçirmeyen enbiyânın, daima doğru söyleyen ve doğru gören asfiyânın ve bu hakikata imza atan binlerce evliyânın kanaati bu istikamettedir. İnsan, fıtratındaki ebet düşüncesinin işaret ettiği ahiret hakikatine, dünya hayatının binlerce senesi tek dakikasına muadil ve mukabil gelmeyen Cennet hayatına, Cennet'te onca revnaktar güzellikleriyle bir tek dakikasına mukabil gelmeyen Cenâb-ı Hakk'ın cemâlini görmeye doğru gitmektedir. Binaenaleyh iman sayesinde insanın, hem geldiği, hem bulunduğu, hem de gideceği yer gayet açık ve aydınlıktır.

Mârufun Her Çeşidi..

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), insanların, maruftan hiçbir şeyi küçümsemeyip mutlak yapmalarını;[3] yarım hurmayla dahi olsa, bunu bir kurtuluş vesilesi saymalarını tavsiye eder.[4] Bu açıdan, yolda insanlara eziyet verecek şeylerin bertaraf edilmesini (imatatü'l-eza) bile sadaka olarak değerlendirir[5] ve fuhuş yapan bir kadının, çölde susuz kalmış bir köpeğe su içirmesinin bağışlanma vesilesi olduğunu ifade buyurur.[6] Keza ihlâsla söylenmiş bir sözün ahirette insanı nasıl Cennet'e yükselttiğini şöyle anlatır:

“Aziz ve celil olan Allah (kıyamet günü), ümmetimden bir adamı halkın içinden alır ve onun için doksan dokuz büyük defter açar. Her defter, gözün alabildiği kadar büyüktür. Rab Teâlâ adama sorar:

– Bu defterde yazılı olanları inkâr ediyor musun? Muhafız kâtiplerim (olmadık şeyler yazarak sana) zulmetmişler mi?

Kul:

– Ey Rabbim! Hayır, (hepsi doğrudur!) der.

Rab Teâlâ sorar:

– (Bunları yapmada beyan edeceğin) bir özrün var mı?

Kul:

– Hayır! Ey Rabbim! der.

Aziz ve celil olan Allah:

– “Evet! Senin bizim yanımızda (makbul, büyük) bir de hasenen var. Biz bugün sana zulüm yapmayacağız!” buyurur.

Hemen bir kart çıkarılır. Üzerinde *“Eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullah (şehadet ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur ve şehadet ederim ki Muhammed Allah’ın elçisidir)” yazılıdır.”* Sonra, Rab Teâlâ der:

– Ağırlığını (yani amellerinin ağırlığını) hazırla!

Kul sorar:

– Ey Rabbim! Bu defterlerin yanındaki bu kart da ne?

Rab Teâlâ ona:

– Sana zulmedilmeyecektir! der.

Hemen defterler Mizan’ın bir kefesine konur, kart da diğer kefesine. Tartılırlar. Sonunda defterler hafif kalır, kart ağır basar. Esasen Allah’ın ismi yanında hiçbir şey ağır olamaz.”[7]

Evet, Cenâb-ı Hakk’ın kullarını ne ile affedeceği belli değildir. Bu bakımdan kula düşen şey, küçük-büyük fark gözetmeksizin marufun her çeşidini yapmak ve Cenâb-ı Hak katında kendi kurtuluşuna vesile aramak olmalıdır. Burada konuyla alâkalı gördüğüm Hz. Ömer’le (radıyallâhu anh) ilgili bir menkıbeyi hatırlatmak istiyorum: Hz. Ömer (radıyallâhu anh) vefat ettikten sonra, kendisini rüyada gören bir zatın, “Hangi amelinle kurtuldun?” sorusuna, “Sokağa çıktığımda bir çocuğun güvercinle oynadığını ve ona eziyet ettiğini

görmüştüm. Elimi cebime soktum ve birkaç kuruş çıkararak çocuğa uzattım. Karşılığında da güvercini alıp azat ettim. İşte bu, benim kurtuluşuma vesile oldu...” cevabını verir. Aslında Ömer’in binler devasa hizmeti vardı ki, her biri binlerce kurtuluşuna vesile olabilirdi. Yine Mekke ve Medine suyunun kendisi tarafından getirildiği söylenen saliha kadın, Harun Reşid’in hanımı. Onu da rüyada görür ve ne ile affedildiğini sorarlar: “Sazende bir gün yanımda saz çalıyordu. Birdenbire minarelerden ezan sesi yükselmeye başladı. Ben o ezana hürmeten, “Susun; şimdi dinlenilecek olan şey bu ezandır!” dedim. Benim bu davranışım rahmet arşında hüsnükabule mazhar olmuş. Allah beni de onunla affetti.” cevabını verir.

Allah (celle celâluhu), bir kudsî hadiste: *“Geniş zamanınızda Beni anın ki, sıkıntılı anlarınızda da Ben sizi anayım.”*[8] buyurur. Bu sözüyle âdeta O, bizlerle bir sözleşme yapmakta ve sıkıntıya düştüğümüz an yanımızda olacağına dair bir vaatte bulunmaktadır. Bizler, içinde yaşadığımız şartlar itibarıyla, Cenâb-ı Hakk’ın yardımına daha çok muhtaç durumdayız. O hâlde, her geceyi “Kadir” diye ihya eden insanın, bir gün “Kadir”i yakalaması muhakkaktır; her gelen insanı “Hızır” bilip ona ihsanda bulunanın da, bir gün “Hızır”la karşılaşması mukadderdir anlayışıyla hareket edip, her fırsatta kurtuluşumuza vesile aramamız gerekmektedir. Gece-gündüz bu anlayışla hareket edip, aczimizle, fakrımızla her şeyin kuvvet kaynağı olan Allah’a yönelip O’ndan affımızı istediğimiz müddetçe, dualarımızın kabule karin olacağı umulur.

Velilik ve Beden

Müslümanlık, ne liberalizm ne kapitalizm ne de materyalizm-komünizm vb. sistemlerin ön gördüğü bir sistemdir. O, apayrı bir dinamizm ve güç kaynağının adıdır. O, insanı maddî, mânevî, bedenî ve ruhî bütün değerleriyle inkişaf ettirmenin, geliştirmenin değerler üstü değerlere ulaştırmanın, işlettirmenin adıdır. Bir diğer ifadeyle kalbi kadar kafasını, kafası kadar bedenini ve bedeni kadar da ruhunu işlettirme disiplinidir.

Velilerin, insanın cesedini ihmal ettiğinden şikâyet ederler. Oysaki bedeni de veli yapmak yolu İslâm’da açıktır ve onu kapatmaya kimsenin gücü de yetmez. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) miraca çıkarken, bedenini de beraberinde götürmüştür. Benim bedenim ahirette ruhuma refakat edecekse –ki

akidemize göre edecek– onu böylesi bir şeyden mahrum etmeye hakkım yoktur. Bence gerçek velilik de işte budur.

Esfel-i Sâfilin ve İnsan

İnsan mahiyet itibarıyla fenalıklara mütemayil, cimriliğe düğümlü, dünya muhabbeti ile meşbû bir biçimde yaratılmıştır. Bu açıdan insana bakıldığında, onun riyazî olarak çukura yuvarlanma ihtimalinin daha çok olduğu görülecektir. Bunun için de mutlak mânâda insana "esfel-i sâfilîn'in çocuğu" denilebilir. Ancak insan, her zaman bu mahiyetini terbiye ile iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa kanalize de edebilir; edebilir ve "ahsen-i takvim" sırrını gösterebilir.

Bu çerçeveye giren mevzularla alâkalı kitapları okumak, sohbetleri dinlemek bahsini ettiğimiz terbiyenin bir buudu sayılabilir. Dolayısıyla insan sair terbiye metotlarının yanında bunlara da mutlaka başvurmalıdır. Ne var ki bir insan, böyle kitapları okuması ve yürekleri hoplatacak sohbetleri dinlemesine rağmen mahiyetinde bir değişiklik hissetmiyorsa ve hayat üslubu aynı şekilde devam ediyorsa suçu kendinde aramalıdır. Bu konuda Üstad Hazretlerinin yaklaşımının çok önemli olabileceğini düşünüyorum. O mutlak mânâda insan ve insan fıtratına ait meseleleri ele alıp, anlatırken hep "ben", "gafil nefsim" diyerek nefsini muhatap alır. Onun için böylesi konularda biz de, esfel-i safilin'in çocuğu olduğumuz gerçeğinden hareketle, kendimize benlik adesesiyle bakmamız gerekir. İşte O zaman insan, okunan ve anlatılan şeylerden daha çok istifade eder. Yanlışlıklarını daha net görür ve istikamet kazanabilir. Aksine hareket edip, okuduklarını ve anlatılanları başkasına havale ederse, o kendi nefsini müzekkâ, müberrâ addediyor demektir ki; onun, içinde bulunduğu çukurdan kurtulması oldukça zordur.

Peygamberlerde Şefkat Buudu

Cemiyet hâlinde yaşamaya mecbur olan insanların, aralarındaki muamele ve münasebetleri tanzim, hayat kanunlarını talim ve cemiyeti tam bir adalet, hakkaniyet temelleri üzerine oturtmak için, Allah tarafından peygamberler gönderilmiştir. Bu peygamberlerin, bebeklik ve çocukluk dönemlerinde karşılaştıkları şeyler, onların ileride üstlenecekleri misyonu yerine getirmede âdeta bir ön hazırlık olmuştur. Meselâ; peygamberlerden bazılarının hayat

serencamelerine baktığımızda, babalarının annelerinden önce öldükleri ve bu sebeple de, annelerinin himayesinde büyüdükleri görülür. Meselâ, Hz. Musa, annesinin ellerinde bir yetim olarak büyümüş; Hz. İsa, zaten bir mucize olarak babasız dünyaya gelmiş; Efendimiz'in babası da, henüz O, dünyaya teşrif etmeden vefat etmiştir.

Burada ince bir noktaya dikkatlerinizi istirham ediyorum. Anne, çocuğuna karşı babadan daha şefkatlidir. Bir ölçüde babanın iradesi daha güçlü olduğu için, şefkatini onunla bastırarak çocuğuna karşı duyarlılığını tam hissettirmeyebilir. Annenin şefkat adına iradesini, baba kadar zapturapt altına alamaması, tabiatı gereği olduğu gibi çocuğun yetiştirilmesi adına da çok önemlidir. Zira baba –büyük ölçüde bugüne kadar öyle olmuştur– ailesinin maişeti için devamlı dışarıda bulunmasına karşılık anne, hep evde olması hasebiyle, çocuğa karşı büyük bir güven kaynağı olagelmiştir. Hele bir de babanın öldüğü düşünülecek olursa, anne, babanın boşluğunu da kapatmaya çalışacağından onun çocuğuna karşı şefkati âdeta ikiye katlanır.

Bir çocuğun şuur altı beslenme döneminin 1-10 yaşları arasında olduğu düşünülecek olursa, daha sonra ümmetine rehberlik yapacak olan bir nebinin babasız olarak, şefkat kahramanı bir annenin himayesi altında büyümesi, peygamberlik mesajının gönüllere duyurulması açısından çok önemlidir; Zira onlar, şefkatlerini peygamberlikleri döneminde oluk oluk ümmetinin sinelerine akıtacaklardır.

Ayrıca baba, ailesi adına hayatın bütün zorluklarını, güçlüklerini göğüsleyen insandır. Peygamberler gibi hayata erken uyanan insanlar, çok erken dönemde babalarını başlarında bulamayınca, o boşluğu Allah'a kurbetle doldurmaya çalışmışlardır. Âdeta Allah, peygamberlerin ellerinden kuvvet kaynağı olacak bütün güvenecekleri, dayanacakları insanları çekip almak suretiyle, onların sadece ve sadece kendisine teveccüh etmelerini sağlamıştır.

Evet, babadan ayrı ve yetim olarak annelerinin şefkat kanatları altında birer şefkat kahramanı olarak yetişen peygamberler, Allahu Teâlâ'nın rahmaniyet ve rahimiyetinin yeryüzündeki temsilcileri olarak şefkati bir iksir gibi kullanıp gönüllerde taht kurmuşlar; kurmuşlar ve insanlara hidayet ve kurtuluş yollarını göstermişlerdir.

"N'olur Yâ Rab, N'olur Yâ Rab,

Neyin Noksan Olur Yâ Rab!”

İçimizi imanla doldurup, bizi imana doyursan.. cismaniyetimiz adına yaşamayı unutturup kalb ve ruhun derece-i hayatına yükselterek, soluklarımızı meleklerin soluklarına ulaştırsan.. yolunda küheylânlar gibi coşturup, sinelerimizin çatlayacağı ana kadar da yorgunluğumuzu hissettirmesen.. milletimizi bir kere daha ayağa kaldırıp, zilletimizi sona erdirerek, devletler muvazenesinde yerimizi alma gaye-i hayaline ulaştırsan.. “N’olur ya Rab, neyin noksan olur ya Rab!”

Kendini Sıfırlama

Allah ne güzel!.. Onun karşısında bir başka güzellik de, insanın, kendini günde birkaç defa sıfırlayıp, mutlak kemalin O’na ait olduğunu vurgulamasıdır. Evet, insan Allah’ın azameti karşısında “ben... ben... ben...” diyeceğine, mârifet-i sâni adına açılan menfezlerden içeri girerek, asıl büyüklüğün O’na, küçüklüğün ise kendine ait olduğunu ilân etmelidir.

Yine insan, kendisine ihsan edilen maddî ve mânevî şeyler karşısında “Ben kim, bu ihsanlara lâyık olmak kim? Şayet O’nun sonsuz lütfu olmasaydı, ben bunlara sahip olamazdım.” diye düşünmeli, hatta böyle düşünmeye kendini şartlandırmalıdır. Burada Üstad Hazretlerinin “Allah’ın en büyük ihsanı, insana mazhar olduğu lütufları hissettirmemesidir.”[9] sözünü hatırlamak yerinde olur zannediyorum. Evet, bu belki de en büyük bir mazhariyettir. Keşke insanlar bunun şuurunda olabilselerdi!..

Bazı hadislerde “Ahirette bütün Nebilerin gıpta ile bakacakları topluluklar”dan[10] bahsedilir. İhtimal bu topluluklar, peygamberâne bir azim ve kararlılıkla hizmet eden ve yaptıkları hizmet karşılığında hiçbir beklentiye girmeyen kişilerdir. M. Âkif, Çanakkale Şehitleri için “Yine bir şey yaptım diyemem hatırana.” der. Aynen öyle de, din-i mübîn-i İslâm için büyük büyük işler yapanlar “Yine bir şey yapamadık senin için.” demelidirler ki, hadiste bahsedilen topluluk içine girebilsinler.

Müslümanlıkta tevazu, mahviyet ve hacalet esastır. İslâm’a göre insan kendi acizliği ve fakirliğini anlayabildiği ölçüde seviye kazanır. İşte bu bizim “kendini sıfırlama” diye ifade ettiğimiz husustur. Zaten insan Allah’ın kulu değil midir? Allah’ın kulu olma lütfundan rahatsızlık duyma olur mu? Büyükler,

Hakk'a kulluğu en büyük pâye saymışlardır. Allah Resûlü'nün "kul peygamberliği"[11] tercihi bizlere ne önemli bir örnek teşkil eder!

Hâsılı, kendini Allah'ın yüklediği misyonun dışında farklı farklı makamlarda gören insan, bana göre İslâmî esasları tam kavrayamamış, psikolojik açıdan da rahatsız biridir.

Ene (Benlik)

Ene, insanın benliği demektir. Ona, terbiye ve tezkiye ile nefs-i emmareden levvameye, oradan mülheme, mutmainne, râdıyye, merdıyye ve sâfiyeye kadar terakkiye açık olan "hayvanî nefis" de diyebiliriz. Üstad Bediüzzaman, bu meseleye 30. Söz'de tasavvufçuların yaklaşımına benzeyen bir anlayışla açıklık getirmiş ve bir yönüyle sofilerin düşüncelerini çağa göre daha derli toplu hâle getirmiştir. Buradaki ifadelerden de hatırlanacağı üzere benlik kazanma sırları, her şeyden önce insanın kendi mahiyetini idrak ederek, "Benim de bir iradem var." demesiyle başlar. Çünkü irade, esas olarak benliğin rükünlerinden birisidir. Zaten Üstad "irade"yi, latîfe-i Rabbâniye denilen kalb, şuur ve hisle birlikte "vicdanın dört rüknü"nden biri olarak da zikreder.[12]

Bu latîfeler, kâinatı duyma, hissetme ve onu değişik unsurlarıyla ele alıp hallac ederek yorumlama... gibi insana değişik düşünceler ilham eder. İrade, insanı muhabbetullah; kalb, mârifetullah; şuur, müşâhedetullah; his de Cennet ufkuyla buluşturur. Bunlar, aklı aşkın olan sistemin, birer parçası olarak insanın mahiyetine dercedilmişlerdir. Biz, çok defa farkına varmadan, o sistemle hedeflenen gayelere karşı arzu ve istek duyarız ki o da, içimizde böyle bir sistemin bulunmasına delâlet eder. Descartes da: "Bende nâmütenahi bir düşünme hassası var. Ben, nâmütenahi olmadığıma göre, bana verilen bu hassa, nâmütenahi olan bir Zât'tan gelmektedir." mülâhazasıyla bu hakikati ifşâ eder.

Evet insanın, her şeyden önce kendi benliğinin çerçevesini belirlemesi gerekir. Yani o, "Bende bir irade, duyma, bilme, düşünme, yorumlama, azim, cehd… gibi hassalar var." diyerek bunları tespit edip, sonra bir kısım mukayeseler yaparak bunları kendisine ihsan edeni bulabilir. Meselâ insan, yemek yerken, sadece ağzına lokmayı götürüp boğazından midesine gönderene kadar, kendisine verilen iradeyi kullanır. Artık bundan sonra, insanın elinde olmayan ve müdahale imkânı da bulunmayan bir dizi sistem devreye girer.

Buradan hareketle insan, “Gücümün yetmediği, kudretimle halledemediğim, benimle alâkalı olduğu hâlde farkına bile varamadığım, tamamen benim iradem dışında cereyan eden birçok hâdise var ki, bütün bunlar, beni çok iyi bilen ve tanıyan birisi tarafından idare ediliyor.” diyerek eşya ve hâdiseleri evirip çeviren sonsuz Kudret Sahibi’ni bulabilir.

Netice itibarıyla bu tefekkür seyahatini tamamlayan insan, Yunus misali benliğini âdeta bir kristal gibi taşa vurarak kırar.. kırar ve benlikten vazgeçmenin meyvelerini devşirmeye başlar. Böylece insan, fenâ fillâha giden yolda, vuslatın her an biraz daha artan cazibesiyle mest ve sermest olarak adım adım hedefe doğru yaklaşır.

Namaz ve Secde

Muhakkikîn-i ulema, namaz rükünleri arasında yer alan secdeyi, “insanın ulaşabileceği en son zirve” olarak kabul eder ve “diğer rükünler, secdeye ulaşabilmek için birer basamak hükmündedir.” derler.

Bu tahlile bütünüyle katılıyorum. Evet insan abdest ile başlayan, Rabbin huzuruna çıkma ameliyesinde çeşitli safhalardan geçer ve Allah Resûlü’nün ifadesiyle “Kulun Rabbisine en yakın olduğu” mekâna, yani secde hâline ulaşır.[13] Yalnız burada önemli olan, secdedeki insanın, Rabbisi ile olan kalbî münasebeti ve duyduğu, hissettiği şeylerdir. Meselâ bana göre bir insan, kıyamda dururken “Rabbim, şayet Sen teşrî kılmasaydın, Sana karşı nasıl kulluk yapılır ben bilemezdim; Sana sonsuz hamd ü senalar olsun”; rükuda “Bu hâlim benim ubudiyetimi ifade etmede yeterli mi değil mi bilemiyorum ama Efendimizi örnek alarak yapabildiğim kadar yapmaya çalışıyorum, Sen kabul eyle.” ve secdede; “Eğer muktedir olsaydım Allah’ım, başımı ayaklarımdan da aşağıya koyardım.” gibi düşüncelerle namazın her bir rüknünü duya duya eda etmelidir.

Evet, namaz, miracın gölgesinde öteler ötesine yapılan bir seyahat ise, secde de o namazda en âzam bir rükün olduğuna göre, insan secdede nihaî kurbeti hissetmeye ve kalbinde onu yakalamaya çalışmalıdır.

Bana göre secde, Mevlâna’nın tabiriyle “şeb-i arûs” misali insana değerlendirmesi için verilmiş bir fırsattır. Herkesin mârifet ufku ve kâmet-i kıymeti ölçüsünde “âsâr-ı feyz”e mazhar olabileceği bir zemindir. Secde

Allah'ın haricinde her şeyin ve herkesin nefyedilip "illallah" deneceği mekândır ve onun Rabbisiyle kurbet yudumlayacağı bir yerdir.. evet Cenâb-ı Hakk'ın şanına muvafık kemal-i inkıyadın adıdır secde. Öyleyse burada ne, nasıl, ne şekilde ve niçin yapılması gerekiyorsa, bunlar nazara alınarak yapılmalıdır.

Medine'nin Gülü (sallallâhu aleyhi ve sellem)

Medine'nin Gülü ve gönlümün çiçeği.. O olmasaydı âlemin ne değeri olurdu.. evet, neyleyeyim O'nsuz dünyayı. Zaten O olmasaydı biz yaratılmazdık.. ve O olmasaydı hilkatin sırrını hiçbir zaman öğrenemezdik.. ve yine O olmasaydı varlığı bir kitap gibi okuyamaz; onu bir meşher gibi mütalaa edemez; o kitabın satır ve sayfaları arasında O'na giden yolları bulamazdık. O olmasaydı Cennet'i duyamaz, Cehennem'e karşı ürperti hissedemezdik. Cennet'in yolunu kesen mekarihi sevemez, Cehennem'i çepeçevre saran şehvetlerden uzak kalamazdık. Cemâl nedir bilemez, rıdvan nedir duyamazdık.. hâsılı, O olmasaydı biz de hiçbir şey sayılmazdık.

Zira O, لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ *"Eğer sen olmasaydın varlığı yaratmayacaktım."*[14] hakikatinin muhatabıdır.

Evet O, Gönlümüzün Gülü'dür. Ne mutlu bizlere ki, bizi götüren geminin dümeninde O'nun gibi bir kaptan var ki o gemiye binen mutlaka kurtulur. Bir rıhtımda o geminin ayrıldığını görüp de ona ulaşamayan ise hüsran içinde kalır.

Bu itibarla da O, her gece hayalde ve düşlerde dolaşmalı. O'nun âşıklarından Hz. Enes, "Rüyama girmediği gece yoktur." der.. ve yine o kutlulardan birisi olan Hz. Ebû Hüreyre de "O hep benim rüyalarımı süsler." diyerek mazhariyetini ifade eder. Bu insanların hepsi tıpkı bir mecnun gibi O'na gönülden bağlı ve tutkundurlar. Edip Eddâî'in dediği gibi "O'nu gerçek sevenler su içtikleri kâsenin dibinde bile O'nun gül cemalini görürler."

Eğer kıtmir, O'nun hakikatini temâşâ ile Cennet'in bayıltan güzelliklerle donanmış tepelerinden birini tercih etme durumunda olsaydı, bütün güzelliklerin kaynağı, arzın göbeğinin en büyük vâridâtı, Cennet yamaçlarının bile güzelliklerinin asıl kaynağı, güzeller güzeli, İnsanlığın İftihar Tablosu'nu tercih ederdi. Gerçi insan, bu tercih duygusunu içinde bir feveran hâlinde her zaman hissetmeyebilir ama temelde o his ve duygu, insanın içinde potansiyel

olarak her zaman mevcuttur. Yeter ki, O'nun sevgisini tutuşturabilecek bir meş'ale ile gönüllerdeki karanlık noktalar aydınlatılsın ve insanlığa, O'na giden yollar gösterilsin.

O'nu sevmeyenler, sevginin, hakikat-ı Ahmediyenin, hatta hakikî mânâda insanlığın ne demek olduğunu bilmeyen, sevgiden yoksun tâli'sizlerdir. Yazıklar olsun O'nun dünyasında olduğu hâlde dalâlette olanlara, gaflet deryasında yüzenlere ve bunca güzellikler içinde gözü bağlı gezen körlere..!

Gusül, Cinler ve Ruhlar

İnsanı, maddî sebepler itibarıyla Allah'ın sıyanetinden (korumasından) çıkarabilecek bazı hâller vardır. Meselâ erkekler için cünüp olma hâli buna örnek sayılabilir. Bu hâlden kurtulmak iradî olduğu için, insanın yıkanmasını tehir etmesi, ilâhî sıyaneti inkıtaya uğratabilir. Onun için bu hâli fazla uzatmamak ve hemen o hâlden kurtulmak gerekir. Zira bu, hadisin ifadesiyle kanın aktığı mecrada dolaşan şeytan[15] ve emsali varlıklar için en müsait bir zemin ve vasattır. Kadınlara gelince; şerir mahlûkların musallat olması, genelde onların hayız ve nifas dönemlerine rastlar. Bu dönemde kadınların kendilerini korumaları meselâ, namaz abdesti alarak, namaz kılamasalar dahi vakit içinde namaz kılınacağı süre seccade üzerinde kıbleye müteveccih olarak oturmaları öteden beri tavsiye edilen bir husustur.

Konumuzla doğrudan alâkalı olmasa da ayrı bir husus da şudur; Üstad, ruhlarla ilgili mevzuyu anlattığı yerde, ruhların cismaniyete ait hususları temâşâ için bazı şekillere girebileceğinden bahseder. Bu reenkarnasyon demek değildir. Belki insanın, ruhun girdiği o şeklin –meselâ akrep veya yılanın– hususiyetlerini duyması demektir. Şimdilerde hayal mahsulü kurgu filmlerde yerini bulan bu şey, aslında bir yönüyle hakikatin ifadesidir.

Keramet

Keramet, Allah'ın herhangi bir velinin eliyle yarattığı harikulade hâldir. Kerameti farklı açılardan üç ayrı kategoride mütalaa edebiliriz:

1. Maddî keramet, velinin havada uçması, seccadesini suya serip namaz kılması, bast-ı zaman-tayy-ı mekâna mazhar olması gibi harikuladelikler bu cümleden kerametlerdir.

2. Ruhî keramet de diyebileceğimiz mânevî keramet ise, Hak dostunun oturuşu, kalkışı, konuşması, kısaca bütün hayatıyla âdeta Cenâb-ı Hakk'ın tanınıp bilinmesi için bir mir'ât-ı mücellâ olma hâlidir ki, insana daha eslem bir yolla bahşedilmiş ubudiyet eksenli bir keramettir.

3. Bir de ilmî keramet vardır ki, o da, bilginin bilinmesi, değerlendirilmesi değerlendirilip yararlı olması adına Cenâb-ı Hakk'ın bahşettiği keramettir. İmam Gazzâlî, İmam Rabbânî, Mevlâna Halid, Şah Veliyyullah Dihlevî, Bediüzzaman gibi âlimler bu keramete mazhardırlar. Allah onlara öyle bir keramet-i ilmiye nasip etmiştir ki, ilkler diye ifadelendirdiğimiz Hz. Ebû Bekir'ler, Ömer'ler, Osman'lar, Ali'lerin hakikî varisleri sayılırlar. Evet, aynen onlar gibi olamazlar; çünkü onların durumları özeldir. Hususî bir rahle-i tedristen ders almış ve vahyin nüzulüne bizzat şahit olmuşlardır. Onların o saf ve temiz ruhları, başka akımların tesirinde kalmadığı için, Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) arızasız temsil etmeleri, onlarda bir keramet şeklinde tecelli etmiştir. Onların kafası natüralizm, sosyalizm, liberalizm, kapitalizm... gibi hiçbir felsefî cereyanla mâlûl olmamıştır. Ve dolayısıyla dimağları âdeta bir reşha gibidir. İçlerine akan hakikatler, kendi hususiyetlerini korur ve olduğu gibi onlarda tecelli edebilir ve etmiştir de. Onun için biz buna keramet-i ilmiye diyoruz ki bu da bütün kerametlerin en büyük olanıdır.

Bir de herkes için bahis mevzu olabilecek hatta yukarıda sıraladığımız kerametlerin hepsinden daha büyük olan bir keramet vardır ki o da Cenâb-ı Hakk'a karşı arızasız kulluk yapmaktır. Meselâ kırk sene hiç ara vermeden, hatta cemaati bile aksatmadan kâmil mânâda namaz kılmak, Allah'ın Şah-ı Geylanî'ye ihsan ettiği kerametlerden daha büyük bir keramettir. Arızasız oruç tutmak, zekât vermek, –kendisine farz olmuşsa– hacca gitmek, Allah'ın öyle büyük bir ikramıdır ki bazı büyük veliler bile buna mazhar olamamışlardır. Onun için kâmil veliler, daha ziyade arızasız kulluk sergilemeye çalışmışlar ve harikulade hâllere talip olmak şöyle dursun, kendilerinden böyle bir hâl sadır olduğu zaman, onu bir namus telâkki edip başkalarının bilmesini dahi istememişlerdir. Gerçek veliler arasında bu hâl "Keramet, erkeklerin hayzıdır." şeklinde ifade edilir. Keramete mazhar olup onu bilerek açığa vuran veli, Allah ile arasında olan sırrı, dolayısıyla da kurbeti kaybetmiş demektir. Onun için Allah dostları, bu türlü davranışlardan hep sakınmışlar ve Allah'la aralarındaki bu yakınlığı kaybetmekten korkmuşlardır.

Hâsılı, hâlis ubudiyetin yolu, bu dünyada birtakım harikuladeliklere mazhar olunsa bile bunu bir aybaşı hâli telâkki ederek, bir an evvel bunlardan sıyrılıp sadece Allah'la meşgul olmaktır. Kerameti arzu etmek ve beklemek, olmuş bazı şeyleri başkalarına kerametvâri anlatmak, meşgul olunması gerekli olan büyük hakikatleri bırakıp Allah'ın imtihan için verdiği çok küçük ve değersiz şeylerle meşgul olmak demektir.

Nasibi Yorgunluk ve Zahmet Olan Namaz İnsanı

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Nice namaz kılanlar vardır ki, nasipleri sadece yorgunluk ve zahmettir."* ve –hadisin devamında–: *"Nice oruç tutanlar vardır ki, nasipleri sadece açlık ve susuzluktur."*[16] buyurmaktadır.

Namazın ifade ettiği mânâ, bilhassa onun iç ifadesi, insanın iç derinliğiyle yakından alâkalıdır. Kur'ân'da da namazın anlatıldığı her yerde, onun bu iç derinliğine dikkat çekilmektedir. Meselâ Mü'minûn sûresinde, felâh bulan insanlar anlatılırken; *"Namazlarında huşû duyan mü'minler kurtuluşa ermişlerdir."*[17] denilerek, namaz-huşû münasebeti nazara verilmektedir. Evet huşû gerçek mânâsını ancak namazda bulur. Öyleyse insan namazda, namazdan başka bir şey görmemeli, duymamalı ve düşünmemelidir.

Namazla insan, muhtaç olduğu ve elinin yetişemediği ihtiyaçların temini için, fiilî ve kavlî duaya geçmiş, Allah'ın yüceliği karşısında "kemerbeste-i ubudiyet" içinde durmuş demektir. Evet o, mü'minin en mühim meselesidir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu meseleyi izah ederken; *"Namazı, veda namazı kılıyor gibi kılın!"*[18] buyururlar. Veda namazı; "Şu kıldığım namaz, son namaz olabilir, bir kere daha belki namaz kılmaya muvaffak olamam…" düşüncesiyle kılınan namazdır.

Namaz, kalbin kûtu ve gıdası, ruhun da miracıdır. Bütün sıkıntılara karşı o, ruhu dinlendirir ve kalbi kanatlandırır. Efendimiz, dünyevî işlerinden sıkılınca, أَرِحْنَا يَا بِلَالُ *"Bizi bir ferahlandırıver ey Bilal!"*[19] diyerek ondan namaza çağrıda bulunmasını isterdi. Namaz, tembel ve uyuşuk insanın yapabileceği bir şey değildir. O, daima hüşyar bir gönlün, uyanık kalb ve duyguların, Rabbin karşısında eda edeceği bir vazifedir.

Namazda –ara sıra olsa bile– devamlı dünyaya ait işlerin muhasebesini yapan, onların riyaziyesiyle meşgul olan bir insan için, sadece namazın yorgunluğu yanına kâr kalacaktır. Rabbim, –sonsuz rahmetinden dileyelim– kimsenin yorgunluğunu yanına kâr bırakmasın. Kalbimizi, duygularımızı ona karşı daima hüşyâr ve huşû içinde kılsın!

Mesavi-i Ahlâk

Şeytan, eskilerin "mesavi-i ahlâk" dedikleri kötü vasıfların kaynağıdır. Her bir insan kendi vicdanını yoklasa, zannediyorum –az veya çok– bu kötü duygulardan kendisine bulaşmış olduğunu görecektir. Aksi ise, meleklik iddiası olur ki, insan için böyle bir şey düşünmek mümkün değildir.

"Kişi kendin bilmek kadar irfan olamaz." mantukunca bilmek bir mârifet, itiraf da ikinci mârifettir. Bunların yanında üçüncü bir mârifet ise, insanın noksanlıklar açısından sık sık kendi durumunu gözden geçirmesidir. Bu noksanlıkları izâle adına her insanın, zamanın her zerresini duyarak yaşaması; yaşayıp Allah'a giden yolları araştırması ve daima O'na istiğfarla yönelmesi ve kemal-i ubudiyet ve samimiyetle O'ndan af dilemesi lâzımdır. Aksine davrananlar bilmelidirler ki, böyle davranmakla kendilerini yalnızlığa ve karamsarlığa salıyorlar ve O'na giden yollara sırtlarını dönüyorlar. Hâlbuki böyle bir şey, her şeyi gören, bilen, duyan ve haberdar olan, yani Basîr, Alîm, Semi, Habîr olan Allah'tan kaçıştır ve böyle bir kaçışın mümkün olmadığı da açıktır.

Dert ve Bir Ölçü

Şairlerin öteden beri dertle alâkalı birçok terennümleri olmuştur. Fuzûlî'nin: "Kılma derdim kim helakim, derde dermandır.." yine Niyazi Mısrî'nin: "Derman arardım derdime, derdim bana derman imiş." Ve başka bir şairin: "Dert elinden dâde geldim, gelmedi derman bana." mısraları hemen akla gelen şeylerden... Ve bütün bu sözlerin ortak özelliği derman yerine, dert talebinde bulunmaktır. Evet kimi insanlar dertten şikâyet ederken kimileri de onu istemişler ve hayatlarının bir parçası hâline getirmişlerdir. Meselâ ben, güçlü-kuvvetli olduğum dönemlerde çok samimî olarak: "Allah'ım beni, Zâtını seven ve Zât'ın tarafından da sevilen bir insan yap, başka bir şey istemiyorum. Ve

bana öyle bir hastalık ver ki, halk ondan tiksinmesin, hastalık beni meşgul etsin, ben de başka bir şey düşünmeye fırsat bulamayayım.” diye dua etmişimdir. Zaman içinde, isabetli-isabetsiz; fakat hüsn-ü niyetli bu duanın kabulüne defaatle şahit olmuşumdur. Evet benim bahsini ettiğim duayı yaptığım zamanlarda, kim bilir belki de düşüncem şu idi: “Allah sevdiği kullarının başından belâyı eksik etmez. Peygamberlerin hayatları meydanda. İnsan Allah tarafından sevilmeyi çok arzu ediyorsa bunun yolu umumiyetle hastalıklardan geçer..” Gerçi bugün bu düşüncenin yanlış olduğu kanaatindeyim. Zira Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) bütün ümmet-i Muhammed’e *“Allah’tan af ve afiyet isteyin.”*[20] tavsiyesi, demek ki o zaman gözümüzden kaçmış. Hatta ben bu duayı yaptığım yıllarda yakın bir arkadaşım: “Allah’ın hazinesi çok geniştir. O af, rahmet ve afiyet verdiği gibi insan yine de iffetli kalabilir.” demişti.. demişti ama ben çoktan dua etmiş bulunuyordum.

Hâsılı, Allah’tan dert istenilmemelidir, fakat derdi verdiği zaman da bir âşık-ı sadık gibi davranmalı, asla şikâyet etmemeli, ah u efgan edip inlememelidir.

Yukarıda bahsini ettiğimiz şairlerin Allah Resûlü’nün afiyet tavsiyesini bilmemeleri düşünülemez. Öyleyse onların bu hadise rağmen dert istemelerini daha engin mülâhazalarla yorumlamalıyız.

Sabır

“İman, amel-i salih, hakkı bilip hakkaniyet içinde bulunma ve sabredip sabır tavsiyesini paylaşma” esasları, İmam Şafiî’nin: *“Allah başka bir sûre indirmeseydi, bu sûre insanlara yeterdi.”*[21] dediği Asr sûresinde zikredilen hakikatlerdir. Onun faziletinden dolayı olacak ki Ashab-ı Kiram, dağılmadan önce her mecliste bu sûreyi okurlarmış. Merhum Mehmed Âkif bu duruma atıfta bulunur ve:

“Hani Ashab-ı Kiram ayrılalım derken,
Mutlaka sûre-i ve’l-Asrı okurlarmış, neden?
Çünkü meknûn o büyük surede esrar-ı felâh,
Başta iman-ı hakikî geliyor, sonra salâh,
Sonra hak, sonra sebat, işte kuzum insanlık.
Bu dördü birleşti mi yoktur sana izmihlâl artık.” der.

Görüldüğü gibi sûrede dikkat çekilen önemli hususlardan biri olarak, başa gelen şeylere karşı sabredip, sabır tavsiyesinde bulunma zikrediliyor.

"Nice sevmediğiniz şeyler vardır ki, o sizin için hayırlı olabilir. Ve nice sevdiğiniz şeyler de vardır ki, sizin için şerli olabilir."[22] âyeti, kişinin, kendisine isabet eden şeylerin zahirî yönüne bakıp aldanmaması konusunda çok önemli bir ölçüdür. Haddizatında insan, maruz kaldığı şeyin şok etkisinde kalıp, yanlış yorumlamalara girebilir. Mü'min bu ölçüyü daima hatırda tutup, fevrî hareketlerle kadere taş atmamalıdır. Evet, Üstad'ın ifadesiyle, kadere taş atan, sadece kendi başını yarar.[23]

Meseleyi, bir hadis-i şerifle biraz daha açacak olursak, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sabır, belânın ilk tosladığı andadır."*[24] buyurur. Demek ki, önemli olan musibetin isabet ettiği anda sabırlı olabilmektir. Meselâ; annemizin vefat haberini duymak, ilk anda bizde şok etkisi yapacaktır. İşte böyle bir anda hiçbir şey düşünmeden, إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ *"Biz O'ndanız ve yine O'na döneceğiz."*[25] deyip ızdırabını bağrına gömme gerçek sabırdır. Değilse meseleyi aklî, mantıkî plânda çözüp; "Ölüm herkes için geçerli, bu yaşta ölmeseydi ileride yine ölecekti. Öbür tarafta nasıl olsa beraber olacağız.." deyip, kalbde bir inşirah hâsıl olduktan sonra sabretmenin kıymeti ona göredir...

Bu durum, sabrın diğer çeşitleri için de geçerlidir. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Mü'minin her durumu sürpriz ve şaşırtıcıdır! Zira her işi onun için bir hayırdır. Bu durum sadece mü'mine hastır, başkasına değil: Ona memnun olacağı bir şey gelse şükreder, bu onun için hayırlıdır. Bir zarar gelse sabreder, bu da onun için hayırlıdır."* [26] buyurur ki, burada insana sevap kazandıracak şeyin teslimiyet olduğunu vurgulamak istemiştir. Biz, inancımız gereği her şeye sabrederiz. Ve arkasından bir hayır zuhur ettiğinde de: "İhtimal Cenâb-ı Hak, bu hayrın doğmasına bizim sabrımızı vesile yapmıştır." deriz. Bu, aynı zamanda bir sabır kahramanı olmanın da emaresidir.

İnabe-İman-Amel-i Salih

Kur'ân-ı Kerim, Furkan sûresinde, haksız yere insan öldürmüş, zina etmiş, şirke girmiş insanlara kıyamet günü verilecek azabı anlattıktan sonra *"Allah'a yönelen, iman edip ve imanının gereğini yapan, yani amel-i salih işleyen*

insanların bu hükümden müstesna olduğunu”[27] bildirir. Burada inabe (Allah’a yönelme), iman ve amel peşi peşine zikrediliyor. Bana öyle geliyor ki bu âyet, her gün, her saat, her dakika, her saniye Allah’ı farklı bir derinlikte tanıyan, O’nu vicdanında daha engince duyan, hisseden ve bunun tabiî neticesi olarak da inabe, iman ve amelini yenileyen insanı anlatmaktadır. Böyle bir insan, tasavvufî yaklaşımla, “fenâ filmürşit, fenâ firresûl” mertebelerini yaşamış, “fenâ fillâh”a ulaşmış demektir. Daha önce de çeşitli münasebetlerle arz etmeye çalıştığım bu üç kavramı birer cümle ile bir kere daha hatırlatmak istiyorum. “Fenâ filmürşit”, müridin kendi istek ve arzularını aşarak, mürşidinin arzu ve isteklerinde fâni olup erimesi anlamına gelir. Bu seviyede mürid, mürşidinin gözlerinin içine her bakışında onun isteklerini anlar ve hemen onları yerine getirmeye koyulur. “Fenâ firresûl” mü’minin, Allah Resûlü’nün emir ve isteklerinde fâni olmasıdır ki, bana göre, fenâ filmürşit makamını hakkıyla temsil eden bir müridin, “fenâ firresûl” kavramı ile anlatılan hakikatleri yaşaması çok daha kolaydır. Zira birinde mürşit bahis mevzuu olmasına mukabil, diğerinde Nebiler Sultanı söz konusudur. “Fenâ fillâh”a gelince, adı üzerinde o, insanın Allah’ın meşieti ve iradesi önünde bütün bütün eriyip yeniden dirilişe ermesidir. Bundan önceki iki mertebe, insanı bu son merhaleye hazırlayan birer yoldur; yükselip bu seviyeye gelen insan, hadisin ifadesiyle gözü, dili, kulağı, eli, ayağı.. hâsılı bütün uzuvlarıyla Allah’ın meşieti dairesinde hareket ettiğinin şuuruna erer ve öyle de olur.[28]

Bunu bahsini ettiğimiz âyetle irtibatlandıracak olursak, insan şirk, zina, katl vb. büyük günahları işlemiş dahi olsa, Rabbisine yöneldiği takdirde, velilik mertebesine kadar her şeyi yeniden ihraz edebilecek bir konuma yükselebilir. Âyet, inabe, iman ve salih amel çizgisi ile bizlere bu hedefi göstermekte ve onu yakalamaya bizleri teşvik etmektedir.

Mârifet Ufku

Varlığın en küçük parçasında bütün bir varlığı hissedebilmek, o varlığın ifade ettiği mânâyı alıp ondan bir mârifet usâresi elde etmek, yakalanması gerekli olan bir ufuktur. Bunun için evvelâ insan vicdanında her şeyi mârifete çevirebilecek mekanizmayı harekete geçirmelidir. Bundan sonra kâinat, ne kadar geniş, ne kadar derin de olsa o müthiş kesret içinde bile insan, ilâhî

tecellilere muttali olabilir ve bunun üzerine kendi mârifet peteğini örgüleyebilir; örgüleyebilir ve ister mârifet adına ister Cenâb-ı Hakk'ın esmâ, sıfat ve zatını görme adına bütün cihanlarda görebileceği hakikatleri bir damlada görebilir. Bunca ilâhî sanatlarla iç içe olup da bu güzelliklerin arkasındaki Sâni-i Hakim'i idrak edemeyenler ise, deryada yaşadıkları hâlde deryayı bilmeyen tâli'sizlerdir.

İnsanın benliği, Cenâb-ı Hakk'ın varlığını aksettiren çok önemli bir menşûr (prizma)dur. Çünkü hakikat, insanın mahiyetinde kendi azametine uygun vahidî tecelli ile mün'akis değildir ve bu tecelliler için de aynı tabiri kullanarak onda da bir "tenezzülât-ı ilâhiye ilâ idraki'l-beşer" meselesi söz konusudur. Bu açıdan herkes, hakikati büyük ölçüde kendi seviyesine göre soluklar.

İnsanın benliğinde Cenâb-ı Hakk'ın sem u basarı vardır. Hatta "hüve" sırrı insanda "ene" şeklinde tecelli etmiştir. İnsan, "ene" çeperini tasavvuftaki "fenâ fillâh" ve "bekâ billâh"la yırtıp atarak, Allah'ta bâki olma hususiyetine erebilir. Böylece insan, "ben" keşfiyle benlik sırlarını kavramış olur. Hedeflediği noktaya geldikten sonra da, elindeki kristal kaseyi yere çalarak, "Seninle ben maksûd damına ulaştım, artık bana lâzım değilsin." der ve iliklerine kadar mârifetle dolu olduğu şuuruyla ilâhî varidleri zevkeder durur. Rabbim böyle bir ufka ulaşmayı hepimize nasip etsin. Amin..

Allah Bes, Gayri Heves..!

Seyr-i ruhanî de diyebileceğimiz seyr u sülûk; sâlikin ilim ve mârifet kanatlarıyla vuslata ulaşma yoluna denir.

Seyr u sülûkun üç mertebesi vardır:

1. Seyr ilallah: Bu, Allah'a ulaşma istikametinde yol alma demektir ki, büt fenalıkları O'nun için terk etme, bütün iyilikleri, yine O'nun için yapma, bütün musibetlere O'nun için katlanma, bütün cazibedar güzellikleri O'nun hatırı için aşma ve zamanın çıldırtıcılığına karşı O'nun hatırına katlanma yolundaki menfi-müspet amellerin hepsi bu yolun azığı sayılır.

2. Seyr fillâh: İnsanın her dem Allah'ı duyması, her şeyde O'nu görmesi, he yerde O'na bakması, her lâhza O'nu düşünmesi ve O'nu söylemesi.. kısaca hayatının her anını O'nunla olma mülâhazası içinde sürdürmesi demektir ki bu makama ulaşan kimse, Allah'ta fâni olur ve fenâ fillâh ufkuna ulaşır.

3. Seyr minallah: Yukarıda sayılan mertebelerden geçen hak yolcusunun, geçtiği zümrüt tepelerin bütün cazibedar güzelliklerini bırakıp, bunları insanlara anlatmak için yeniden halka dönmesine denir. Buna “Halk içinde Hak’la beraber olma.” hâli de denilir.

Allahu Teâlâ Kur’ân-ı Kerim’de, وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ *“Biz(im uğrumuz)da cihat edenleri Biz, elbette (hayır) yollarımıza iletiriz. Muhakkak ki Allah, iyilik edenlerle beraberdir.”*[29] buyurarak büyük çoğunluğumuzu yakından ilgilendiren “seyr fillâh”a işaret etmektedir. Âyette geçen “جَهَدَ” fiili, bin bir türlü sıkıntı ve meşakkati göğüsleyerek ve Allah’ın verdiği bütün güç ve kuvveti harcamak suretiyle O’na ulaşma yolunda mücadele ve mücahede etme demektir. Ayrıca “جَهَدَ” fiili, âyet-i kerimede “جَاهَدُوا” şeklinde kullanılmıştır. Bu kelime müşareket (ortaklık) ifade etmektedir ki buradan şöyle bir mânâ da çıkarılabilir: Allah’ın size verdiği bütün güç ve kuvveti O’na ulaşmak için sarf etseniz ve bu uğurda bütün sıkıntılara katlansanız hedefe ulaşamayabilirsiniz; zira o hedefe ancak kolektif bir şuurla ve toplu hareket ederek ulaşabilirsiniz.

“فِينَا”, maiyet-i ilâhiyeye tam mazhariyet olma demektir. Hedefte ve gaye-i hayalde hep Allah olduğu, insan da bu istikamette bütün gücünü ortaya koyduğu takdirde neticede bu, cehd olmadan çıkıp cühde dönüşür.. ve artık hak yolcusu ciddî bir aşk u şevkle:

“Gelse celâlinden cefa, yahut cemâlinden vefâ,
İkisi de câna safâ, kahrın da hoş lütfun da hoş.”

der ve rıza yamaçlarında pervaz eder.

Allah’a giden yollar, mahlûkatın solukları adedincedir.[30] لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا âdeta bu hakikati ifade etmektedir. “Sübül”, “sebil”in çoğuludur ve “yollar” demektir. Hedefte Allah olduktan sonra, bu yollardan hangisinden gidilirse gidilsin O’na ulaşılması muhakkaktır.

Son olarak, “وَإِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ”le, âyetin fezlekesi de tam olarak yerine oturmaktadır. Allah (celle celâluhu), ihsan şuuruyla kendisini görüyor gibi kendisine kulluk edenleri, maiyetine erdirmiştir ve onlarla beraberdir. Zaten Allah’ın maiyetinde olanların, yollarının başka yöne gitmesi de mümkün değildir.

Evet, her lâhza O'nunla olmalı, her yerde O duyulmalı ve her sözde O soluklanmalıdır. Zira, "Allah bes, gayri heves..."

Benlik Girdabı

Benliği nefyetmek ve bunu çokça vurgulamak gerekir. Hiçlik o kadar sık, o kadar aklî ve mantıkî vurgulanmalıdır ki insan, başarı ve muvaffakiyet şahikalarında ve zafer sarhoşluğu içinde dolaştığı anlarda bile, "Ben yaptım, ben ettim, ben başardım..." gibi şirk kokan şeytanî mırıltılarla ilâhî inayetlere sahip çıkmasın. Evet, insanın tabiatı, pörsümeye müsaittir ve onun içine bazı muvaffakiyetler karşısında fahir esintileri gelebilir. Bu sebeple insanın aczini, fakrını ve sıfır olduğunu hatırlatacak türden ikazlara muhatap olması çok önemlidir.

Allah'ın ihsan ettiği bazı başarılardan mütekellim vahde sigasıyla bahsetmek ve onları gerçekten kendimize ait zannetmek affedilmez bir hatadır. Gerçi bu tür ifadeleri mecaza hamletmek de mümkündür ama yine de yer yer işin aslını vurgulamak gerekir. En azından insan, içinde sürekli o duygu ve düşünceyi bir saat gibi kurulu tutması icap eder. Öyle ki, o olumsuz esintinin kavurucu havası hissedildiğinde, "Ne kadar vicdanım bozulmuş ki, bu tür vehimler bana geliyor." diyerek kendi içinde bir tepki mekanizması oluşturmalıdır.

Zerreden Kâinata ve Allah'a

Tek bir şuada güneşi, damlada deryayı, cümlede kitapları, zerrede bütün kâinatı ve tabiî bunların verasında Hz. Hakikat'i görebilme, kadimden beri birçok İslâm mütefekkirinin beyan buyurduğu gibi, mârifet ufkuna ulaşabilme adına önemli bir hamledir. Evet, fıtratın gayesi, hilkatin neticesi Allah'a inanmak, mârifetullah ufkunda her gün biraz daha derinleşmek, zevk-i ruhaniye ermek, Yunus'un diliyle "ballar balını" bulmak demektir. Ben öyle inanıyorum ki, insan önce bu hakikatler hakikatini, hem de aksine ihtimal vermeyecek ölçüde kendi nefsine kabullendirebilirse, ardından bakış açısını ayarlayarak şuada güneşi, damlada deryayı, cümlede kitapları, zerrede bütün kâinatı görebilir. Evet, böyle biri, rahatlıkla kesretten sıyrılarak vahdete erebilir. Zira böyle bir insan, kâinata hangi yandan bakarsa baksın, bir yolunu bulur ve kendi mârifet peteğine ballar akıtabilir ve böyle biri, kudretin eşyaya –büyük olsun,

küçük olsun– taallukunda, esmâ, sıfat ve zât dairelerini mülâhazaya alarak, önce mârifetullah, sonra muhabbetullah ve en sonra da zevk-i ruhanî ummanına erebilir.

Bediüzzaman Hazretleri de Risalelerinde sık sık bu hususu vurgular. O, bazen pirenin göz bebeği ile güneş, bazen zerre ile gergedan arasında münasebetler kurarak, Allah'ın Sanî, Halık ve Musavvir isimlerinin tecellilerine dikkat çeker.. çeker ve bu yolla ülfet ve ünsiyet perdelerini paramparça ederek, bizleri, perdesiz, hâilsiz hakikatlerle yüz yüze getirir.[31] Bu anlayıştan hareketle, bir misal de ben vermek isterim: İnsan ihtiva ettiği pek çok latîfe ile Allah'ın varlık ve birliğini ilan eden çok önemli bir menşurdur. Kaldı ki, Allah'ın insanda tecelli eden isim ve sıfatları da O'nun kendi azametine uygun bir şekilde değildir. Öyle olsaydı, insanın varlığı da düşünce sınırlarını aşardı. Bu açıdan, o tecellilerde bile bir ilâhî tenezzülden bahsetmek mümkündür. İşte, bu zâviyedendir ki, vicdanında varlığının gayesine uyanmış, ona ulaşmak için yol arayan insanlar, kendi mahiyetlerine bakarak her zaman Allah'a ulaşabilirler. Yalnız bu, herkes için aynı seviye ve derecede olmayabilir.

Bir misalle, bu hususu biraz daha açalım; meselâ, konuşma, görme, duyma, tatma vb. melekelerin insanda farklı bir yanı vardır ki, insan onunla her şeyin üstündedir. Gerçi Aristo, insana "hayvan-ı nâtık/konuşan canlı" demiştir. Bunun doğruluğu veya yanlışlığı tartışılabilir. Ancak şurası bir gerçek ki, nutk/konuşma, düşünmeyi de tazammun eder. Düşünmeyen bir varlığın konuşması tahayyül edilemez. O açıdan daha sonra gelen mantıkçılar, insana konuşan değil de, "tefekkür eden canlı" demişlerdir. Şimdi bunlar bir tarafa, konuşma, insanı insan yapan, kültür ve medeniyetlerin devamını sağlayan, dolayısıyla da atalarımızdan devraldığımız, şu kurulu düzenin temelini oluşturan unsurlardan biri, belki de en önemlisidir. Zira insan dünden bugüne inançlarını, duygularını, düşüncelerini hep konuşarak beyan ve ifade etmiştir. Eline kalemi alıp, o beyanları yazıya dökmeseydi bugün bize ne kalırdı ki! Zaten اِقْرَأْ *"Oku!"*[32] emri ile خَلَقَ الْإِنْسَانَ*عَلَّمَهُ الْبَيَانَ *"İnsanı yarattı, ona beyanı öğretti."*[33] âyetleri de gayet sarih bir şekilde bu hakikati ortaya koymaktadırlar.

İşte yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gibi, insan, sadece sahip olduğu

konuşma melekesinin, insanlık tarihi boyunca ortaya koyduğu zengin mirasa bakarak, Allah'a vasıl olabilir. Yeter ki, vicdanında bu işe uyanmış olsun.

Dünya-Ukbâ Muvazenesi

Dünya, ahiretin tarlası hükmündedir[34] ve ahireti kazanma adına insana bahşedilmiş yegâne fırsattır. Bundan dolayıdır ki, dünya ile ahiret arasında sıkı bir irtibat vardır. Allahu Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de, *"Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu gözet. Dünyadan da nasibini unutma; Allah sana nasıl iyilik ettiyse sen de öyle iyilik et, yeryüzünde bozgunculuk isteme, çünkü Allah bozguncuları sevmez!"*[35] buyurarak, dünya ve ukbâ hayatımız adına bize önemli ölçüler vermektedir. Âyette Allah'ın lütfetmiş olduğu nimetlerin, ahireti kazanma yolunda kullanılması ve bunun yanında, *"Dünyadan da nasibini unutma."* ifadesiyle, dünyanın kesben terk edilmemesi üzerinde durularak insanlara, dünyada aziz ve şerefli olarak yaşama imkânlarını araştırmaları gerektiği mesajı verilmektedir.

Bir Menkıbe

İbrahim Havvas Hazretleri, gönül dünyamızı aydınlatan altın silsilenin önemli bir halkasıdır.

Burada müsaadenizle kendisine ait bir menkıbeyi nakletmek istiyorum:

Hazret, bir sene hacca gitmek niyetiyle yola çıkar. Yol boyunca kulağına "İbrahim Havvas!" diye gaipten bir kadın sesi gelir ve gayri ihtiyarî olarak Mekke tarafına değil de İstanbul'a doğru gider. Şehre girer ve orada kapısının önünde insanların toplandığı yüksek bir köşk görür. Daha sonra oradakilerden Rum kayserinin kızının delirmiş olduğunu ve çaresi için doktorlarını topladığını öğrenir.

Aslında, kayserin kızı bir vesileyle Barnaba İncili'ni okumuş ve orada Efendimiz'le alâkalı hakikatleri öğrenerek ihtida etmiş; Papazlar ise, "Ruhuna şeytan girdi ve delirdi." gibi düşüncelerle onun yakılmasına karar vermişlerdir.

İbrahim Havvas Hazretleri, "Ben prensesi tedavi edebilirim." diyerek onun yanına yaklaşır ve daha sonra aralarında şöyle bir konuşma geçer:

– Ey İbrahim Havvas! Hoş geldiniz.

– (İbrahim Havvas Hazretleri, hayret dolu ifadelerle) Beni nereden

tanıyorsunuz?

– Canımı, canana teslim etmek istedim ve Hak Teâlâ'dan sevdiği bir kulunu yanımda bulundurmasını niyaz ettim. "Üzülme, yarın İbrahim Havvas dostum sana gönderilir." buyruldu.

– Hastalığınız nedir?

– Gerçeği buldum ve ihtida ettim. Bu sebeple hâlime delilik, bana da deli dediler.

– Bizim diyara gelmek ister misiniz?

– Sizin diyar neresidir?

– Mekke, Medine ve Kâbe gibi mukaddes beldeler...

– Sağ tarafina bak!

Sağ tarafina bakan İbrahim Havvas Hazretleri, bir düzlükte Mekke, Medine ve Beytü'l-Makdis'i karşısında görür. Az sonra prenses, "Vakit yaklaştı, istek ve arzu haddi aştı." deyip, kelime-i şehadet getirerek ruhunu Rahman'a teslim eder.

Kayser'in kızı, bütün debdebe ve ihtişamın yaşandığı bir saray ikliminde yetişmiştir. Onun bunları elinin tersiyle itip terk etmesi, kanatlanıp uçmasına yetmiştir.

İnsan-Kâinat Denklemi

İnsan, mahiyet itibarıyla kâinatın fihristi hükmündedir. Çok defa biz, kâinatın bütününü göremiyor ve Rabbimiz hakkında bütün esmasını câmî şekilde malumat sahibi olamıyoruz. Böyle büyük bir kitabı okumaya muktedir olamayan birisi için, tafsilli bir kitap hakkında malumat verebilecek bir fihrist hazırlanmışsa; isteyen bundan kitabın muhtevasını çıkarabilir. Hele bu kitabı yazan, içindeki mevzuları çok güzel bir şekilde ortaya koymuşsa; evet işte o zaman orada küçük cümlelerden dahi kitabın içinde neler olduğunu çok rahatlıkla anlayabiliriz.

Bir de, o hakikatlere tam mâkes olabilecek kafa ve kalb izdivacı gerçekleşebilse, o zaman kâinatın özü ve hulâsası, hedef ve gayesi açık bir şekilde insan fihristinde okunabilir...

Hep Canlı Kalma

Bir insanın, İslâmî aşk ve heyecanını devam ettirebilmesi için sürekli aksiyon içinde olması gerekir. Bu da bu uğurda devamlı plânlar, programlar geliştirerek, sık sık beynini, kalbini, ruhunu yoklamakla mümkündür. Dahası, öğrendiği hakikatleri başkalarına aktarmak için mutlaka hep bir muhatap peşinde olmalıdır.

Anlayıp ruhuna mal ettiği düşünceleri, cismaniyeti adına aldığı gıdalarla bedenin şekillenmesi gibi, onun ruhunu şekillendirmesi de böyle bir hamle ve aksiyona bağlıdır. Evet en güzel neticeler, sürekli aksiyonla elde edilir. Meselâ bir uluhiyet inancı ya da mârifet hakikati ki, bunlar nazari şeylerdir; bunu ancak başkalarına götürdüğümüz, o konuda gönlümüzün ilhamlarını başkalarına fısıldadığımız ölçüde tam anlayabiliriz.. daha doğrusu tam duyabiliriz.

Bu, bizim dinî ve ruhî hayatımız adına canlılığımıza vesile olmanın yanında, Cenâb-ı Allah'ın teyidine de önemli bir sebeptir. Yani Allah (celle celâluhu) ancak, kendisini bu işe adamış, yani dine hizmeti hayatının gayesi hâline getirmiş kimseleri destekler. Siz O'nun dinini desteklediğiniz sürece, O'nun desteğini garanti etmiş sayılırsınız.

Bu sebepten herkesin hem kendi canlılığı, hem de iman ve Kur'ân'a hizmet adına mutlaka bir plânı, hedefi ve ideali olmalıdır; olmalı ve kendi konumuna göre üslubunu çok iyi ayarlayarak muhtaç sinelere mutlaka ruhunun ilhamlarını boşaltma yollarını araştırmalıdır.

Yoksa insan hiç farkına varmadan, duygular dumura uğrar ve gün gelir söner gider. Bu ise mânen ölüm demektir. İş yapmayan insanlar, kaydıklarının da farkına varmadan kayar giderler. Sonra da ihtimal en önemli işleri önemsiz görür ve daha önceki yol arkadaşlarını hafife almaya başlarlar. Sukûtu kendilerinde arayacaklarına, ya başkalarının suûdunu sukût görür veya –el-iyazebillâh– öyle olmasını arzu ederler.

Kâbe'nin Tavaf Ettiği İnsanlar

İnsanlar Kâbe'yi tavaf ettikleri gibi Kâbe'nin tavaf ettiği insanlar da vardır. Ben ilk defa fıkıh hocamızdan dinlemiştim. Hoca, bir ders esnasında şöyle demişti: "Kâbe'ye teveccühe niyet ederken zâtına niyet etmeyiniz; çünkü bazen hakikat-ı Kâbe, yeryüzünde Allah'ın matmah-ı nazarı müstesna kimseleri tavaf etmek için orada olmayabilir. Onun için siz her zaman Kâbe cihetine niyet

ediniz." Kur'ân'ın iş'ârı da zaten o istikamettedir ki, bir âyet-i kerimede: *"Yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir."*[36] buyrulur.

Kâbe'ye yönelmenin, Kâbe'yi tavaf etmenin ya da Kâbe tarafından tavaf edilmenin hakikati ne olursa olsun, ibadet-varlık-Kâbe aynı çizgide, o en yüce hakikate ulaşmak için yanıltmayan birer vasıta olduklarında şüphe yok. Siz isterseniz ibadet ve Kâbe'ye, kendi gönül gözünüzden başlayarak, göz-gez-arpacık nazarıyla da bakabilirsiniz.

Kâbe'de varlığın sırrı, insanda kâinatların mânâsı, kalbde de ulûhiyetin esrârı gizli olduğuna göre bu çizgide tarassut en büyük hakikati duymanın en kestirme yolu olsa gerek.

İki Kudsî Mekân: Kâbe ve Ravza

Kâbe; mü'minlerin kalbinin müşterek attığı bir mihrap ve *"İnsanlar için vaz'edilen ilk ev..."*[37] takdîr ve tebcîliyle yüceltilmiş ilk mâbettir. Temeli, yeryüzünde henüz, harcın, taşın, tuğlanın bilinmediği bir dönemde, gökler ötesi âlemlerde plânlandı ve durulardan duru bir Nebinin eliyle gerçekleştirildi. Oturduğu zeminin o işe tahsisi, Âdem nebinin yeryüzünü teşrifinden yıllar ve yıllar önce kararlaştırılmıştı. Öyle ki, bir gün melekler Hazreti Âdem'le karşılaştıklarında "Sen, var edilmeden evvel bizler defaatle Kâbe'yi tavaf ettik." diyeceklerdir. Tufandan sonra *"Hatırla o zamanı ki, İbrahim ve İsmail (aleyhisselâm) Kâbe'nin temellerini yükseltti ve şöyle dediler: "Ey Rabbimiz, bizden bu hayırlı işi kabul buyur!"*[38] ilâhî beyanıyla, peygamberler babası Hazreti İbrahim ve onun oğlu İsmail (aleyhisselâm) dümdüz olmuş Kâbe arsası üzerinde onu yeniden inşâ ettiler.

Arzın merkezinden "Sidretü'l-Müntehâ"ya kadar ins, cin ve meleğin her zaman çevresinde dönüp durduğu bir amud-i nuranî'nin (nurdan sütun) yeryüzünde mücessem bir kesiti sayılan Kâbe, her lâhza görünür görünmez milyarlarca temiz ruhun, harîmine can atıp vuslat aradığı, öyle eşi-menendi olmayan bir binadır ki, kıymeti semalara eşittir dense sezâdır.. zaten o gökte ve yerde Allah'ın evi mânâsına "Beytullah" olarak yâd edilmektedir.

Kâbe; bulunduğu noktaya o kadar uygundur ki, ona dikkatlice bakan herkes, bulunduğu yerle, onun ruh ve mânâsı arasındaki sımsıkı râbıtayı hemen sezebilir. Sanki o, hariçten getirilmiş rastgele malzeme ile değil de yerden

fışkırıp çıkmış veya gökte melekler tarafından inşa edilip bilâhare yeryüzüne indirilmiş gibidir. O, yanı başındaki, yanmış kavrulmuş, büyük-küçük, dağ-tepe ve taş yığınları arasında, bir zikir halkasındaki serzâkire benzer. Çevresindeki her şey onun iniltileriyle inler, onunla yukarılara el kaldırır ve sonra da sessiz sessiz onu dinlemeye koyulur.

Ravza ise bize dünyada bulunmanın ruhunu duyuran biricik binâdır. Bu mübârek binâ ile münasebet ve kalbî alâkalarımız, bizde öyle kudsî heyecanlar hâsıl eder ki; onu düşünüp, onun hakkında bir şeyler söylerken, sanki iffetiyle tanıdığımız bir nâmus âbidesini anlatıyor gibi yanlışın en küçüğüne dahi düşmeyelim diye korkar ve tir tir titreriz. Onun aydınlık semtine dehâlet eden her ruh, vicdanının derinliklerinde, Nâbi'nin:

"Sakın terk-i edepten kûy-i mahbûb-i Hüdâdır bu
Nazargâh-ı ilâhîdir makâm-ı Mustafâ'dır bu."

na'tının yankılandığını duyar ve irkilir.

Mekke, beşer tarihi boyunca bir kısım kısa aralıkların istisnasıyla, hep insanlığın mihrabı olmuştur. Mekke'nin bu hususiyeti Kâbe'den ötürüdür ve bu yönüyle de Kâbe mihraplar mihrabıdır. Bu muhteşem mihrabın bir de minberi vardır ki –Sahibine vücudumuzun zerrâtı adedince salât ü selâm olsun– o da Cennet bahçelerinden daha temiz olan Ravza-i Tâhire'dir.

Evet Kâbe, yeryüzünde en mübarek yerdir. Her ne kadar kesin bir malumat olmasa da Ravzâ, Kâbe'nin mayasıyla yoğrulmuş olabilir. Ben şahsen Kitap ve Sünnette böyle bir değerlendirme görmedim, ancak bir ehl-i tahkikten, Ravzâ'nın, hususiyle sadece Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) medfeninin yeryüzünde her yerden daha kıymetli olabileceğini işitmiştim. Ne var ki Cenâb-ı Hakk'ın: *"Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbet), Mekke'deki (Kâbe)dir."*[39] buyurduğu Kâbe, yeryüzünde en mübarek bir buk'adır. O mübarek yerin bereketindendir ki, oradan pek çok peygamber zuhur etmiştir. Hatta denilebilir ki, peygamberler, dünyanın değişik yerlerinde bulunsalar da hemen hemen hepsinin mebde ve menşeleri Kâbe'dir. Bu açıdan orası enbiyâ-i izâm için âdeta bir konak mesabesindedir.

Esasen Kâbe hakkında daha başka hususlar da söylenilebilir. Fakat okuyucuların zihinlerinin tecsim ve teşbihe girmeleri endişesinden dolayı bu

konuda aklıma gelen hususları ifade etmekten çekiniyor ve bu kadarlıkla iktifa ediyorum.

1 Zâriyât sûresi, 51/56

2 Bakara sûresi, 2/21.

3 Bkz.: Müslim, *birr* 144; Ebû Dâvûd, *libâs* 25.

4 Buhârî, *zekât* 9, 10, *menâkıb* 25, *edeb* 34; Müslim, *zekât* 66-67.

5 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/178; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 5/326.

6 Bkz.: Müslim, *tevbe* 155; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/507.

7 Tirmizî, *îmân* 17; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/213.

8 İbn Atıyye, *el-Muharraru'l-vecîz* 1/226. Bu mânâdaki hadis için bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/307; Abd İbn Humeyd, *el-Müsned* s.214.

9 Bediüzzaman, *Mektubat* s.508 (Yirmi Dokuzuncu Mektup, Dokuzuncu Kısım).

10 Tirmizî, *zühd* 53; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/229, 239, 328.

11 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/231; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 4/171.

12 Bediüzzaman, *Sözler* s.584 (Otuzuncu Söz, Birinci Maksad).

13 Bkz.: Müslim, *salât* 215; Ebû Dâvûd, *salât* 148; Nesâî, *mevâkît* 35, *tatbîk* 78.

14 Aliyyülkârî, *el-Masnû'* s.150; *el-Esrâru'l-merfûa* s.295; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/214.

15 Buhârî, *ahkâm* 21, *bed'ü'l-halk* 11, *i'tikâf* 11, 12; Ebû Dâvûd, *sünnet* 17, 81.

16 İbn Mâce, *sıyâm* 21; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/373.

17 Mü'minûn sûresi, 23/1-2.

18 İbn Mâce, *zühd* 15; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/412.

19 Ebû Dâvûd, *edeb* 78; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/364, 371.

20 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/3; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 3/220.

21 İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân* 1/3.

22 Bakara sûresi, 2/216.

23 Bediüzzaman, *Mektubat* s.301 (Yirmi İkinci Mektup, Birinci Mebhas, Dördüncü Vecih).

24 Buhârî, *cenâiz* 32; Müslim, *cenâiz* 14,15.

25 Bakara sûresi, 2/156.

26 Müslim, *zühd* 64.

27 Furkan sûresi, 25/68-70.

28 Buhârî, *rikak* 38; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/256.

29 Ankebût sûresi, 29/69.

30 Bkz.: İbn Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* 3/549; el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî* 1/396, 6/165, 14/160.

31 Bediüzzaman, *Mesnevi-i Nuriye* s.230 (Nokta İkinci Burhan); *Şualar* s.7 (İkinci Şua, Birinci Makam, İkinci Meyve).

32 Alak sûresi, 96/1.

33 Rahman sûresi, 55/3-4.

34 Bkz.: el-Gazâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 4/19; es-Sehâvî, *el-Makâsıdü'l-hasene* s.497.

35 Kasas sûresi, 28/77

36 Bakara sûresi, 2/144.

37 Âl-i İmrân sûresi, 3/96.

38 Bakara sûresi, 2/127.

39 Âl-i İmrân sûresi, 3/96.

Üçüncü Bölüm
İMAN ESASLARI ETRAFINDA

Güneş'e Dair

Soru: **Pek çok hakikati anlatmakta temsil unsuru olarak kullanılan güneşin ahiretteki fonksiyon ve vazifeleri neler olacaktır?**

Güneş, Cenâb-ı Hakk'ın "Nuru'n-Nur", "Münevviru'n-Nur", "Musavviru'n-Nur", "Hâliku'n-Nur", "Mukaddiru'n-Nur", "Müdebbiru'n-Nur"... gibi isimlerinin madde âlemindeki bir cilvesidir. Aslında, bütün varlığın özü esası da yine nurdur. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde *"Allah'ın ilk yarattığı şey (yani yokluğun bağrına atılan ilk varlık tohumu), benim nurumdur."*[1] buyurarak bir müteşabih hakikati dikkatlerimize takdim buyurur. Nur mahlûktur. Bu açıdan nurdan yaratılmış bir varlık olan güneş de bir mahluktur ve onun yaratılışı Efendimiz'in plan ve programından çok sonra olmuştur. Evet, Nur isminin bir tecellisi olarak, Cenâb-ı Hakk'ın bütün mahlukat içinde yarattığı ilk varlık, hakikat-ı Ahmediye'dir. Bu, Efendimiz'in cismî değil berzahî ve ilm-i İlâhîdeki vücududur ki, bu kabil vücutlara "âyân-ı sâbite" denilmektedir. Dolayısıyla ilk zuhur ve ilk tecelli, hakikat-i Ahmediye'dir.

İnsanlar ahirette, güneşin nuru ile değil Cenâb-ı Hakk'ın nurunun gölgesinin gölgesi bir ziya ile aydınlanacaklardır. Nitekim bir hadis-i şerifte, ahirette Cenâb-ı Hakk'ın gölgesinden başka gölgenin olmadığı ifade edilmektedir.[2] Evet, orada ziya da gölge de O'na aittir. "Cenâb-ı Hakk'ın gölgesi" sözcüğüyle anlatılan gerçeği, yakıcı şeylere karşı nurunun ayrı bir televvünü ve ayrı bir buudu şeklinde izah etmek mümkündür.

Değer itibarıyla ne güneşin, ne de başka bir yıldızın insanın sahip olduğu değere ulaşması mümkün değildir. Zira hilkat-i âlemden maksat insandır. Avâlim onda pinhandır, cihanlar onda matvîdir. Üstad Bediüzzaman, bir şairin "Güneş mahbûbumun hüsnünü görüp utanıyor, görmemek için, bulut perdesini başına çekiyor." sözüne karşı ciddî bir tepki gösterir ve: "Ey âşık efendi! Ne haddin var, sekiz ism-i âzamın bir sahife-i nuranisi olan güneşi böyle

utandırıyorsun?”[3] diyerek şaire serzenişini ifade eder. Evet güneş de diğer mahlukat gibi kendi değerleri içinde kabul edilmelidir. Bütün varlık insana nispeten çok küçük kalmaktadır. Bu açıdan güneşin ahiretteki fonksiyon ve vazifeleri o kadar da önemli değil. Vakıa bazı hadislerde güneşin mahşerde insanlara yaklaşacağı ifade edilmektedir.[4] Kanaat-i âcizânemce orası Cennet'in berisinde olduğu için oradaki güneş de berzahî bir keyfiyette olacaktır.

Evet, ahiretin kendine mahsus kıstasları vardır. Dolayısıyla güneş de dünyanın değil ahiretin kıstasları içerisinde ele alınıp mütalaa edilmelidir.

Hz. Ömer'in (radıyallâhu anh) Bid'atlere Karşı Tavrı

Hz. Ömer (radıyallâhu anh), Hudeybiye anlaşması esnasında altında Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) biat edilen Rıdvan ağacını, daha sonraları bazı kimseler tarafından saygı ve hürmet gösterildiği için kestirmiştir.[5] Vâkıa Allah Resûlü'nün her hatırasına sahip çıkmak ve onlara saygı duymak güzel bir duygudur. Hatta O'nun gül kokulu mübarek ayaklarının bastığı tozu-toprağı, bir Kuddûsî edasıyla: “Ol Medine izi-tozu bu Kuddûsî yüzüne tûtiyâdır.” deyip koklamak isteriz. Başlangıçta hâlis duygu ve düşüncelerden kaynaklandığı hâlde, daha sonraları suistimal edilebilen bu türlü hareketlerin, zamanla ibadete dönüşmesi endişesine karşı önceden tedbir almak lâzımdır ki Hz. Ömer de bunu yapmıştır. Evet Hz. Ömer'in, altında Allah Resûlü'ne biat edilen ağacı bu türlü endişelerden dolayı kestirmiş olması engin bir basiret ve firaset ifadesidir.

Ama, ne acıdır ki bizler, hiçbir zaman bu dengeyi tam koruyamamışızdır. Ya, şöyle böyle büyüklerle alâkalı eserleri, yerleri takdis eder şekilde ifratlara sapmış ya da sözde tevhîd adına veya bidatlere karşı tavır alma mülâhazasıyla tefritlere saparak; tarihi tahrip etmiş, evliyâ, asfiyâ ve enbiyâyı hafife almışızdır.

Bu konuda orta yol, Allah indindeki kıymetli yerler ve büyükler mutlaka tazim edilip büyük kabul edilmeli, ama büyüklüklerine esas teşkil eden nispeti görmezlikten gelerek bizzat bir takdis ve tazime de gidilmemelidir.

“Kirâmen Kâtibîn”

Kur'ân, insanların yaptığı her işi yazan ve kaydedenlerin *"كِرَامًا كَاتِبِينَ – Kerim ve değerli yazıcılar"*[6] olduğunu söyler. Ardından *"Yapmakta olduklarınızı bilirler."*[7] diyerek, o meleklerin başka bir vasfına dikkatlerimizi çeker. İster genel mânâda melekler, isterse, özel anlamda "Kirâmen Kâtibîn" Allah'ın emri istikametinde iş yapan, mahiyetleri her zaman kötülük ve isyana kapalı olan varlıklardır. Kirâmen Kâtibîn مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ *"Onun ağzından bir söz çıkmaz ki..."*[8] âyetinde ifade edilen lâfızları –ki bu ağızdan çıkan ve atılan lâf demektir– yazmaktadır. Kur'ân'ın bu hakikati beyanda kullandığı kelime çok önemlidir. Buna göre lâfız yani ağızdan çıkan söz yazılmakta ama; dilek, istek, arzu, niyet veya başka bir tabirle düşünce plânında kalan şey yazılmamaktadır. Bizim mefhum-u muhalefet kaidesine tâbi olarak çıkardığımız bu mânâya Allah Resûlü bir istisna getirir ve düşünce plânında kalıp, amel safhasına intikal etmeyen müspet ve iyi şeylere de sevap verileceğini söyler.[9] Bu ise, Cenâb-ı Hakk'ın bizlere olan lütûf ve ihsanından başka bir şey değildir.

İnsanın iş ve hareketlerinin kayda geçmesi, kulun ahirette, Allah önünde herhangi bir hüccet veya mazeretinin kalmaması hikmetine binaendir. Yoksa Cenâb-ı Hak, kader plânında tespit buyurduğu şeylerin olacağını/olduğunu elbette bilmektedir. Fakat "Levh-i Mahfuz" ile "Levh-i Mahv u İsbat" mutabakatının sağlanması bu kitabet işine bağlıdır. Kulun mükâfat veya mücazata istihkakı da, ancak bu suretle tescil ve tespit edilmektedir. Bu açıdan Allah, "Allâmu'l-Guyûb" olmasına rağmen, yine de "Kirâmen Kâtibîn"e vazife gördürmektedir. Zira ortada bir şehadet veya işhad meselesi, yani hiç kimsenin itirazına medar olmayacak biçimde bir tespit söz konusudur.

Söz buraya gelmişken bir başka hususa da dikkatinizi çekmek isterim. Kur'ân وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ *"Biz ona şah damarından daha yakınız."*[10] buyurur. Müfessirler insana şah damarından daha yakın olan varlığın veya varlıkların kim/kimler olduğu hususunda farklı mütalaalarda bulunmuşlardır. Bazıları bunun Zât-ı Ulûhiyet olduğunu söylerken, bazıları "Kirâmen Kâtibîn"dir demişlerdir. Bu ikinci görüşü esas alacak olursak melekler, cismanî ve bedenî bir varlığa sahip bulunmayıp aksine nuranî ve latîf varlıklar olduklarından, bizim maddî, mânevî değişik menfezlerimizden içeri girip, hissiyatımız dahil her şeyimize nigahban olabilirler. Aynı şeyi "Hafaza melekleri" için de söylemek mümkündür. Ne var ki bütün bunlara rağmen onlar

sadece bizim söz, fiil ve davranışlarımızı yazmaktadırlar. Bu aynı zamanda Allah ile melekleri arasında var olan bir münasebeti de göstermektedir.

Burada ayrı bir nükteye daha işaret etmek istiyorum; Allah'ın melekleri O'nun tesmiyesi içinde "Kerim"se, Allah "Ekramü'l-ekramîn"dir. Belki ism-i tafdil sigası ile söylenen bu ifade bile azdır; zira burada, başkalarına da zat-ı ulûhiyete yaraşır nispette bir kerem izafesi bahis mevzuudur. Hâlbuki bu bir mânâda doğru değildir. Bu açıdan şöyle denilmesi daha uygun olur; Kerim olan sadece Allah'tır. Başkalarının kerim oluşu bütünüyle izafidir ve Allah'ın kerim sıfatının gölgesinin, gölgesinin, gölgesinin... gölgesinden ibarettir.

Efendimiz Miraca Cismaniyeti ile Çıkmıştır

Miraç, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek cismaniyeti ile yaptığı ve netice itibarıyla mucize olan kutlu bir seyahattir. Bu kutlu seyahat, O'nun için de bizim için de her zaman bir iftihar vesilesidir.

Daha önce, Rahmet Peygamberi'nin yolculuğu ölçüsünde ve seviyesinde, hiç kimseye böyle bir yolculuk müyesser olmamıştır. Evrensel bir nübüvvetle gönderilen Nebiler Serveri, bütün enbiyâ-i izâmın cihetü'l-vahdetini câmi olması itibarıyla bu kutlu seyahatinde farklı farklı sema tabakalarında bulunan enbiyanın hemen hepsinin bulunduğu makamdan geçerek onlarla görüşmesi vb. karakteristik bir çizgi takip etmesi yönüyle, böyle bir seyahat, hem ilktir hem de son. Böyle olduğu içindir ki Hz. Cebrail, ayrı ayrı her sema kapısını çaldığında vazifeli melek, O'ndan evvel kimseye açmamakla emrolunduğunu söylemiş ve *"Bu kapılar şimdiye kadar hiç kimseye açılmadı."*[11] demiştir.

Burada bahis mevzuu edilen "gök kapısı", "açılma" ve "yol verme" gibi ifadeler, elbette ki bizim anladığımızdan farklı şeylerdir. Dolayısıyla Cebrail'in (aleyhisselâm) gök kapılarını Efendimiz'e açmasını yukarıya doğru yükselirken karşılarına çıkan bazı kapıların açılması şeklinde anlamak avamca bir yaklaşımdır.

Evet, Hâtemü'l-enbiya olan Efendimiz'den önce, hiç kimseye açılmayan kapılar, ilk defa O'na açılmıştır. Buradan hareketle, o kapıların Nebiler Serveri'nden sonra da bazılarına açılabileceği söylenilebilir. Ne var ki burada akla, "Acaba ümmet-i Muhammed diğer peygamberlerden daha mı faziletli ki,

kapılar kimseye açılmadığı hâlde onlara açılıyor?” şeklinde bir soru gelebilir. Hemen şunu belirtmeliyim ki, peygamberin fazilet, üstünlük ve hususiyeti onun peygamberliğine mahsustur ve herkes kendi miracı ile diğerlerinden farklıdır; yani her peygamber; hissi, duyusu, anlayışı ve şuuru ile mazhar olduğu mertebenin eridir. Onun arkasındakiler ise, bu yolculuğu velâyet kanatları ile gerçekleştirirler. Önemli olan, bu kutlu seyahati Hak’la münasebet içinde ve halkla beraber bulunma esprisi içinde gerçekleştirmektir. İşte bu yönüyle, zatında diğer insanlar enbiya-i izama müsavi olmadıkları gibi onların yolculukları da peygamberlerin yolculuklarına müsavi olamaz. Ne var ki İmam Gazzâlî, Muhyiddin İbn Arabî, İmam Rabbânî ve Üstad Bediüzzaman gibi bazı yüce ruh ve selim fıtratların, Efendimiz’in açtığı kapıdan, O’nun arkasında yürüyerek hakikat-ı Ahmediyenin zılline ve cüz’iyetine ulaşmaları mümkün olur.

Takva Anlayışı

Âyât-ı tekvîniyenin prensiplerine riayet etmenin mükâfatı, büyük ölçüde dünyada ve belli ölçüde de ahirette verilecektir. Fakat şeriat-ı fıtriyenin prensiplerini ihmal etmek, netice itibarıyla yeryüzünde Müslümanların muvazenedeki yerlerine tesir ediyorsa, ahirette de bunun cezası söz konusu olabilir. Bu sebeple bu iki küllî hakikati doğru anlamak ve tahlil etmek gerekir. Aslında bu iki küllî hakikatin özü “takva” kavramında gizlidir.

Takva; ıstılahî mânâda Allah’ın emirlerini tutup, yasaklarından kaçınmak suretiyle O’nun azabından korunma ve rahmetine kavuşma cehdi şeklinde tarif edilmiştir. Her kavramın olduğu gibi elbette ki takvanın da mertebeleri var.. farzları harfiyen yerine getirip, haramlardan kaçınma onun ilk basamağı; şüpheli şeylerden tevakki edip, haramın semtine bile sokulmama gayreti içinde yaşama ise ikinci basamağıdır. Bunlardan birincisine takva kapısını tıklatma, ikincisine de takva kapısından içeriye girme diyebiliriz. Ardından bir kısım mübahları “şüphelidir” mülâhazasıyla terk etmek gelir ki, buna da “azami takva” adını verebiliriz.

Şeriat-ı fıtriyeye taalluk eden yönü itibarıyla takva; Müslümanların, Allah’ın kâinata koymuş olduğu kanunlarını Kur’ân gibi okuyup anlamak ve onları hayata taşımaktan ibarettir. Bu çerçevede Müslümana düşen görev fiziğin, kimyanın, tıbbın, astro-fiziğin, matematiğin kanunlarını hayata geçirmektir. Bunu

gerçekleştiremeyen insanlar –isterse Müslüman olsun– cezalarını dünyada çekeceklerdir. Bu yönüyle Hz. Sahip Kıran'ın ifadesiyle, şeriat-ı fıtriyenin prensiplerini ihmal edenler de ceza çekeceklerdir. Biz bu cezayı bir ölçüde sekiz asırdan beri, bir ölçüde beş asırdan beri hem de korkunç bir şekilde çekiyoruz. Çünkü Müslümanlar kâinattan habersiz yaşadıklarından dolayı, dünya muvazenesindeki yerlerini kaybetmiş ve haklarında herkese şunu söyletmişlerdir: "Eğer Müslümanlık onu temsil edenlerin şu hâliyle bize kendisini anlatıyorsa, ne o Kur'ân'da, ne Sünnet'te ne de Müslümanlıkta hayır yok demektir."

Evet, Müslümanların kendi inandıkları inanç esaslarına taban tabana zıt ortaya koydukları hareket ve tavırlar, bu dünyada bir kısım kimselerin Müslümanlığa karşı müstenkif kalmalarına sebebiyet vermektedir. Allah'ın, bir mü'minin, ferdî olsa bile kâfirin sultası altında yaşamasına razı olmadığını Kur'ân beyan etmektedir.[12] Ne var ki işte bu hâl ve tavırlar, Müslümanları, topyekün dünyada başkalarının sultası altında yaşamaya mahkûm etmiştir.

Netice itibarıyla âyât-ı tekviniyenin prensiplerini bilmemek ve o prensiplere riayet etmeyip onlara karşı alâkasız kalmak, dinin prensiplerine karşı bakış açısını da bulandırmıştır. Dolayısıyla bunun ahirette de cezası vardır. Zira Allah, bu kâinat kitabını abes olarak yaratmamıştır. Kur'ân-ı Kerim, o kitabın tercümesi, peygamberler de o kitabın en müdakkik tercümanlarıdır. Bu iki kitap arasındaki uygunluk ve mutabakat yakalandığı zaman, gerçek Müslümanlık da yakalanmış olacaktır. Bize düşen vazife de "Kitab-ı kebir-i kâinat"la o kitabın tercüme-i ezeliyesi olan Kur'ân arasında nurdan bir koridor açıp bu iki kitap arasındaki irtibatı bir kere daha ortaya çıkarmaktır.

Alıcı-Verici Münasebeti

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), yeryüzünde gelip geçmiş ve bundan sonra da gelecek insanlar içinde falso görmeyen ve fiyasko yaşamayan yegane insandır. Çünkü Allah (celle celâluhu), insanlığa "insan-ı kâmil" olma yolunu açan İnsanlığın İftihar Tablosu için, "insan-ı ekmel" olmaya mâni olabilecek hâdiseleri daha tasarıda iken bertaraf etmiş, O'nu hep hayra yönlendirmiş ve O da hep "insan-ı ekmel" olma keyfiyetini sergilemiştir. Eğer böyle olmasaydı, O'nun açmış olduğu bu kutlu yolda, kemale giden ümmeti birtakım arızalar

yaşardı. Bu sebeple evvelâ, Peygamber Efendimiz'in vazife ve misyonu adına falso ve fiyaskonun rüyasının dahi yaşanmadığını bir kere daha vicdanlarımızda tespit etmemiz lâzım geldiğine inanıyorum.

Sâniyen burada bir alıcı-verici münasebeti söz konusudur. Verici ne kadar kuvvetli olursa olsun, alıcılar açık değilse veya alıcıların frekans ayarlamasında bir bozukluk varsa, diyaloğun gerçekleşmesi mümkün değildir. Alıcı, bütünü ile kibre programlanmışsa, hep burnunu dikip başkalarına yukardan bakıyorsa, getirici Cibril bile olsa, muhatabında herhangi bir değişiklik meydana gelmeyeceği muhakkaktır.

Evet, kibir, zulüm ve inhirafla yanlışlıklara düğümlenen bir insanın, verici kim olursa olsun, o vericinin hayat bahşeden tayflarından istifade etmesi imkânsızdır. Nitekim Ebû Leheb, Ebû Cehil, Utbe gibi kem tâli'liler, alıcılarını tamamen kapattıkları için, yanında bulundukları hâlde Efendimiz'den gelen nurlu mesajları alamamışlar ve körkütük karanlıklara dalıp gitmişlerdir.

Vâkıa, önce Efendimiz'e inanıp, O'nunla diz dize verdiği, vahyi dinlediği, hatta bu vahyin kitabet vazifesini üzerine aldığı hâlde, daha sonraları inhiraf eden; inhiraf edip kendisine peygamber diyecek kadar sapıtan insanlar da olmuştur. O zatın nurefşân "halka-i zikir ve fikr"inden ayrılan insanlarda da böyle bir inhiraf yaşanması bize şunu göstermektedir: O'nunla aynı zaman dilimini yaşadıkları hâlde, Peygamber Efendimiz'e baştan iman edip daha sonra O'ndan ayrılanlar olduğu gibi, Ebû Hanife'nin halkasından ayrılanlar, Gazzâlî'yi, İmam Rabbânî'yi anlamayanlar, Hz. Bediüzzaman'a karşı temerrüt edenler, hatta "tanıdım" dediği hâlde inhiraf ederek başını alıp farklı mecralara kayanlar da olmuştur ve olacaktır. Zira mikro plânda Asr-ı Saadet'te cereyan eden hâdiseler, kıyamete kadar gelecek hâdiseler için de aynı türden şeylerin zuhur edeceklerini tembih etmektedir.

Yine bundan sonra da büyük insanlar çıkacak, "kuvve-i kutsiye" ve "câzibe-i kutsiye"leri ile binleri, milyonları etraflarında toplayacaklardır. Ne var ki buna rağmen, ziyadan dîdeleri rencide olan bir sürü huffaş da eksik olmayacaktır.

İnancın Fıtratla Bütünleşmesi

İslâm'ın biri itikad, diğeri de bu itikadın amelî ciheti olmak üzere iki yönü vardır. İtikad; İslâm'ın temel iman esasları olan, Allah'a, meleklere, kitaplara,

peygamberlere, ahiret gününe ve kadere inanma demektir. Bundan başka İslâm'ın bir de amelî ciheti vardır ki, ibadet ü taat ve evrâd ü ezkâr bu kategori içine girmektedir. İtikada ait meseleler, İslâm'ın kökü, ibadete müteallik hususlar ise dalları ve semereleri hükmündedir.

İbadet, bütün güç ve kuvveti ile itikada ait meselelerin blokajı ve onları inkişaf ettiren fakülteleridir. Zira dinî hayatın kaymalardan korunması ve kollanması ancak ibadet ü taatle mümkündür. İnsan, ibadet ü taat olmazsa, kendi tabiatıyla bütünleşemez ve bunun neticesinde onun için, her zaman bir kısım değişik inhiraf noktalarından kaymalar söz konusu olabilir.

İbadet ü taat, insanda ikinci bir fıtrat meydana getirir ve işte bu ikinci fıtrat, insanın gerçek kimliğini oluşturur. Günümüzde eksikliği ciddî şekilde hissedilen bu durum, çok yaygın olarak kimlik arayışı veya kimlik bunalımı şeklinde kendini hissettirmektedir. Zannediyorum bizler, gerçek kimliğin ne olduğunu da bilmemekteyiz. Bir mü'min için kimlik, akide ile alâkalı manzumeyi olduğu gibi kabul etmek, ibadet ü taatle bütünleşmek ve muamelatını da tarihten gelen sabit şekliyle yerine getirmektir. İşte ibadet ü taat sayesinde inanılan bu nazarî hakikatler, doğrudan doğruya pratiğe dönmekte ve dolayısıyla da insan tabiatıyla bütünleşmektedir.

İnsan, nazarî olarak inanılması gerekli olan bir kısım hakikatleri kabul edebilir. Ancak, ister ilim adına yapılan araştırmalarda, isterse inanç ve ibadet dünyasıyla alâkalı hususlarda olsun, mârifetullah ufkuna ulaşmak nazarî akılla değil; amelî akılla mümkün olacaktır. Zira insan, inancını ancak ibadet ü taatle tabiatının bir parçası ve derinliği hâline getirebilir. Bu sebeple ibadet ü taat yapmayan bir insanın inancı sığdır ve böyle bir insan her an inhiraf etmeye mahkumdur.

İnsan Ebetlere Namzettir

Nimetle nimet vereni duymak, nimet verenin büyüklüğünü kabul etmek ve nimet verene karşı sorumlulukları hatırlamak arasında çok sıkı bir münasebet vardır. Kur'ân-ı Kerim'de *"O, göklerde ve yerdekilerin tamamını, kendi tarafından sizin hizmetinize verdi. Bunda, tefekkür eden bir kavim için deliller ve ibretler vardır."* [13]; *"Görmez misiniz ki, Allah göklerde ve yerde olan şeyleri hep sizin menfaatinize musahhar kıldı. Üzerinize açık ve gizli*

olarak birçok nimetlerini tamamladı."[14] gibi âyetlerde yine bu hakikatler dile getirilmektedir.

Bu nimetler hiç hatırlatılmamış olsaydı, nimetlerle yüreklerin şahlanması, duygu ve düşüncelerin heyecana gelmesi ve bir konsantrasyon yaşanması söz konusu olmaz ve bunun neticesinde de insan, kulluğunun şuurunda olamazdı. Zira yeryüzünde kendi şuurunun farkında olan ve vicdanında da bunu duyabilecek kapasiteye sahip bulunan insan, Kur'ân-ı Kerim ve enbiya-i izamın hayatbahş olan soluklarını yakalayabilmişse, arş-ı Rubûbiyetle konsantrasyona girmiş ve dolayısıyla nimetlerden o nimetleri veren Mün'im'e ulaşmış demektir. Bediüzzaman Hazretleri de "Nimete bakıldığı zaman Mün'im, sanata bakıldığı zaman Sâni, esbaba nazar edildiği vakit Müessir-i Hakikî zihne ve fikre gelmelidir."[15] mülâhazalarını çok tekrarlar ki bu çok önemlidir. İşte bence, insana ibadetin gerçek derinliğini kazandıran hakikî kulluk münasebeti budur.

İnsan, kendini kendi duyguları ile dinlediğinde, ebede namzet olduğunu, ebetten ve Ebedî Zât'tan başka hiçbir şeyle tatmin olmayacağını anlayacaktır. Eğer insanları duygu, düşünce, istidat ve kabiliyetleriyle değerlendirecek olursak, sadece dünyanın değil, fezanın enginlikleri bile onun derinlikleri yanında sığ kalacaktır.

Evet mahiyet itibarıyla ebetlere namzet olarak yaratılmış olan insan, varlık deryasında öyle bir mahiyete sahiptir ki, onun Hâlık (Yaratıcı)'dan başka bir şeyle tatmin olması mümkün değildir. Bu hakikati Bediüzzaman'ın şu enfes sözleri ne güzel ifade eder:

Fâniyim, fâni olanı istemem.
Âcizim, âciz olanı istemem.
Ruhumu Rahmân'a teslim eyledim, gayr istemem.
İsterim, fakat bir Yâr-ı Bâkî isterim.
Zerreyim, fakat bir Şems-i Sermed isterim.
Hiç-ender hiçim, fakat bu mevcudâtı umûmen isterim![16]

Hayatın Ahirete Göre Programlanması

Kişinin bu dünyada yaşarken Cennet'in zümrüt tepelerinde tenezzüh etmesi,

onun, hayatını ahirete göre plânlaması demektir. Bu duygu ve düşüncede olan bir insan, iman, mârifet, muhasebe ve murakabe kanatlarıyla her lâhza âdeta Cenâb-ı Hakk'ın müşâhedesi altında bulunuyor gibidir. Böylesi lâhutî bir iklime ulaşmak herkes için mukadderdir ve imanın diriltici atmosferinde derinleşen her fert, –Allahın inayet ve keremiyle– bu duyguyu, bütün canlılık ve enginliğiyle vicdanında duyabilir.

Sâniyen, yukarıda ifade edilen enginliklere muttali olmak, büyük ölçüde salih amelde ısrara vâbestedir. Evet, her tecrübe kendi sahasında yapılır. Meselâ, fiziğe ait hususlarla alâkalı deneyler, kimya veya biyoloji laboratuvarlarında yapılamaz; yapılsa da yanlış sonuçlar elde edilir. Aynen bunun gibi kalbî, vicdanî ve insanî letaifle alâkalı meselelerin, ancak Rabb'le irtibat sayesinde, ayrı bir vadide ve değişik tecrübelere tâbi tutularak inkişaf ettirilmesi mümkündür. İşte bunun neticesinde insanın gözünden perdeler kalkar ve insan, hakikatleri ayan-beyan görebilir.

İnsanın Cenâb-ı Hakk'ın kendisine vermiş olduğu istidat ve kabiliyetleri rantabl bir şekilde kullanarak onları geliştirmesi her zaman mümkündür. Ne var ki bu biraz da fırsatları değerlendirmeye bağlıdır. Meselâ bir gül tahayyül edelim. Gül için, ay ve güneşin doğup batması hiçbir şey ifade etmez. O bütün bir yaz boyunca yatar, uyur ve ömrünü öyle hareketsiz geçirir. Ama bir de ayçiçeği vardır ki o, devamlı güneşin doğmasını kollar. Güneş doğunca da yüzünü ona çevirir, hep onu takip eder ve batıncaya kadar da yüzünü ondan bir lâhza olsun ayırmaz. İşte ebet için yaratılmış olan insan da böyle olmalıdır. O, kendine ihsan edilen istidatlarını, fânî ve geçici şeyler için kullanmamalı, onları esmâ, sıfat, zât dairelerine seyahat ile Zât-ı Uluhiyete kadar uzanan yolculuğunda bir azık yapmalı ve her hâl ü kârda onları inkişaf ettirme yollarını araştırmalıdır.

Sâlisen, bu meseleyi Muhyiddin İbn Arabî, İmam Gazzâlî, İmam Rabbanî, Mevlâna Halid ve Üstad Bediüzzaman gibi başyüceler daha farklı görmüş ve daha farklı müşâhede etmişlerdir. Zira onlar, ileride görecekleri hakikatleri henüz vuku bulmadan, uhrevî ve berzahî levhalarda aynıyla müşâhede etmişlerdir. Böyle zirveler zirvesi bir ufka ulaşmak bir yönüyle çalışmaya, diğer yönüyle de istidada vâbestedir ve bu, daha dünyada iken Cennet yamaçlarında gezmenin farklı bir buududur.

Bu mertebelerin yakalanması zamanımızda da mümkündür. Bunun için

himmetler âlî tutulmalı, hem fert hem de toplum plânında insanlık, “insan-ı kâmil” olma yoluna yönlendirilmelidir. Aynı zamanda Üstad’ın da ifade buyurduğu gibi azamî takva ve azamî ihlâs gözetilmeli ve hedef de azamî velâyet olmalıdır.

Hayal ve Tasavvurda İstikamet

Hayal, tasavvur ve hakikatin ötesinde bir zihin faaliyeti, ruhun ufuk ötesine uzanmış kolu kanadı ve hakikat ışıklarını kendine göre şekillendiren bir mânâ menşûrudur.

İnsan farkında olsun olmasın, hayal hanesine iyi duygular gibi fena duygu ve düşünceleri de misafir edebilir. Fena şeyleri hayal etmek, insanı fena tasavvurlara, fena tasavvurlar, fena tefekkürlere, fena tefekkürler de fena plânlara itebilir. Bu türlü tasavvur ve hayallere yelken açan insanların –hususiyle de gençlerin– her zaman hiç istenmeyen ve zararı telâfi edilemeyen fenalıkları yapmaları mümkündür. Bu açıdan fiska açılan her hayal, dalâlete doğru atılan bir adım demektir.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), *“Sizden biriniz islâmını (Allah’a karşı kulluğunu) samimiyetle, iyi yaptığı zamanda işlediği her bir iyilik, kendisi için on katı ile.. ta yedi yüz katına kadar (fazlasıyla) yazılır. İşlediği her bir kötülük ise kendisine misliyle yazılır.”*[17] buyurur; bir sahabi, Efendimiz’e gelir ve şöyle bir soru sorar: “Herhangi birimiz günah işlediğinde ne olur?” Allah Resûlü: *“İşlediği günah, günah defterine yazılır.”* buyururlar. Sahabi: “O günahtan istiğfar edip tevbe ederse, ne olur?” der. Allah Resûlü: *“Bağışlanır ve tevbesi kabul edilir.”* Sahabi: “Sonra tekrar günah işlerse ne olur?” Allah Resûlü: *“Tekrar yazılır.”* Sahabi: “Peki tekrar tevbeye dönerse?” Allah Resûlü: *“Tekrar bağışlanır.”* Sahabi: “Tekrar dönerse?” Allah Resûlü sonunda şöyle der: *“Allah onu tekrar bağışlar ve tevbesini kabul eder. Siz (istiğfardan) usanmadıkça Allah da (mağfiretten) usanmaz.”*[18] hadisleri bize bu mevzuda değişik ufuklar açmaktadır.

Burada akla, “Fena şeyleri aklından geçiren bir insan muaheze edilecek midir?” şeklinde bir soru gelebilir. Evet, insanlar seviyelerine göre muaheze olacaklardır. Bütün duygu ve düşünceleri itibarıyla Allah’a göre kurulmuş ve plânlanmış, hafıza ve muhakeme disketleri tamamen Allah tarafından ilâhî

rahmet serasında karantinaya alınmış insanlar, hayal dünyalarında fenalık sath-ı mâiline girdiklerinde, Allah (celle celâluhu) onları âdeta "Zinhar hayaline fisk karıştırma!" diyerek hemen mini bir belâ ile sarsar. Allahu Teâlâ'nın değişik ihsanlarına mazhar olmuş ve lütuflar helezonunda yükselmiş; ama buna rağmen hayal ve tasavvurlarıyla dahi olsa fenalıklara açık olan insanları, Cenâb-ı Hak tedip eder. Zira böyle bir durumun kurbiyet mazhariyetiyle telifi mümkün değildir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, bu hususta, insanlar seviyelerine göre muaheze olunacaklardır. Meselâ, kendilerinden sadece okuma, tefekkür etme ve Allah'a kurbiyet kazanma beklenen insanlar, Allah'ın bunca himaye, inayet ve kelâetine mazhar oldukları hâlde, çarşı ve pazarda gözlerine dikkat etmiyorlarsa, bunları dikkatsizliklerine hamledip, hayal ve tasavvur fiskından gelmiş şeyler olarak görmeli ve bir lâhza olsun vakit kaybetmeden Allah'a teveccüh edip istiğfarda bulunmalıdırlar.

Bir de vazifesi icabı pek çok yanları itibarıyla eracif yığını hâline gelen hayat-ı içtimaiyenin içinde olan insanlar vardır ki, zaruret icabı onlara biraz müsamahayla bakmak gerekir. Zira toplumun içinde kalıp ondan gelenlere katlanmak, tek başına olmaktan daha hayırlıdır. Bu sebeple toplum içinde vazife yapanlar, günahla her zaman iç içe oldukları için, kendilerine fenalık adına istenmeyen şeylerin bulaşması her zaman mümkündür. Zira çamurlu yolda yürüyen bir insanın paçalarına çamur bulaşmaması çok zordur.

Evet, istikamet insanı, hayal ve tasavvurlarına bile fena duygu ve düşünceleri konuk etmez. Beşeriyet icabı bir yerde sürçüp günah atmosferine kaysa, hiç vakit kaybetmeden tevbe edip hemen günahın boğucu ikliminden sıyrılıp tevbe ve istiğfarın paklayıcı atmosferine sığınır.

"Kendini Bil"

İnsanın en zor keşfedeceği şey, onun kendi iç âleminde meydana gelen inhiraflar ve başkalaşmalardır. İnsana en yakın olan yine insanın kendisi olmasına rağmen o, eline iki ayna almayınca ense kökünü dahi göremeyecek kadar kendine yabancıdır. İnsanın kendini bilmesi ve iç âlemini tanıması ise, onun bedenini bilmesinden çok daha zor ve karmaşıktır. Bu açıdan da insanın, mutlaka bir mürşit ve muallimin rahle-i tedrisinden geçip kendini bulmaya ihtiyacı vardır.

Peygamberler, örnek hayatları, oturmuş kişilikleri ve mümtaz şahsiyetleriyle, insanlara mürşitlik ve muallimlik vazifesini kusursuz eda eden kimselerdir. İrşat ve tebliğde en önemli esas, söylenen hakikatlerin yaşanması ise; Peygamberlerin, tebliğ ettikleri hususları temsilde de eşleri olmadığı görülmektedir. İnsanın kendisini bulması mevzuunda en mukaddes kitapların bile, insana –bir rehberi olmazsa– yetmeyeceği bir hakikattir.. ya başkaları.!

İman-Küfür Arası

İman-küfür arasında dağlar, tepeler vardır ama, farkına varılmadan atılan her adım insanı küfrün gayyâsına yuvarlayabilir. Düşüncede başlayan inhiraflar, zamanla davranışlara akseder ve tıpkı kimyevî maddelerin istihalesinde olduğu gibi, insanın duygu ve düşünce dünyasına akan şeyler hiç farkına varılmadan o duygu ve düşünceleri değiştirebilir.

Evet bakarsınız, dün çok muttaki, çok musalli bir adam bugün uyuşturucuya, alkole müptela olmuş ve artık düşe kalka yürüyor.. sorarsınız, o da size, "Dün böyleydim ama Allah düşürdü." der. Ne var ki o, düştüğü bu çukura düşünceye kadar değişik merhalelerden geçmiş ve nasıl düştüğünün farkına asla varamamıştır. Üstad, sünnet kaynaklı bu espriyi çok güzel ifadelendirir: *"Her bir günah içinde küfre giden bir yol vardır."*[19]

İnsanın günahtan rahatsızlık duymaması, günah işlemekten daha büyük bir günahtır. Evet, işlediğiniz bir kebîre (büyük günah), sizi arkadan istiğfara sevk ediyorsa o büyük de olsa küçük bir günahtır. Yani sizin duygularınızda, düşüncelerinizde istiğfara yönelme hissi varsa, işlediğiniz büyük günah, büyük değildir. Çünkü nedametinizle, ızdırabınızla onun başını her zaman ezebilirsiniz. Aksine, önemsemediğiniz ve hiç farkına varmadan devamlı işlediğiniz küçük günahlar ise artık küçüklükten çıkmış, büyük bir günah olmuş ve *"Her bir günah içinde küfre giden bir yol vardır."* medlulünce sizin için kalbinizi ısıran bir yılan hâline gelmiştir.

İlk Dört Asır

Hicrî ilk dört asır, Kur'ân, Sünnet ve Selef-i salihînin içtihatlarında ciddî bir uyumun olduğu bereketli çağlardır. Bunun kavranıp keşfedilmesi, günümüz İlâhiyatçısının yeniden keşfi kadar önemli olsa gerek...

Helâl Şeylere Aşırı Muhabbet

Helâl şeylere aşırı muhabbet küfre sebebiyet vermez. Hatta helâlin çok fazlası ve suistimali için bile küfre götürür demek doğru değildir. Ancak, insan bazı şeylere alışınca o yolla gelen suistimalâtın açacağı başka kapılar olabilir. Bu hususta Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Sahiha'da "Mütrefin" diye bir zümreden bahsedilir.[20] Bunlar yemesinde-içmesinde, yatmasında-kalkmasında aşırı aristokrat davranan insanlardır. Allah, bir beldeyi helâk etmek istediğinde o beldenin kaderine, mütrefini hâkim kılar, deniyor. Dolayısıyla yemeyi-içmeyi, yatmayı gaye-i hayal hâline getirmiş insanlar, ilâhî tehdide sebep teşkil ediyor olabilirler.

Aynı zamanda, bu kadar tenperver ve cesetperver olan insanların, hakperest olmaları da çok zordur. Onun için Üstad, ilk eserlerinden olan Mesnevi'de şöyle der: "Hayvaniyetten çık, cismaniyeti bırak, kalb ve ruhun derece-i hayatına yüksel."[21] Zaten beden dünyası içinde çark edip dönen bir insanın da, ruh dünyasının âdâb ve erkânına riayet etmesi mümkün değildir.

Bu meseleye zühd açısından yaklaşılacak olunursa, yeme-içme gibi bedenî fonksiyonlarda yetecek kadar bir şeyle iktifa edip sonra da Allah'ın bize olan ihsanlarını yine O'nun rızasını kazanma istikametinde sarf etmek önemli bir esastır. Bu itibarla da, mübahlardan, helâllerden bile fazla yararlanma peşinde olan bir insan, tehlike sath-ı mâilinde dolaşıyor demektir. Üstad'ın, *"Her bir günah içinde küfre giden bir yol vardır."*[22] sözü, günahların küfre atılan birer adım olduklarını ifade etmektedir.. evet bir kere yalan söyleme, küfre doğru atılmış bir adım ve aynı zamanda imandan da o miktar soğuma demektir. Keza, bir kere zinaya yaklaşma, küfre doğru bir adım, imana da o ölçüde yabancılaşma demektir.

Ayrıca her bir günah, emsaline bir çağrı ve davetiyedir. Bu da fasit bir dairenin oluşması demektir ki, işlenen her günah, yanında yeni bir günah ister ve derken insanı reyn'e götürür. Efendimizin hadis-i şeriflerde işaret buyurduğu "reyn", günahlar karşısında kalbin paslanması demektir. Günahlar istiğfarla yıkanıp temizlenmezse kalb paslanır ve işte bu hâlin tekerrür etmesi kalbin ölümünü netice verir.[23]

Günahın bu dezavantajının yanında, Allah'ın, bizim güzel işlerimiz hakkında, rahmetle, lütufla tecellisi de söz konusudur. Hatta Cenâb-ı Hakk'ın bize karşı

muamelesi daha ziyade hep bu istikamettedir.

Kur'ân-ı Kerim'in ifadesiyle rahmet, her şeyden daha geniş, daha engin ve her şeyi istiab edecek ölçüdedir. Onun için Allah, çok defa o fasit daire zincirini kırar ve bunun zıddı olan "velud (doğurgan) döngü" de diyebileceğimiz hasenatın hasenatı doğurmasını temin buyurur.

İnsanın mahiyetinde fenalıklara karşı temayül daha şiddetli, daha azgın, daha amansızdır ama, beri tarafta Cenâb-ı Hakk'ın inayetinin, iyilikler istikametinde bizi desteklemesi de, o şer cephesine karşı, bizim için çok önemli bir avantaj teşkil etmektedir. Bunu şöyle ifade edebiliriz; şeytanın idlaline maruz kalan insan, onun gözünün içine baka baka şöyle der: "Evet sen güçlü görünüyorsun ve benim tabiatımı da yanına alıyorsun; şehvet, öfke, hiddet, şiddet dinamitlerini her zaman ateşleyebiliyorsun ama, unuttuğun bir şey oluyor; benim öyle bir yâr-ı vefadarım var ki, Kur'ân-ı Kerim'de kim bilir kaç yerde نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيرُ *"O ne güzel yar ve yardımcı, O ne güzel destekçi'*[24] *diye bana hep kendisini anlatıyor."*

İşte bu mülâhaza ile çok defa kıtmirane ettiğim dualarımdan biri şudur: اَللّٰهُمَّ أَيِّدْنَا بِرُوحٍ مِنْ عِنْدِكَ *"Allah'ım! Kendi nezd-i uluhiyetinden bir ruhla, bir mânâyla, bir güç kaynağıyla bizi teyit buyur, destekle."* Âmin!

Nefis Belâsı

Ben şahsen mânânın Herkül'ü bile olsam, bir salise nefsimle baş başa kalmaktan Allah'a sığınırım. Muhal farz perde-i gayb açılsa, Arş-ı Rahman'ı temâşâ etsem, o bağın gülünden nergisinden gönlüm ilhamlarla dolup taşsa hatta, sözgelimi uzak istikbalim adına beraat vaadi alsam, yine derim ki: "Allah'ım beni benimle baş başa bırakma; beni hep Sen evir çevir!" Ben doğru işlerden bile yanlış şeyler çıkarabilirim. Çünkü tabiatımda beni yanlışlıklara çeken yanlarım pek çok.

Bütün bunlarla ifrat ediyorsunuz derseniz, derim ki: Allah Resûlü sabah-akşam *"Allah'ım, beni göz açıp kapayıncaya kadar nefsimle baş başa bırakma!"*[25] duasını dilinden düşürmüyordu. Eğer âlemlere rahmet olarak gönderilen Allah Resûlü böyle davranıyorsa, bu bize bir işarettir ki, kimse garantinin zerresine sahip olduğunu iddia etmemelidir. Eğer O böyle diyorsa, Hz. Musa da Hz. İsa da Hz. Davud da öyle der. Kaldı ki bir başka yerde yine

O, *“Hiç kimse kendi ameliyle Cennet’e giremez.”*[26] buyurur.

Evet isterse birisi büyüklüğüyle, başarılarıyla, muvaffakiyetleriyle, zaferleriyle dillere destan olsun; emirliğiyle *“ni’me’l-emir”* dedirtecek seviyeye; ordularıyla *“ni’me’l-ceyş”* dedirtecek ufka ulaşsın; binler, yüz binler İstanbul’u fethetsin...[27] evet bütün bu başarılar, kurtuluşumuz adına eğer ilâhî teyidat yoksa, hiçbir şey ifade etmezler. “Allah, rahmetiyle bizi sarıp sarmalar ve fazlıyla kuşatırsa işte o zaman kurtuluruz.” Yoksa –hafizanallah– Cennet yolu benim için çok rahat, Allah’a ulaşma hazır ayağımın dibinde, az yürüyünce varırım mülâhazaları.. şeytanî mülâhazalardır.

Temsil

Eğer bir din âlemşümul ise, artık o din bir yönüyle dünya çapında büyük istidatlar tarafından arızasız, kusursuz, hatta insanın kendine ve yakınlarına rağmen temsil edilmelidir ki kimsenin içinde herhangi bir ukde kalmasın. Efendimiz âlemşümul bir dinin tebliğcisi olmanın şuurunda ve onun gereklerini gözetme hassasiyetiyle de temsilin zirvesindedir. Bu meyanda O’nun tebliğ yanının bir misyon, temsil yanının da bir vazife ve sorumluluk olduğunu da hatırlatalım.

Amcasının oğlu İbn Abbas, halasının oğlu Zübeyr b. Avvam ve amcazadesi Ubeyd b. Harise gibi birer dev kamet ve liyakat sahibi kimseler, liyakatleri olduğu hâlde, başkalarının aldığını bile almadan O’nun yanında hep birer nefer olarak çalışmışlardır. Hz. Abbas, mantık, düşünce, felsefe, boy pos, güzellik, emniyet telkin edicilik gibi hiçbir eksiği olmayan bir insandı. “Bana da imaret ver.” demesi karşısında Efendimiz, *“Bu vazifeyi isteyene vermeyiz.”*[28] buyurdu. Hz. Ali’ye ve Hz. Fatıma’ya da aynı istikamette sözler söylemişti. Evet, O’nun için söz konusu olmasa bile insanın kendi yakınlarına birer paye vermesi demek başkalarını küstürmesi ve uzaklaştırması demektir.

Şimdi de meselenin hassasiyetini, bizzat Efendimizin karşılaştığı hâdiselerde takip edelim: Peygamberimiz, Huneyn harbini müteakip ganimet dağıtırken, kalblerini telif için Safvan ve emsâli kabile reislerine fazlaca bir şeyler vermişti. Bu bedevi kabilelerinin reisleri oldukça sert, haşin, dediğim dedik, inadım inat insanlardı. Allah Resûlü bunların kalblerini telif etmek suretiyle onlara İslâm’ı sevdiriyordu. Ancak bunu anlayamayan bazı Ensar gençleri; –

tabir aynen bu– “Bu adam kendi yakınlarını buldu, onları kayırmaya başladı. Kılıçlarımızdan hasımlarımızın kanları damlıyor, O ise, bizim ganimet olarak elde ettiğimiz şeyi onlara dağıtıyor.” dediler. Allah Resûlü, bu problemi çözmek için yerinde, sür’atli ve çok isabetli bir hamle yapıp hemen Ensar’ı topladı ve meseleyi oracıkta hallediverdi.[29] Buhari ve Müslim’de gördüğümüz bir başka hadis-i şerifte ise, Ensar’dan görünen bir zat –kim bilir belki içinde nifakı vardı veya peygamberimizle konuşurken, huzurun adabının gerektirdiği espriyi kavrayamamış biriydi– gelip diyor ki: “Zübeyr tarlasını suluyor, benim tarlam onun tarlasının altında, o istediğim zaman suyu salmıyor ki ben de tarlayı sulayayım.” Efendimiz: *“Zübeyr, kendi tarlalarını sula, ondan sonra suyu salıver komşun da sulasın.”* diyor. Bunun üzerine adam “Halanın oğlu da ondan!” deyiveriyor. Allah Resûlü de canı çok sıkılıyor; Zübeyr’e *“Duvarlarının şurası dolana kadar suyu tut.”*[30] diyor.

Aynı hassasiyet Hz. Ebû Bekir döneminde de devam ediyor. O devletin başında olduğu dönemde Teymoğulları’ndan kimseyi işin başına getirmiyor. Hz. Ömer de aynı hassasiyeti koruyarak Adiyoğulları’ndan kimseyi kayırmıyor.. ve tabiî bu dönemde hiç kimsenin idareden şikâyeti yoktur ve herkes hâlinden memnundur. Ancak, sadr-ı sânîsînde Hz. Osman’ın, Beni Ümeyye’den bazı zatları iş başına getirmesi, “Yakın akrabasını korumaya başladı.” şeklinde tenkitlere ve şikâyetlere sebebiyet verdi ki, önü alınmaz fitnelerin kapısı da böylece aralanmış oluyordu.

Hz. Ali’nin vefatını müteakip Hz. Hasan’a biat edildiğinde, bir Peygamber torunu gibi kucaklanmamıştı. Hz. Hüseyin’i öldüren insanlar peygamber torunu öldürdüklerinin farkındaydılar. Evet, dünya saltanatı ve çıkarları araya girince, Allah Resûlü yakınlığı görülemeyebiliyordu. Tarihî realiteler içinde meselenin bu yanı da gözardı edilmemelidir.

Gerçi daha sonra Emeviler de, Abbasiler de, Selçuklular da, Osmanlılar da, bu meselede “Babadan evlâda” diyerek bir yanlışlığa girmişlerdi ama, bu onlara aitti ve geldi geçti... Ne var ki biz, meseleyi Raşit Halifeler dönemindeki inceliği ve dava-yı nübüvvetin vârisleri açısından ele alacak olursak çok isabetli olmadığını görürüz.

Tehlikeli olan sadece sülâle ve akraba-i taallukat değil; değişik menfaat duygularıyla, birilerinin bazı fasl-ı müşterekleri kullanarak, birilerini bir araya

getirip bir parti kurması, –ki bu parti kurmadan daha ziyade bir şebeke, bir çete kurmaya benziyor– kurup devleti öyle idare etmeye yeltenmesi de aynı yanlışlıklar cümlesindendir.

Bence evrensel bir din bütün insanlar tarafından temsile açık olmalı; dünyanın neresinde olursa olsun liyakatliler gelmeli iş başına... Kur'ân'ın إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ أَتْقَاكُمْ *"Allah indinde en şerifiniz, en muttaki olanınızdır."*[31] sözüne kulak verip, takvayı esas almalı; yani hem farzları yerine getirip kebairden içtinap etmeli hem de şüpheli şeylerden sakınmalı; hatta bazı mübahları şüphelidir mülâhazası ile terk etmenin yanında, şeriat-ı fitriyenin kanunlarını çok iyi bilip onlara da riayette bulunmalı; yani mutlaka korkma, sakınma, vikayeye sığınma, şeriat-ı fitriye ve âyâtı tekviniyenin kanunlarına riayette bulunma ve onları kavrama, değerlendirme, yorumlamada kusur edilmemelidir.

Şimdi, böyle muttakileri arayıp bulmak var iken, getirip onun yerine başkalarını koymak elbette ki doğru değildir. Bu her zaman için söz konusudur. Evet, siz, önemli bir yere geldiğinizde, daha liyakatliler varken bir yakınınızı, akrabanızı korur ve iyi bir iş yapma imkânı doğduğunda kendi yakınlarınıza salıklarsanız, bir hata yapmış olursunuz. Oysaki Efendimiz, Hz. Fatıma'nın hizmetçi istemesi karşısında ona şöyle buyurmuştu: *"Ben falan yerde filan yerde şöyle yapan böyle yapan insanların hakkını sana veremem. Aslında sana ondan daha hayırlı bir şey verebilirim, yatağa girdiğiniz zaman otuz üç defa 'sübhanallah', otuz üç defa 'elhamdülillâh', otuz dört defa 'Allahu ekber' demen o hizmetçiden daha hayırlıdır."*[32] buyurur. Zannediyorum Efendimiz vefat edeceği ana kadar da, Fatıma Validemiz hep değirmen taşı çevirdi.. eli nasırlandı.. su taşıya taşıya omuzu da nasır bağladı... Onun bir-iki eski urbası vardı ve sadece bir odacıkta oturuyordu.

Aynı durum Hz. Ömer dönemi için de her zaman söylenebilir. O, kendi yakınlarından biri bir şey istediğinde: "Hayır Allah Resûlü'nün huzurunda, falanı öyle bir savaşırken gördüm ki, evlâdım, onu bırakıp da bunu sana veremem." derdi. Ve Hz. Ömer'in sokakta torununu tanıyamaması da bu hususta önemli bir ipucudur. Hz. Ebû Bekir de takva hususunda aynı hassasiyet içinde idi... İlk altı-yedi sene Hz. Osman da hep öyle davrandı. Hz. Ali de öyle hareket etmişti ama, onun zamanında iş şirazeden çıkmıştı.. ve ona diğerleri

ölçüsünde kendini ifade edebilme imkânı kalmamıştı.[33]

Bütün bunlarla beraber, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer bizim için çok önemli örneklerdir. Bugün de "din-i mübîn-i İslâm"ı gerçek mânâda temsil etmeyi düşünüyorsak, kendi yakınlarımızı değil; Allah'a yakın olanları tutmalıyız ki Hak da bizi tutsun. Yoksa yakınlarımızı kayırdığımız; kardeşime iş, akrabama iş dediğimiz takdirde, halkın genel teveccühünü kaybederiz.

Bu arada, kardeşlerimin fakir kalması için dua ettiğimi de size söylemeliyim. Tabiî, böyle bir hassasiyetin yorumlanmasını anlayışınıza havale ediyorum. İstemediğim hâlde, eğer fakire bırakılan hediyeleri yakınlarıma verseydim, onunla süpermarket açarlardı. Ben, bu yollarla değil, Allah'ın onlara meşru yoldan bile bir şey vermesini istemiyorum; çünkü Müslümanın en büyük sermayesi, itibarıdır. Eski yıllarda bazı dostlarım önemli yerlere gelmişlerdi. Bu sebeple ben, Kestanepazarı'ndayken âdeta hiçbir Erzurumlunun selâmını dahi almazdım. Bir gün liyakati de olan birisi geldi ağladı ve "Benim bütün suçum Erzurumlu olmak mı?" diyerek bana sitem etti.

Eğer insanımızın sizi kabul etmesini istiyorsanız, sırtınızı ne hemşeri ne de akrabaya vermelisiniz. Bu millete güvenmeli, sevmek istiyorsanız bu milleti sevmelisiniz.

Ölen Duygular Canlandırılabilir mi?

Canlandırılacak olanları da vardır, canlandırılamayacak olanları da. Üstad, "İnsanda bazı duygular vardır söner ve ölür."[34] buyuruyor. Ben kendi tecrübemle onların neler olduğunu bilemeyeceğim. Ancak, öyle anlaşılıyor ki insanın kemalâtına medar bazı letaif, eğer ihmalle ölmüşse, bir daha dirilmeyebiliyor. Dolayısıyla insan o ihmalin cezası olarak belli bir noktadan ileriye geçemez.

Ama imana esas teşkil edecek duygular, meselâ, insanın latîfe-i rabbaniyesi, kalbin bedene nispeti gibi kalbe nispeti olan sırrı; bunlar günahlar yüzünden tıpkı güneşin kaybolmasıyla kapanan çiçekler, tomurcuklar gibi kapanır, güneş doğunca da yeniden açılabilirler. Ne var ki, bu açılıp kapanmanın da herhâlde bir sınırı olsa gerek... Çünkü "Her bir günah içinde küfre giden bir yol vardır."[35] Bu itibarla da insan o kadar karanlıkta kalınca, ihtimal bir daha belini doğrultamayabilir. Onun için insan, "Kayıp düşsem de kalkar, doğrulur,

yine yoluma devam ederim.” deyip kendini günahlara salmamalıdır. Çünkü her zaman kötü düşme ve kalkamama da söz konusudur.. evet insan, hiç düşmeyecek şekilde hareket etmelidir.

Gaflet ve temkinsizlikten kaynaklanmayan düşmeler mazur görülebilir; Allah ekstra ihsanda bulunup böyle bir kulunu yeniden ihyâ edebilir. Tıpkı cahiliye insanından –cahiliye yaşamış olmasına rağmen– sahabi çıkardığı gibi. Günümüzü de aynı şekilde düşünebiliriz. Zira çağ ifrit bir çağ ve şeytan fitneye körük çekmekte...

İçinde bulunduğumuz şartları ve fırsatları düşününce, meseleye, bazılarımızın durumu itibarıyla bakabilirsiniz. Ailelerimiz dindardır ve dinî bir muhitte hayata gözlerimizi açmışızdır ve bu konumumuzla, yerde İsrafil’in (aleyhisselâm) azametli heykelini her an müşâhede etmemiz lâzım gelirken, ne acıdır ki sıradan birer insan olduğumuz bile münakaşa edilebilir. Ayrıca kendimizi içinde bulduğumuz iman ve İslâm zemini bizim birer iyi insan olmamız için imkânlarımıza sunulmuş teyit edici, destekleyici bir faktör, sağlam bir zemin, bir vasat, bir ortam teşkil etmektedir ki, değerlendirilmemesi büyük ihmal sayılsa gerek.

İsraf

Nasıl ki yemede, içmede, yatmada, konuşmada israf haram sayılmış; cismanî zevkler mevzuunda da israf ve aşırılıklar, insanı, dünyevî-uhrevî bir kısım mahrumiyetlere maruz bırakabilir.

Yemekte israf günah, suda israf günah, hatta ibadet ü taat için abdest almada suyu fazla kullanma günahtır. Bu hususlarda ölçü, sadece ihtiyacı giderme olmalıdır. Bu açıdan bu türlü durumlarda dengeyi kaybetme ve israfa girme ahirette önemli bir kayıp vesilesi olabilir. Kulluk sürekli sorumluluk demektir ve oldukça zor bir meseledir. Ömür nihayet 60-70 senedir; başladığı gibi biter.. sonra dönüp bir gün size sorsalar, ne kadar yaşadınız? Kur’ân’ın ifadesiyle, يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ *“Bir gün veya günün bir parçası kadar.”*[36] deyiverirsiniz.

Zannediyorum hayatı israf edenler ötede geriye bakıp çok utanacak ve “Allah Allah! Meğer ömür denen şey bir damla imiş; biz Allah’ın bize verdiği o imkânları hep o damlanın içine sıkıştırmış, deryayı damlada hapsetmiş ve güneşi zerrenin içinde öldürmüşüz” deyip inkisarla iki büklüm olacaklardır.

Tâbiînin iki büyük imamı, yine tâbiînin büyüklerinden Râbiatü'l-Adeviyye'ye gelip ona yalnızlığını hatırlatırlar ve "Hayatınızda bir yenilik düşünseniz." gibi tekliflerde bulunurlar. Kendi gönüllerine göre isimlerini de söylerler. Bunun üzerine onlara "Rabbime ibadeti, kulluğu bırakıp da bu türlü şeylerle meşgul olmaya mı beni çağırıyorsunuz? Allah Allah ben de sizi bir şey zannediyordum, Rabbinizle meşgul olacağınıza, sıkılmadan gelmiş, bir kadınla bunları konuşuyorsunuz." der...

Bizim için dezavantaj yanlardan birisi, günümüzde pek çok çürük insan olduğundan, bazılarımız hep çürüklere bakıp, "Çok şükür bende sağlam yanlar var." deyip teselli olmamızdır. Oysaki, ortada Hz. Sahib-i Hakikat tarafından verilen ölçüler var. Ayrıca, ibadet ü taat, takva, zühd, incelik açısından hep üstümüzdekilere bakacağımıza, hep aşağıdakilere bakıp teselli aramaktayız.

Kur'ân'ın Anlaşılabilmesi İçin

Kur'ân'ı bütün derinlikleriyle kavrama, aslında her mü'minin vazifesi cümlesindendir. Ancak, buna muvaffak olan insan sayısı bugün oldukça azdır zannediyorum.

Kur'ân'ı, bahsi geçtiği şekilde kavrayabilmek için birçok dinamiğe ihtiyaç vardır. Bunlar arasında Kur'ân diline yani Arapçaya vakıf olmayı ilk sıraya koymalıyız. Ne var ki tek başına Arapça bilmek de yeterli değildir ve olamaz da. Kur'ân'ı sürekli kendine nâzil oluyor gibi okumak.. Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i tanımak.. Kur'ân'ı tanımak uğrunda ısrarla çalışmalara devam etmek.. safvet, samimiyet ve ihlâsı hiç elden bırakmamak, esbab-ı nüzul, usûl-i tefsir gibi ilimleri bilmek.. ilâhî vâridâta açık bir sineye sahip olmak.. bilinmesi gerekli şeyler arasında sayılabilir.

Bu arada Seyyid Kutup, Elmalılı, Râzi, Bediüzzaman ve benzeri devâsâ şahsiyetlerin eserlerinin Kur'ân'ı kavramada bizler için çok önemli olduğuna inanıyorum. Bunlar bizim düşünme ufkumuzu açacak, yaklaşım metodolojisi gösterecek ve böylece yola başından değil de belki de ortadan girmemizi sağlayacak, zaman kaybımızı önleyecektir.

Salât ü Selâm Üzerine

Soru: **Konuşurken Peygamber Efendimiz'in ismini söyledikten sonra**

“Sallallâhu aleyhi ve sellem” dediğimiz gibi yazıda da aynı şeye riayet etmemiz gerekir mi?

Salât ü selâm, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında Cenâb-ı Hakk’a yapılan bir duadır. İnsanlığın İftihar Tablosu da, *“Yanında adım anıldığı hâlde bana salât ü selâmda bulunmayanın burnu yerde sürtülsün.”*[37] ifadeleriyle bu konuda bizzat kendisi tahşidatta bulunmuştur. Dolayısıyla sözlü olarak söylediğimizde yaptığımız gibi, O’nun mübarek isimlerini yazdıktan sonra da *“Sallallâhu aleyhi ve sellem”*, *“Aleyhissalâtü vesselâm”* veya bunların kısaltması olan *“s.a.s.”* ve *“a.s.”* ifadelerini yazmak lâzımdır. Fakat burada “lâzım”dan muradımız, şer’î mânâda “mutlak lâzım” değildir. Zira insanın hayatında bir kere mi, yoksa Efendimiz’i her anışında mı salât ü selâm getirmesi gerektiği konusunda ulema arasında ihtilâf vardır.

Salât ü selâm getirirken, bir taraftan nâm-ı celîl-i Muhammedîyi yâd etmek, beri taraftan da, bir İmam Rabbânî, bir Üstad Bediüzzaman edasıyla, her zaman değişik tâzimât ve tekrimâtla hislerimizi ifade etmek ve böylece O Zât’ı içimizde daima taze tutmak ise, O’na karşı ayrı bir vefa borcudur.

İtkan ve İhsan Ufku

İtkan, herhangi bir hakikate yakından vâkıf olup delilleriyle bilerek inanmak ve onu pürüzsüz ve sağlam bir şekilde uygulamak demektir. Kur’ân-ı Kerim, *“De ki: Amel edin! Yaptıklarınızı hem Allah, hem Resûlü, hem de mü’minler görecektir.”*[38] âyetiyle itkana işaret etmektedir ki, bu “Amellerinizi Allah ve Resûlullah’ın teftiş ve kontrolüne arz edecek şekilde itkan ruhuyla, arızasız ve mükemmel yapın.” demektir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bir hadis-i şeriflerinde: *“Allah, yaptığı işi itkan üzere yapan insanı sever.”* buyurmaktadır.

Meselâ; bir binanın mimarisini düşünecek olursak; binanın mukavemet ve statik açıdan sağlam bir zemine oturması, mimarı hayrette bırakacak şekilde ayarlanması itkan ruhunun mimariye yansımış şekli denilebilir.

İtkan, insanın mevcudu en iyi şekilde kullanması, gücünün yettiği şeylerde çok sağlam ve göz, gönül doldurucu bir iş ortaya koymasına da denir. Buna, insanın yemesinden içmesine, yatmasından kalkmasına, konuşmasından ibadet ü taatine kadar sergilemiş olduğu davranış düzeni demek de mümkündür. İnsanın

davranışlarının sağlam olması, yine sağlam bir kaynaktan nebeân etmesine vâbestedir. Bu kaynak, insanın ledünniyatında meknuz (gizli) olan "ihsan şuuru"dur. Bu mânâda dışa sızan itkan, içteki ihsanın bir tezahürüdür.

İhsan, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Senin görüyormuşçasına Allah'a ibadet etmendir; sen O'nu görmesen de O seni görüyordur."*[39] ifadeleriyle, Allah'ı görüyor gibi kulluk yapmaktır. İşte bu şuura ulaşan insanlar, sadece ibadet ü taatte değil muamelâta müteallik meselelerde de ihsan şuuruyla hareket ederler.

Evet itkan ile ihsan, bir vahidin iki yüzü gibidir. Bu iki temel esasa bağlı olarak insanın amellerini bir tertip ve düzene koyması, saadet-i dâreyne ulaşmada iki nuranî kanat sayılırlar.

Ölüm Turnikesi

İnsan, meleklere karşı vesile-i iftihar olabilecek mahiyette yaratılmış bir varlıktır. Ancak insan, iman ve salih amelle küheylânını, ihsan zirvelerine doğru kamçılayamazsa, olduğu yerde kalır ve sukût eder. Evet insanın mahiyet ve hilkatinde hedeflenen safvet ve derinliğe ulaşması, ancak iman ve salih amelle mümkündür. Zaten, *"Biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik. Fakat iman edip salih amel işleyenler için eksilmeyen devamlı bir ecir vardır."*[40] âyeti de bunu ifade etmiyor mu?

Ve işte bu insan, daha dünyaya geldiği andan itibaren, ölüm turnikesine girmiş ve bütün hayatı boyunca da varacağı kabir salonuna doğru, zaman koridorunu adımlamaya başlamış demektir. Yani insan, *"İnna lillâh"*tan başlayıp *"İnna ileyhi"*ye doğru giden bir yolcudur.[41] Bu yolculukta geçen her dakika, her saat, her gün ve her sene, onu eceline bir adım daha yaklaştırmaktadır. Gönenli Mehmet Efendi'ye izafe edilen şu sözler, bu hakikati avamca, ama ne hoş ifade eder:

"Saatin zinciri bitince eylemez tık tık;
Vakt-i merhûnu gelince ruha derler çık çık!
Hakk'a kulluk eyle zira,
Ahirette dinlemezler hınk mınk...

Bir başkası da bu duyguyu şöyle seslendirir:

Kaderde ne ise olur etme merak!
Nefsine uyma Hakk'ın emrine bak!
Altından ağacın olsa, zümrütten yaprak,
Akıbet gözünü doldurur bir avuç toprak."

Evet, günler su gibi akıp giderken, insan her geçen gün bir adım daha ahiret yurduna doğru yaklaşmaktadır. Bu sebeple de insan, hayatının her karesini ibadet felsefesi ve kulluk şuuruyla örgülemeli.. örgülemeli ve bu cebrî çekiş ve tabiî itişi, hayatı tatlı yaşama mevzuunda kendi terakkisi için bir güç kaynağı olarak kabul etmeli ve değerlendirmelidir.

Mizah ve Nükte Üzerine

Müslümanın her hareketi, her davranışı ve sözü ölçülü, aynı zamanda ciddiyet yörüngeli olmalıdır. Tabiî burada ciddiyet ile buz gibi soğuk davranışlar birbirine karıştırılmamalıdır. Bu düşünceden hareketle İslâm, mizaha farklı bir bakış açısı getirerek mizahı âdeta hikmet buudlu nükteler yumağı hâline getirmiştir.

Nükte, sadece insanları güldürme ve onların hoplayıp zıplamalarını sağlama demek değildir. Aksine onda, her zaman birtakım hakikatleri yerli yerine oturtma meselesi söz konusudur. Müsaadenizle, burada konuyu bir misalle biraz daha açmak istiyorum: Bir gün Fatih cennetmekân'ın yanına derviş kılıklı birisi gelir ve ona: "Sultanım! Siz bir padişahsınız; saraylarda oturuyor ve saraylarda yaşıyorsunuz. Ben ise sokaklarda sürünüyorum. Bir de "Mü'minler kardeştir." diyorsunuz. Eğer kardeş isek, neden sizinle aynı hayatı paylaşmıyorum?" diyerek, serzenişte bulunur. Hz. Fatih, onun bu sitemi karşısında, kendisine yakışan büyüklüğünü ortaya koyar ve hemen ona bir kese altın verir. Ancak, Sultan'ın bu ihsanını az bulan derviş, "Senin onca malın mülkün yanında bu da bir şey mi!" der. Ve bir kese altını azımsar. İşte o zaman Fatih, taşı gediğine kor ve hemen şu nükteyi yapıştırır: "Aman bunu diğer kardeşlerimiz duymasın. Yoksa sana bu kadarı bile düşmez!"

Evet nükteler, kim tarafından söylenirse söylensin işte böyle bir yandan hikmet ifade ederken diğer yandan da insanları tefekküre sevk eder ve gülmenin de kapılarını aralarlar.

İkinci olarak mizah veya nüktede yalan sözün bulunmaması şarttır.

Peygamber Efendimiz böyle hareket eden bazı sahabileri latîfeden menetmiş, onların "Sizin de latîfe yaptığınızı görüyoruz." demeleri üzerine de, *"Ben latîfe yaparım ama doğru konuşurum."*[42] buyurmuştur. Öyle ise mizah yaparken dahi sözlerin doğru olmasına dikkat edilmelidir. Zira yalan, bir kâfir sıfatıdır ve Müslümanın ağzını kirletir.[43]

Evet, Peygamber Efendimiz de yer yer latîfeler yapmıştır. Ama O'nun latîfeleri ciddiyet buudlu ve aynı zamanda hak ve hakikat yörüngelidir. Vereceğimiz şu misal, bunun en canlı örneklerindendir.

O (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün, Zahir (radıyallâhu anh) adındaki sahabinin, arkasından yakalayıp gözlerini kapatır, sonra da: *"Benden bu köleyi satın alacak var mı?"* diye etrafina sorar. Kendisine yapılan bu iltifat, Zahir'in (radıyallâhu anh) çok hoşuna gider ve "Ya Resûlallah, çok ucuz bir köle satıyorsunuz." der. İşte o zaman Allah Resûlü, Zahir'i (radıyallâhu anh) mest eden şu mukabelede bulunur: *"Ama sen Allah yanında çok kıymetlisin."*[44]

Evet, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Müslümanın her sözü ve her hareketi ölçülü; daha güzel bir ifadeyle peygamberâne olmalıdır.

İbadetlerde Kulluk Şuuru

Cismaniyetten kurtulma, bedenin baskısından sıyrılma, kalb ve ruhun derece-i hayatına yükselme, derecesine göre herkes için söz konusu olabilir. İnsanın, üzerine terettüp eden kulluk vazifelerini yerine getirmesi ve bu arada "i'lâ-yı kelimetullah" istikametinde, O'nun nâm-ı celîlinin her yerde şehbal açması için gayret göstermesi, cismaniyetin üzerine dökülmüş kezzap gibidir. İnsan, bu sayede, kestirmeden ruhun derece-i hayatına girerek, mânevî terakkî adına Cenâb-ı Hakk'ın rıza ve rıdvanına ulaşabilir.

Evet kulluk, mutlaka çok ciddî ve titizlik içinde yerine getirilmelidir. Nasıl ki, misafirlere izzet ü ikram için çataldan kaşığa ve en güzel yemeklerden tatlılara kadar âdâb ü erkân adına her türlü ihtimam gösterilir; öyle de ibadet ü taat da en az bunun kadar titizlik ve dikkatle ele alınmalıdır. Bu, hayvaniyetten çıkıp nefsi bırakmanın ve kalb ve ruhun derece-i hayatına yükselmenin çok önemli bir yoludur. Şunu kat'iyetle ifade edebilirim ki insan, namazdan oruca, oruçtan nafile ibadetlere kadar her türlü ibadet ü taati en tatlı şeyleri ağzında duyuyor gibi eda etmiyor veya edemiyorsa husûsî mânâda hayvaniyetten çıkıp

cismaniyeti bıraktığı söylenemez. Fert bu vazifeleri şuursuzca ama erkanına riayet ederek ifa etmekle sorumluluktan kurtulabilir ama, böylesi ibadetlerle kalbî, ruhî hayatın inkişaf etmeyeceği de bir gerçektir.

Ayrıca kalb ve ruhun derece-i hayatına girmek için, helâl lokma yenmeli, gözler mutlaka haramlardan sakınmalı ve Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"İki çene arasını ve apış arasını koruma hususunda bana teminat verin, Cennet'e gireceğinize teminat vereyim."*[45] irşadı çizgisinde, uygunsuz, gereksiz konuşmalardan ve insanı şehvete götüren duygulardan uzak durulmalıdır.

Hâsılı insan, ibadetlerine azami derecede dikkat etmeli ve mânevî hayatını felç eden günahları tekrar işlemektense, ölümü tercih edecek kadar çelikten bir irade ve engin bir ruh hâletine sahip olmalıdır. Bunun yanında kalbler duyarlı hâle getirilmeli, şayet duyarlı değilse buna zorlanmalıdır. Zira ısrar ve gayret neticesinde en katı kalbler bile zamanla duyarlı hâle gelebilir. Bunu kazanmak için belki keyfiyete göre günler, haftalar, aylar belki de seneler gerekecektir ama, Allah'ı kazanmak için bu uğurda ne verilirse değer.

Allah'ın Halifesi

Allahu Teâlâ insana birçok nimetler bahşetmiş, onu pek çok ulvî duygularla serfiraz kılmış ve yeryüzüne halife olarak göndermiştir. Kur'ân-ı Kerim'de de, *"Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım."*[46] buyrularak anlatılmak istenen gerçek de bu olsa gerek.

Bazı müfessirler, insanın, Allah'ın halifesi olması yaklaşımını doğru bulmamışlardır. Çünkü halife, daha önce yaşayan bir melik veya sultanın vefatından sonra onun yerine geçen ve onun misyonunu temsil eden kişi demektir. Bu açıdan da insanın Allah'a halife olması söz konusu olamaz. Çünkü insan fânî, O ise, ezelî ve ebedîdir.

Ancak "hilâfet" sözcüğüne değişik bir zaviyeden bakınca, insana halife denmesi de tecviz edilebilir. Şöyle ki; Allahu Teâlâ eşyayı yaratan ve ona hükmeden biricik yaratıcıdır. [47] وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ âyeti bu hususu gayet net olarak vurgulamaktadır. Yani, bizi, bizim davranışlarımızı, eşya ve hâdiseleri, varlığı, varlığın değişik görünümlerini yaratan sadece ve sadece O'dur. Bu açıdan da Allah (celle celâluhu) her şeyin sahibidir. Ancak, bütün

bunlarla beraber O, insana eşyaya müdahale etme hakkını da vermiştir. Melekler ve cinler ise böyle bir hakka sahip değillerdir.

İnsan, Cenâb-ı Hakk'ın, tabiat kitabıyla yaratıp ortaya koyduğu bağ ve bahçelere ayrı ayrı şekiller verebilir.. iradesini kullanarak –Allah'ın izniyle– dünyayı değiştirebilir; devletler kurup ve yine devletler muvazenesinde hâkim hâle gelebilir.. Cenâb-ı Hakk'ın nâm-ı celilini her yerde bayraklaştırabilir; bayraklaştırabilir ve "Ruh-i Revan-i Muhammedî"yi bir şehbal hâlinde en yüksek burçlarda bayrak gibi dalgalandırabilir. İşte, kendisine, eşyaya bu kadar engin müdahale hakkı verilen insan, bu mânâda Cenâb-ı Hakk'ın tam bir halifesidir. Yani Allahu Teâlâ kendisinin isteme ve dilemesiyle, yine kendisinin yaratmasına bağlı olarak insanı eşyaya müdahale etme gibi bir şerefle şereflendirmiştir.

İnsan, Cenâb-ı Hakk'ın esmasının bir nokta-i mihrakiyesi ve âdeta O'nun yüce tecellilerinin temerküz noktası gibidir. Evet Allah, bütün esmasıyla tecelli buyurup kâinatı, daha sonra da daha farklı tecellilerle insanı yaratmıştır. Sadece o isimlerin bazılarına mazhar olmuş, eşya ve hâdiseleri, onlara ait hususiyetleriyle bilmeyen melâike-i kiram ve cinlerin eşyaya müdahalesi, meselenin metafizik yanını teşkil eder. Oysaki insanın, hem fizik hem de metafizik, hem ruh hem de maddeye müdahale istidadı vardır. İşte insan bu yönleriyle, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin cami bir aynasıdır ki, Allahu Teâlâ, *"Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım"*[48] buyurarak, bu hakikati meleklere duyurmuş, onlar da insana verilen bu şerefi takdirle karşılamışlardır.

Evet beşer, başına Allah'ın koyduğu insanlık tacıyla tam bir halifedir ve O'nun aziz kılmasıyla da azizlerden azizdir. Tabiî, Allah isterse onu zelil kılıp tepe üstü de getirebilir. Öyleyse insan, kendisine hilâfeti lütfeden Zat'a ciddî bir teveccühle sımsıkı sarılmalı ve "kemer beste-i ubudiyet" içinde O'na karşı kulluğunda bir lâhza bile kusur etmemeye çalışmalıdır.

Çocukla İmtihan

***Soru:* Hz. İbrahim ve Hz. Zekeriya'nın (aleyhimeselâm), yaşlılıklarında çocuk arzularının altında dünyevî bir istek yatmakta mıdır? Bu hâdiselerin bize bakan hikmetleri neler olabilir?**

Evvelâ, Kur'ân-ı Kerim'in beyanına göre, Hz. İbrahim ve Hz. Zekeriya'da

çocuk sahibi olma arzusu vardı. Ben, bu arzuyu; tertemiz bir şecereden tevarüs ettikleri ilâhî bir gerçeği temsil edebilecek bir sürgün arama cehdi şeklinde değerlendirmenin daha doğru olacağı kanaatindeyim. Zira enbiya-yı izam dünya malına ve çoluk çocuk sevdasına, onların zatlarına bakan yanlarıyla kat'iyen iltifat etmemişlerdir.

İnsanlığın İftihar Tablosu'nun; *"Biz peygamberler miras bırakmayız."*[49] hadisi de bu hakikate işaret etmektedir. Peygamberlerin bıraktıkları miras, peygamberlik ilmi ve nübüvvet davasıdır. Bu itibarla da onlar, kendi sulblerinden gelecek olan temiz nesiller tarafından bu kudsî davanın temsil edilmesini arzu etmiş olabilirler.

Sâniyen, onların yaşlılıklarında çocuk sahibi olmaları, diğer mucizeleri gibi esbap alaşımlı ayrı bir mucizedir. Kur'ân-ı Kerim'de Hazreti Zekeriya'nın (aleyhisselâm) mucizesine işaret eden *"Zekeriya: 'Ey Rabbim, benim nasıl oğlum olabilir? Bana ihtiyarlık gelip çattı, eşim de zaten bir kısır.' dedi. Allah: 'Öyledir, fakat Allah dilediğini yapar.' buyurdu."* [50] âyeti, her şeyi gayet net olarak ortaya koymaktadır. Âyette geçen عَاقِرٌ yani "hayızdan nifastan kesilmiş" sözcüğü bu mucizenin en önemli referansıdır.

Sâlisen, beşerin sıkıntılı, bunalımlı, karanlık dönemlerinde Allahu Teâlâ, insanlar arasında sürekli taze sürgünler meydana getirerek insanlığa yeni *"ba'sü ba'de'l-mevt"*ler yaşatmıştır. Zamanın ve beşerin iyice ihtiyarladığı bir zaman diliminde inşaallah O, yeni Yahyalar, İsmailler lütfederek, onların eliyle insanlara bir kere daha diriliş yollarını açacaktır.

Evet, insan dünyada kendisine verilen her şeyle imtihan olur. Hz. İbrahim ve Hz. Zekeriya'nın çocuk sahibi olma istekleri, peygamberane bile olsa, zahirî yönü itibarıyla dünyayı talep gibi göründüğünden, her ikisi de evlâtlarından dolayı ciddî imtihanlara tâbi tutulmuşlardır. Hz. İbrahim (aleyhisselâm), belki isteğini içinde tuttuğu için, çocuğunu kesme emriyle; Hz. Zekeriya (aleyhisselâm) ise, açıktan istekte bulunduğu için hem kendisi hem de oğlu, ümmetleri tarafından kesilmekle imtihanın peygamberâne olanını yaşamışlardır.

Zelle ve Târize Dair

Sürç-i lisan; dilin, söylenmemesi gerekli olan şeyleri gayriirâdî olarak sehven veya hatâen söylemesine denir. Eskiler ona, "zelle-i lisan" da derlerdi.

Kaste iktiranın söz konusu olduğu yerlerde "sürçme" kelimesi kullanılmaz. Çünkü sürçme, "min gayrikasdin" yani iradesiz, ihtiyarsız yapılan fiillerde söz konusudur. Meselâ şeytanın gizli bir vesvese ile Hz. Âdem'e memnû (yasak) meyveyi yedirmesi, Hz. Âdem adına bir sürçme ve zelledir.

İnsanın, maksadının dışında bir söz ifade etmesine şimdilerde, "maksadı aşan söz" diyorlar. Bu bir yönüyle sürçme demektir. Çünkü orada da doğrudan doğruya bir "beyan zellesi" yaşanmaktadır. Maksadı aşan söz, bir paragrafın, bir cümlenin veya cümle ölçüsünde mânâ ifade eden bir sözün ifade edilmesi demektir. Bunların kasdî olanına ve insanın maksadını herhangi bir gayeden ötürü gizleyerek ifade etmesine de "tevriye" veya "târiz" denilmiştir.

Meselâ birisi günah işlemişse, onun günah işlediğini söylemeyip, gıybet etmemek veya başkasının bilmemesi için, "Adam arzîleşti" türünden ifadeler kullanmak yerinde olur. Buna, Hz. İbrahim'in putları kırdıktan sonra, kavmine, putların en büyüğünü göstererek, *"Belki onu şu büyükleri yapmıştır."*[51] ifadesini de örnek olarak gösterebiliriz. Bu ifade, "Onu büyükleri yapmıştır." şeklinde anlaşılabileceği gibi, "O yaptı, büyükleri de işte şu." şeklinde de anlaşılabilir.

Maâriz ise, târizin çoğuludur ve daha ziyade enbiyâ-ı izâmın zelle gibi görünen hâllerini ifade etmede kullanılmıştır. Zelle daha umumidir. Bunun içine, insanın ayağının kayıp, başının dönüp düşmesi girdiği gibi, mantık ve muhakemede ortaya koyduğu yanlış hükümlerin arkasından gitmesi de girebilir. Aynı zamanda genel olarak dindeki kaymalara da zelle denilebilir.

İslâm'da İnsan Hakları

***Soru:* İslâm'ın insan hakları konusundaki değer hükümlerini anlatır mısınız?**

İslâm, insan hakları konusunda olabildiğince dengeli, engin ve evrensel bir dindir. O kadar ki, Kur'ân-ı Kerim, haksız yere bir insanı öldürmeyi, *"Bütün insanlara karşı cinayet işleme."*[52] şeklinde değerlendirmiştir. Bu değerlendirme, hiçbir din ve modern sistemde olmadığı gibi, insan haklarıyla alâkalı hiçbir komisyon ve kuruluşta da insana bu seviyede değer verilmemiştir.

Evet İslâm, bir insanın öldürülmesini bütün insanların öldürülmesi olarak

kabul etmiştir. Zira bir insanın öldürülmesi, herhangi bir insanın öldürülebileceği fikrini vermektedir. Yeryüzünde ilk kan akıtan kişi, Hz. Âdem'in çocuklarından Kabil'dir. Kur'ân ve Sünnet kaynaklarında isimleri açıkça geçmese de, Kütüb-ü salifede isimlerinin Habil ve Kabil olduğunu öğrendiğimiz iki kardeş arasında bir meseleden dolayı anlaşmazlık çıkar ve neticede Kabil, kardeşi Habil'i kıskançlıkla, haksız yere öldürür.. ve kan dökme çığırını açar. Bundan dolayıdır ki, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde: *"Yeryüzünde haksız yere öldürülen hiçbir insan yoktur ki, onun katilinin günahının bir misli de Hz. Âdem'in ilk oğluna (Kabil) yazılmış olmasın. Çünkü o, insanoğluna haksız öldürme yolunu açan ilk insandır."*[53] buyurmuşlardır.

Bu ibret verici hâdise, Kur'ân-ı Kerim'de şu ifadelerle anlatılır:

"Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurban takdim etmişlerdi de, birisinden kabul edilmiş, diğerinden kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden), "Andolsun seni öldüreceğim" dedi. Diğeri de "Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder." dedi (ve ekledi:) "Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan dahi, öldürmek için ben sana elimi uzatacak değilim. Ben, Âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım."

Kıssanın devamında şu hüküm getirilir:

"İşte bu yüzdendir ki, İsrailoğullarına şöyle yazmıştık: Kim, bir cana kıyma veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim de bir canı kurtarırsa, bütün insanları kurtarmış gibi olur..."[54]

Kur'ân-ı Kerim'de bir başka âyette ise şöyle buyrulur: *"Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezası, içinde hâlidîn olarak kalacağı Cehennem'dir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır."* [55]

Âyette geçen "Hâlidîn" kelimesine dikkatleri bizzat çektim. Zira mânâ itibarıyla "Hâlidîn", "ebedî" demek değildir. Kur'ân'da "ebedî" mânâsı, "ebeden" kelimesiyle ifade edilirken, burada ise "Hâlidîn"i ifade eden خَالِدًا tabiri kullanılmıştır. Bununla birlikte, İbn Abbas ve Tabiîn imamlarından onun talebesi olanlar, bu âyeti, "Allah'ı inkâr edenler ebedî bir azaba düçar

olacakları gibi kasdî ve iradî olarak –ki, o mevzu da çok su götürür– insan öldüren kişi de, ebedî bir azaba müstehak olur."[56] şeklinde tefsir etmişlerdir ki, bence böyle bir tehdit insanı ürpertecek mahiyettedir.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), başka bir hadislerinde ise, *"Kim malını müdafaa sırasında öldürülürse şehittir. Kim kanını müdafaa sırasında öldürülürse şehittir. Kim dinini müdafaa sırasında öldürülürse şehittir. Kim ailesini müdafaa sırasında öldürülürse o da şehittir."*[57] buyurmuşlardır ki, dünyadaki bütün hukuk sistemlerinde, hadiste geçen değerler birer esas olarak korunmaya alınmıştır. Bu hususlar, bizim hukuka esas teşkil eden usûl kitaplarımızda "zaruriyat" diye önemle üzerlerinde durulur. Bu açıdan din, can, nesil, akıl ve mal, herkesin korumakla mükellef, yani yükümlü olduğu temel esaslardır. Evet bir diğer taraftan da İslâm, insan haklarına işte bu temel prensipler açısından yaklaşır.

Zaten insan, başka hiçbir sistem veya dinde değil, sadece İslâm dininde "Allah'ın halifesi" unvanıyla payelendirilmiş ve yeryüzünün halifesi olduğu vurgulanmıştır. Bununla da kalınmamış, aynı zamanda ona eşyaya müdahale etme imkânı verilerek, çalışma ve teşebbüs hürriyeti gibi hürriyetlerle de serfiraz kılınmıştır. İnsana bu derece ehemmiyet veren bir dinin insan haklarını ihmal etmesi nasıl mümkün olur ki..?

Kur'ân'da Yahudiler ve Hristiyanlar

Kur'ân-ı Kerim'de Hristiyanlık ve Yahudilik hakkında kullanılan ifadelerin çok sert olduğu iddia edilmektedir. Bence bu meseleye yaklaşırken çok dikkatli olmak gerekir. Geçmiş dönemlerde, belli Hristiyan ve Yahudilerin apaçık gerçek karşısında gösterdikleri inat, ayak direme ve düşmanlığı ifade için Kur'ân'ın kullandığı aynı üslûp, bugünün Yahudi ve Hristiyanları için de kullanılacak diye bir şart, bir mecburiyet olamaz. Bu tür âyetlerde sübût-u kat'iye arandığı gibi, delâlet-i kat'iye de aranmalıdır. Yani, bu âyetlerin Kur'ân âyetleri olduğu kesindir. Fakat, o âyetlerin ilk günden bu yana bütün Yahudi ve Hristiyanları içine aldığı kesin değildir.

İkinci olarak, Kur'ân'ın bu üslûbu, o dönemlerde kendilerini Yahudilik ve Hristiyanlığa mensup addedenlerin Yahudiliğe ve Hristiyanlığa getirdikleri yanlış yorumlarından ve o yorumu hayatlarına hayat kılmalarından dolayıdır.

Daha doğrusu, dinî inanç ve düşünceyi bir düşmanlık sebebi ve malzemesi yapmalarından dolayı Kur'ân onları böyle bir üslûpla ele almıştır. Yani, Kur'ân'ın tavrı şahıslara değil, yanlış davranış ve yanlış düşünceye, gerçek karşısında ayak direyip düşmanlık üretmeye ve tasvip edilemeyecek sıfatlara karşıdır. Bu sıfatlara karşı çok daha sert ifadeleri bizzat Tevrat'ta ve İncil'de de görmek mümkündür.

Kaldı ki Kur'ân, bazılarına sert gibi gelse de, en uygun ifadelerle ortaya koyduğu bu tür sıfat ve davranışların ve bu sıfat ve davranış sahiplerini ikaz ve tehdit etmesinin hemen ardından, çok yumuşak ifadelerle gönülleri hakikate uyarmaya ve kalblere ümit aşılamaya çalışır. Ayrıca, Kur'ân-ı Kerim'in Yahudiler, Hristiyanlar ve münafiklarda görülen bazı tavır ve davranışlardan dolayı serdettiği tenkit ve ikazların, imanları kendilerini aynı tavır, davranış ve sıfatlardan alıkoymaya yetmeyen mü'minler için de söz konusu olduğunda sahabe ve müfessirler arasında âdeta görüş birliği vardır ki geniş açıklamalar isteyen böyle bir meseleyi burada tartışmak konumuzun dışında kalır.

Kanaatime göre, tarihî hâdiseleri kendi tarihsellikleri içinde ele almalı, yani her hâdiseyi kendi şartları ve konumu içinde değerlendirmeli ve bugünkü davranışlarımızda da bugünkü tavırları esas almalıyız.

Dünya-Ukbâ Münasebeti

Eskiden olduğu gibi günümüzde de, bazıları dünya ile ukbâyı birbirine karıştırmakta ve dünyevî kıstaslarla ukbâya ait meseleleri değerlendirme cihetine gitmektedirler. Hâlbuki dünya-ukbâ biribirinden tamamen farklı gerçeklerdir. Âyet ve hadisler böyle bir iltibasa girmemize fırsat vermeyecek kadar açık, sarih ve nettir.. ve yanlış "algılama"lara sebebiyet verebilecek bir husus yoktur.

Meselâ; Kur'ân ahirette "رَحِيقٍ مَخْتُومٍ" denilen, insana mahmurluk veren bir içecekten bahsetmektedir ki, bu mükâfat olarak verilecektir. Hâlbuki dünyada mahmurluk veren içecekler haram kılınmıştır. Dünyada hırs, tûl-i emel... gibi duygular insana lihikmetin verilmişken, ahirette insanın bu tür duygulardan arındırılacağı anlatılmaktadır. Dünyada ipekten mamul elbise giyen, altın ve ziynet eşyaları kullanan erkeklerin, ahirette bunlardan nasibinin olmayacağı bildirilmiştir. İki korku ve iki emniyetin bir arada insana

verilmeyeceği hadis-i şerifin ifadesiyle sabittir.[58] Yine dünyayı isteyene dünyanın, ahireti isteyene de ahiretin verileceği, âyet-i kerimelerle beyan edilmektedir.[59]

Bütün bunlardan anlıyoruz ki, dünya ile ukbâ arasında bütünüyle olmasa bile bazı meselelerde zıtlık bahis mevzudur. Öyleyse ahirete ait meseleleri dünyaya ait kıstaslarla değerlendirme kat'iyen doğru değildir.

Hadis-i şerif, Cennet'in insanın istemediği, kerih gördüğü, Cehennem'in ise, onun istediği, arzu ve şehvet duyduğu şeylerle çevrili olduğu[60] hakikatini bizlere ifade etmiştir. Buna göre emredilen ve yasak edilen şeylere birer "sırr-ı ubudiyet" taalluk etmektedir. Dolayısıyla kul olan, her zaman ve her mekânda bu kulluğunu Rabbisine göstermek zorundadır. Buna muhalefet eden insanların ukbâda kurtulmaları sebepler plânında çok zordur.

Evet, insanın mârifet-i Sâni'ye ulaşabilmek, ahirette kurtulabilmek için iradesini devreye koyarak, bütün kötü arzu ve isteklere karşı savaş açması şarttır.

Ebû Talib'in İmanı

Ebû Talib'in iman edip etmediği konusu üzerinde öteden beri farklı mülâhazalar söz konusudur. Bazıları Ebû Talib'in "Abdülmuttalib'in dini üzerine" sözüyle vefat ettiğini delil getirerek ahirete imansız olarak gittiğini söylerken, bazıları da onun, Allah Resûlü'ne olan cibilli bağlılığı ve onu koruma uğrunda yaptığı fedakarlıkları nazara alarak, şefaat-i Muhammediye ile kurtulacağını ifade ederler.

Rivayetler açısından meseleye baktığımız zaman Ebû Talib'in kelime-i şehadeti söylemeden öldüğü kesin gibidir. Buhari ve Müslim'de yer alan *"Cehennem azabının en ehvenine Ebû Talib maruz kalacaktır. O (ateşten) iki nalın giyecektir ama; onun (sıcaklığından) beyni kaynayacaktır."*[61] mealindeki hadis, bunun delilidir. Bu arada 2. Dünya Savaşı'nda ölen Hristiyanlar hakkında bile çok yumuşak düşünen ve bir fetret dönemi yaşandığından ötürü mazlum olarak ölen o insanların kurtulabileceklerini ihsas eden Hz. Bediüzzaman'ın bile,[62] Ebû Talib'in iman edemediği ve Cehennem'de en az azaba düçar[63] olacaklar arasında bulunacağı şeklindeki mülâhazası da bu düşünceyi desteklemektedir.

Mesele sahih bir hadiste, bu şekilde vuzuha kavuşturulmuş olmasına rağmen, cibilli yakınlık göz önüne alınarak farklı değerlendirmelerde bulunmaya gelince; evvelâ şunu ifade etmeliyiz ki, “Fazl-ı ilâhi ve lütf-u ilâhiden öte fazl ve lütuf, kat’iyen fazl ve lütuf değildir. Belki de bu bir zulümdür.” Burada meselenin temeli Ebû Talib’in Allah Resûlü’ne yakınlığı ya da yaptıkları değil, O’nun Allah ile olan irtibatıdır. Şayet Ebû Talib, dünyada iken bu irtibatı kuramadı ise –ki kuramamıştır– öyle ise rahmet-i ilâhiden nasip alacağını düşünmek– bizi aşar. Evet, bizim böyle bir durumda, ilâhî rahmetten ona bir pay ayırmamız, Allah’a karşı saygısızlık olabilir. Onun için değerlendirmelerde, kıstasların ve ölçülerin çok iyi tespit edilmesi lâzımdır.

Meseleye farklı bir zaviyeden bakıldığında, Ebû Talib’in, Hz. Peygamber’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) yapmış olduğu iyilikler de inkâr edilemez. Bu iyiliklerin, tekevvün döneminde İslâm’a çok büyük faydası olmuştur. İnsan bunları nazara alarak Ebû Talib için illa bir şey diyecekse bana göre Hz. Ebû Bekir’in dediği gibi demelidir: O, yıllar sonra babası Ebû Kuhafe’yi elinden tutup Nebiler Sultanının huzuruna getirmişti.. getirmiş ve şehadet ikrarından sonra, sevineceği yerde ağlamaya başlamıştı. Allah Resûlü’nün,

– Neden ağlıyorsun? sorusuna, o büyük insan,

– Ya Resûlallah ne kadar arzu ederdim, şimdi Müslüman olan babam yerinde Ebû Talib olsaydı![64]

Bu düşüncesi ile Hz. Ebû Bekir, Allah Resûlü’nün hissiyatını kendi hissiyatına tercih ettiği için, büyüklüğünü bir kez daha ortaya koyuyordu. Bu itibarla, Ebû Talib’in imanı veya imansızlığı karşısında, en uç ve ileri noktada ancak bu denilebilir. Bunun ötesi, Allah’ın tasarruf alanı içine girer ve Rububiyetinin tecellilerini kabul etmemek anlamına gelir.

Bu konu ile ilgili olarak farklı, farklı olduğu kadar da önemli bir hususa da kısaca temas etmek istiyorum. Şöyle ki; siyer kitaplarının kaydettiğine göre, Allah Resûlü ölüm döşeğinde amcasına *“Kelime-i şehadeti söyle, ahirette sana şefaat edeyim.”*[65] demiştir. Peygamberliğin 10. senesinde, kendisine şefaat hakkı verildiğinin bildirilip-bildirilmediğine dair net bilgiye sahip değiliz. Şahsen ben o dönem itibarıyla Efendimiz’e bunun açıkça bildirildiği kanaatinde değilim. Bu varsayımdan hareketle, Allah Resûlü’nün *“Sana şefaat edeyim.”* sözüne, şu şekilde açıklık kazandırabiliriz: O’nun Medine döneminde

açığa çıkacak bütün hâlleri, ihraz edeceği konumu ve ifade buyuracağı bütün sözleri veya bir başka tabirle, hakikat-ı Muhammediye hâlinde zuhur edecek her şeyi, hakikat-ı Ahmediye olarak o kutsî mahiyetinde mündemiçti. İbtida-intiha çerçevesinde meseleye yaklaştığımızda, karşımıza çıkan sonuç budur.

Netice itibarıyla Ebû Talib'in, inanmadan ahirete irtihal ettiği kesindir ve tabiî bu kesin kanaati bildiren nasslara rağmen, farklı mütalaalarda bulunmak da doğru değildir.

Sabr u Sebat

Sabır, Üstad'ın yaklaşımıyla musibetler karşısında, masiyetlerle yüz yüze gelindiğinde ve ibadetlerin devamlılığının insana yüklediği zorluklar nedeniyle kulun kararlılık tavrıdır.[66] Sebat ise insanın bulunduğu konumu kaybetmemesi, orada sâbit kadem olabilmesi için gösterdiği gayretin adıdır. Meselâ Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Ey Kalbleri evirip çeviren Allahım! Kalbimi dinin üzerinde sabit eyle."*[67] duasında sebat kelimesini kullanmıştır. Yine Kur'ân, *"Allah iman edenleri sabit kavil üzerinde hem dünya, hem de ahiret hayatında sabit kılmıştır."*[68] buyurur. Burada ifade edilen kavl-i sabit "Lâ ilahe illallah" mıdır yoksa bunun ihtiva ettiği amellerin bütünü müdür, şimdilik ona girmeyelim. Hakezâ cephede düşman karşısında insanın yerini muhafaza etmesi, ölümü pahasına da olsa geri çekilmemesini ifade ederken de yine sebat kelimesi kullanılır.

Sabra gelince, Efendimiz'in beyanıyla *"Sabır, musibetlerin gelip ilk tosladığı anda"*[69] gösterilen kararlılıktır. Bunun için çeşitli hastalıklara düçâr olanların gösterdiği amelî veya fikrî performansa da sabır denilir.

Sabır denince, Üstad Hazretlerinin üçlü sabır tasnifine bir dördüncüsünü de ben eklemek istiyorum; dünyanın cazibedar güzelliklerine karşı sabır. Evet, bu özellikle günümüz Müslümanları adına çok önemli bir husustur. Hayat standartlarının olabildiğine yükselmesi, ev, araba, yazlık, kışlık vb. şeyler, insanları ahiret duygu ve düşüncesinden –maalesef– uzaklaştırabilmektedir. Kur'ân, *"Kadın, evlât, tonlarca altın, gümüş, eğitilmiş atlar, hayvanlar ve ekinlere karşı şehvet ve tutku, insanlara güzel (süslü) gösterilmiştir. Bütün bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Asıl varılacak güzel yer ise, Allah'ın katındadır."*[70] âyeti ile zaten bu hakikate işarette bulunuyor. "Süslü

gösterildi" sözcüğü ile, bu güzellikler karşısında insanın gözünün kamaşmamasının âdeta mümkün olmadığı vurgulanmaktadır. Bunu aşabilmek de çok güçlü iman ve o imanı sürekli hareket hâlinde tutan sabır ile olabilir kanaatindeyim.

Zamanın çıldırtıcılığına karşı sabır.. mânevî pâyelere karşı alâkasızlık şeklinde sabır... Hatta Allah yolunda hizmet hatırına, Cennet kapıları ardına kadar açılmış olsa bile, dişini sıkıp bu ızdıraplı dünyada kalma sabrı, sabrın diğer türleridir...

Kıskançlık Duygusunun Çıkarılması

Ahirette, Cennet ehlinin gözünün görmediği, kulağının işitmediği, insanoğlunun hayaline bile misafir olmamış nimetlerle donatacak olan Allah'ın, bir diğer önemli ihsan ve lütfu da, Cennet ehlinin kalblerinden kin ve haset (kıskançlık) duygusunu kökünden söküp çıkarmasıdır. Kur'ân bu hakikati şöyle ifade eder: *"(Cennet'te) onların altlarından ırmaklar akarken, kalblerinde kinden ne varsa hepsini çıkarıp atarız."*[71]

"Mükâfat, amelin cinsindendir."[72] kaidesince, nasıl dünya hayatında, iman uğrunda çekilen sıkıntı ve meşakkatler, sıkıntısız, meşakkatsiz ebedî bir hayatla bedellendiriliyor; nasıl burada yaşanan açlık ve susuzluk –Allah Resûlü'nün Ebû Hüreyre'ye olan ifadelerinde görüldüğü gibi– ahirette açlık ve susuzluğun çekilmemesini netice veriyor, aynen öyle de insanın, dünyada eskilerin "emraz-ı kalbiye" dedikleri kin, nefret, öfke, haset, gayz, hırs vb. duygu ve tutkular veya hastalıklarla mücadele ederek kendini aşması, ahirette, bunların onun kalbinden sökülüp atılması ile mükâfatlandırılacaktır. Mütekabiliyet çizgisinde bu kabil misalleri çoğaltabiliriz. Meselâ; bir insanın, hemcinsine karşı olan zaafını kendi iradesiyle aşması, beşerî temayüllerine karşı koyması ve iffetli olmaya çalışarak sürekli ruh insanı olma yolunda bulunması, her hâlde ukbâda Cennet hurileriyle taltif edilmeyi netice verecektir. Öyleyse, rahatça bu dünyanın ahiret ile içli dışlı olduğunu söyleyebiliriz. Burada ahiret hesabına tohumlar atılır, orada ürünler alınır; burada zahmet çekilir orada rahata erilir. Kaldı ki Allah (celle celâluhu) insanı dünyadaki mahiyeti ile Cennet'e koysaydı, insanın iradesi ile bütün bütün hilm ü silmi tercihi –Cennette bile olsa– imkânsız olurdu. Bu ise Cennet'te, Cehennem benzeri bir hayat anlamına gelirdi ki bu da

nimetten daha çok nikmet olurdu. Bu açıdan, Cennet ehlinin sinelerinden kin ve hasedin sökülüp atılması onları Cennet'e koyma kadar önemli bir nimettir.

İsterseniz bu meseleyi biraz açabiliriz. Dünyada insanları idare etmek amacıyla ortaya atılmış bulunan sistemler, yıllarca dünya kadar insanı aldattılar ve hâlâ da aldatmaya devam ediyorlar. –Aradaki küçük farklar mahfuz– insanı "ekonomik hayvan" olarak gören bu sistemler, maalasef yürürlükte oldukları ülke insanlarına hemen hemen hiçbir mutluluk (külliyet ve devamlılık plânında) verememişlerdir. Zaten o sistemlerden biri yıkılıp, gitti. Diğeri de gün geçtikçe bozulan ekonomik durumu, uyuşturucu, içki, kadın vb. kötü alışkanlıkların girdabına düşmüş gençleri ve toplumun bütün katmanlarında kendini gösteren ahlâkî çöküntü ile çoktan yıkılma çanları çalmaya başladı bile. Aslında bütün bu sistemlerin unuttukları bir şey var ki, o da; insanın sadece maddeden ibaret olmadığı. Zira insan maddenin yanı sıra, kendi içine doğru enfüsî derinliği olan ve bu yanlarıyla da tatmin arayan bir varlıktır. İşte bu açıdan onun, Cennet'te altından ırmaklar akan, yemyeşil vadilerde yaşaması bile bir açıdan onu mutlu etmeye yetmeyebilir. Yani, böylesi bir vasatta da olsa, kalbinden komşusuna karşı kin, nefret, haset içinde bulunan bir insanın mutlu olması düşünülemez. Zira o henüz kalbî huzuru yakalayamamıştır. Bu ise Cennet içinde Cehennemî bir azaptır.

Öyleyse, başta haset ve kin olmak üzere, benzeri duyguların kalblerden sökülüp atılması, Cennet'in gerçek mahiyetini tatmaya ve onu duymaya yarayacak kıymetler üstü kıymeti haiz bir nimettir.

Kul Hakkı

İslâm, insan haklarına büyük önem vermiş ve onu muhafaza altına almıştır. Her Müslüman, hangi din ve ırktan olursa olsun ferdin şahsî haklarına saygılı davranması ve bir başkasının hakkını üzerine geçirmemeye dikkat etmesi gerekir. Zira herkesin hesap endişesiyle titrediği kıyamet gününde hiçbir suale tâbi tutulmadan Cennet'e girecek olan şehidin bile hesap vereceği tek husus "kul hakkı"dır.

Zaman zaman insanın gerek fertler ve gerekse değişik merciler tarafından mağdur edilip hakkı yenmiş olabileceği gibi kendisi de bir başkasının hakkını üzerine almış olabilir. Hakkının yenmiş olması, fert için hiçbir zaman bir kayıp vesilesi değildir. Çünkü böyle bir durumda kişi; "Benim hakkım yenmişse

varsın helâl olsun.” diyerek, hakkını helâl etmiş olur. Ancak başkasının hakkını yemişse, mutlak surette ondan helâllik dilemesi ve karşılığını ödemesi gerekir.

Burada konuyla alâkalı bir hatıramı nakletmek istiyorum: Babam, kılı kırk yararcasına İslâm’ı yaşamaya çalışan bir insandı. Bir zamanlar babamın yanında çalışan bir işçi, ceketini bizim samanlıkta bırakıp gitmiş. Aradan yıllar geçmesine rağmen gelip ceketi geri almamış. Babam bunu hiç unutmamış ve vefat edeceği an, amcamlara; “O ceketin sahibini bulup verin.” diyerek, ölüm heyecanı içinde bile üzerine kul hakkı geçmemesi için onun sancısını çekmiştir.

Evet, kul hakkı çok önemlidir. Ben yer yer mü’minler için dua ediyorum. Ama kul hakkına gelince, o bizi aşan bir mevzudur ve bu hususta bir şey yapmamız mümkün değildir.

Bana zekât düşmediği için verdiğim şeyleri hep sadakam, zekâtım olsun düşüncesiyle vermişimdir. Fakat şimdi; “Allahım, bilmeyerek birilerinin hakkı benim üzerime geçmiş olabilir. Verdiğim bu şeyleri onun namına al, kabul et ve sevabı onun olsun.” diyerek vermenin daha doğru olacağına inanıyorum.

Hâsılı, Cenâb-ı Hakk’ın huzuruna, kul hakkıyla gitmemeli; şayet hak sahibini biliyorsak bizzat helâlleşmeli, bilemediklerimiz için de onlar adına tasaddukta bulunup sevaplarını yine onlara bağışlamalıyız.

Her Günahta Küfre Giden Bir Yol Vardır

Günahlar, küfrün meşcereliğidir. Bu sebeple günaha girmiş birinin, belli ölçüde küfürden nasibini alması da söz konusudur.

İnsan her işlediği günah karşısında pişmanlık duymalı ve bir daha o günaha dönmemek üzere Rabbisine tevbe etmeli, evbe ve inabede bulunmalıdır. Hz. Âdem’i (aleyhisselâm) yükseltip safiyyullah yapan da işte bu mülâhazadır. Bir rivayete göre o, bir hayat boyu, yaşadığı sürçmenin ızdırabını hep kalbinde hissedip, hacaletinden bir türlü başını semaya kaldıramamıştır. Ama bu hâl ona, saf, duru, berrak mânâsına “safiyy” sıfatını kazandırmıştır.

“Hayır! Gerçek öyle değil! Asıl onlardır ki yapmaya alıştıkları kötü işler, gitgide kalblerini paslandırdı.”[73] âyetinin tefsirinde Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), *“İnsan bir günah işler ve onu tevbe ile silmezse, kalbinde bir leke olarak kalır. Eğer tevbe ederse kalbi yine parlar. İkinci bir günah işlediğinde ise o leke büyür. Ve kalb günah işleye işleye öyle bir kararır ki,*

bütün kalbi ele geçirir. İşte Kur'ân'da Yüce Allah'ın, 'Yapmaya alıştıkları kötü işler, gitgide kalblerini paslandırdı.' âyetinde bildirdiği pas da budur."[74] buyurmaktadır. Evet kalb, insandaki bütün azaların kilidi, anahtarı durumundadır. Onda hâsıl olan bir arıza, mânevî olarak diğerlerine de sirayet eder ve böyle bir durumda kulun Allah'a teveccühüne mâni olur.

Hâsılı insan, sürçüp düştüğü an, hemen tevbeye yönelmeli, günaha attığı ilk adımını geri çekip, açılan menfezi hemen anında kapatmalıdır ve Allah'ın rahmetiyle tekrar münasebete geçme yollarını aramalıdır. Günahlar, mü'minin Cennet'e doğru uzanan hayat yolu üzerine kurulmuş birer tuzaktır. Rabbimiz, hepimizi o tuzaklardan muhafaza buyursun!

O, Enerji ile İzah Edilemez!

Cenâb-ı Hak, hem kemmiyetten hem de keyfiyetten münezzehtir. Kemmiyet ve keyfiyet ifade eden kavramlarla O'nu izah etmek, olabildiğine yanlış, hatta bir sapıklıktır. Günümüzde akılları gözlerine inmiş bazı kişilerin, O'nu; "enerji, yoğun enerji.." gibi kendi dünyamıza ait birtakım kavramlarla ifade etmesi, O'nu nasıl bilmeleri gerektiğini bilememenin ifadesidir. Bu yanlış telâkki, imanı zayıf insanlar arasında Zat-ı Ulûhiyet'i tasavvur düşüncesi meydana getirir ki, bunun da apaçık bir dalâlet olduğunda şüphe yoktur.

Ancak, Cenâb-ı Hakk'ın dışında, melekler ve cinler gibi ruhanî varlıkları, ille de madde âleminden bir şeyle misallendirip, zihinlere yaklaştırmak zarureti varsa bir yönüyle bunları enerji ile misallendirmek mümkündür. Şöyle ki; enerjinin ne olduğu günümüzde kesin olarak bilinmemekle birlikte, onun kendine has iş yapabilme yeteneği, cisimleri harekete geçirme kabiliyeti gibi hususiyetleri var. Evet enerji kendisini sadece âsârıyla hissettirmektedir. Ruhanî varlıkların ise, –ki biri dumansız ateşten, diğeri de nurdan yaratılmıştır– hareket ve onun neticeleri itibarıyla enerji ile bir yakınlıkları söz konusu olabilir, fırtına olup esebilir, kapı pencere çarpıp ses çıkarabilir.. ve işin enteresan tarafı da, meydana gelen bu hâdiselere herkes de muttali olmayabilir. Buna belki hekimler kulak halüsinasyonu diyebilir ama, mesele hiç de zannedildiği gibi değildir. Melekeleriyle bu konuya açık olmayan insanların, işin doğrusunu anlamaları da çok zordur. Aynı zamanda böyle bir yaklaşım, bu ruhanî varlıklarla enerjiyi özdeşleştirme olarak da algılanmamalıdır. Bu iki konu arasında sera-süreyya farkı kadar fark vardır.

Rüya Hakikati

Rüyalar, misal âleminden, kaderle alâkalı levhaların yazılıp-çizilip temâşâmıza sunulan yansımalarıdır. Gözler, bu âleme kapandığı an, öbür âlemde cereyan eden hâdiselere açılır. İşte rüyaların cereyan ettiği bu âleme, mânâ âlemi de denebilir.

Mânâ âleminde, her şey farklılık arz edebilir. Orada bazı hâdiseler, çok net olarak ifade edilirken, bazıları da çeşitli sembollerle sunulur ve yoruma açık bulunurlar. Meselâ, bazı kimseler, daha sonra kazanacakları bir başarıyı, çok öncesinden rüyalarında görebilmekte ve gireceği imtihan sorularını bütün ayrıntılarıyla müşâhede edebilmektedirler. Buna karşılık Yûsuf sûresinde bildirildiği üzere, semiz ineklerin, olgun başakların, bine-berekete; cılız ineklerle kuru başakların da kıtlığa delâlet etmesi gibi bazı rüyalar da sembollerle ifade edilmiş olup, yoruma açık bırakılmışlardır.[75] Bütün bunlar, metafizik bir dünyaya inancımız gereği bizim için problem değildir. Bunlar, mânâ âlemine kapalı olanların, bulunduğumuz şehadet âleminden başka âlemlere inanmayanların problemleridir.

Rüya hakikatlerine dair günümüze kadar birçok eser yazılmıştır. Efendimiz'in hadislerinden mülhem yazılan bu eserlerde, rüya hakkında yeteri kadar açıklamaların yapıldığı kanaatindeyim.

Ne var ki rüyalar, Kur'ân ve Sünnet gibi üzerine hüküm bina edilecek bir esas olmadıkları için, onların ahkâmda esas kabul edilmeleri de doğru değildir. Sadece şahıslar, rüyadan aldıkları hakikatlerin meşruluğu derecesinde, onları kendi hayatlarında uygulayabilirler. Bunda da bir günah ve sorumluluk yoktur. Fakat insan, bunlarla başkalarını ilzam etmeye kalkışmamalıdır.

"Seçilmiş Bir Kul"

"Allah, meleklerden de insanlardan da elçiler seçer. O, işitendir, görendir.''[76] âyeti bütün peygamberlerin, ta işin başında bir seçim mazhariyetiyle serfiraz olduklarını gösterir. Ancak Efendimiz'in, bu çerçevede bambaşka bir yeri vardır. Zira *"Biz, o peygamberlerden kimisini kimisinden üstün kıldık. Allah, onlardan kimisiyle konuştu, kimisini de derece derece yükseltti.''*[77] âyeti okunduğunda ilk akla gelen herhâlde Hz. Muhammed

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir.

Evet, O'nun risaleti, kevn ü mekânlara yeni bir anlam getirecek mahiyettedir. O, mânâ ve mahiyet itibarıyla bu âlemi aşkın olduğundan dolayıdır ki miraç esnasında ulaştığı noktaya "kâb-ı kavseyn" denmiştir.[78] Kâb-ı kavseyn, imkân ve vücup arası bir ufuk ise, o ufka ulaşan sadece ve sadece O olmuş ve ihtimal Cibril, O kameti ancak orada idrak edebilmiştir.

Hemen her veli, kendi kalbinde yaptığı arşiyelerle, Hz. Muhammed ufkuna muttali olup, her şeyin O'nda başlayıp O'nda düğümlendiğini, bütün âlemlerin zerre zerre O'na medyun bulunduğunu müşâhede etmiş ve bu müşâhedelerini bizlere anlatmışlardır.

Bizler de o ufka ulaşıp, kalb o âlemin neşvesiyle şahlandığı zaman, ancak O'nun kıymetini işte o zaman anlamış oluruz. Onun bu hususiyetinden dolayı Kur'ân, ta baştan *"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."*[79] buyurmuyor mu? Evet O, rahmaniyet ve rahimiyetin tam bir mazharıdır. O'ndan yeteri şekilde istifade edebilen ümmet de, "Ümmet-i Merhûme"'dir.

Meâriz

Eskiden beri halk arasında, harp anında düşmanı aldatmakta, insanların arasını bulmakta ve karı-kocayı uzlaştırmakta Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), yalan söylemeyi caiz görmesi kanaati yaygındır. O'nun bu mevzuda söylemiş olduğu hadislerden böyle bir hüküm çıkarmanın oldukça yanlış olduğu kanaatindeyim. Zaten Buhari ve Müslim gibi hadis kitaplarının şerhini yapan Kastallani, Aynî, Nevevî… gibi muhakkikîn de şerhlerinde bu konularla ilgili hadisleri, yalana cevaz verme şeklinde değil, meâriz olarak yorumlamışlardır.

Efendimiz'in hayat-ı seniyelerinde yapmış olduğu şaka türü hâdiseleri göz önüne alarak, zaruret hâlinde meâriz yapmayı, pek çok muhakkik mahzursuz görmüşlerdir ama, imana, icraat-ı ilâhiye'ye ve vakıa ters bir şey olduğunu belirterek hiçbir şekilde yalana cevaz verilemeyeceğini belirtmeyi de ihmal etmemişlerdir. Ta'rizden gelen "muarrez"in çoğulu "meâriz", tevriye gibi maksadı muhataba kapalı ifade etme demektir. Başka bir ifadeyle, ifadenin muhataba farklı bir şekilde yansıtılması denebilir. Efendimiz'in yaşlı bir kadına, *"Yaşlı kadının Cennet'e giremeyeceği"* ifadesi bu kabildendir ki, daha sonra gerçek maksatlarının, yaşlı kadının, yaşlı olarak Cennete girmeyeceğini

kastettiklerini tasrih buyurmuşlardır.

Hadis kitaplarında bu vak'anın şöyle cereyan ettiği söylenir: Bir kadın huzur-u risalet penahiye gelip, "Dua buyur Ya Resûlallah, Cennete gireyim." der. Allah Resûlü de, *"Yaşlı kadın Cennet'e giremez."* buyurur; kadının çok üzüldüğünü görünce, *"Ben, yaşlı kadın yaşlı olarak değil, genç olarak Cennet'e girecek demek istedim."*[80] ferman eder ve kadının gönlünü sevinçle coşturur. Ve yine Hz. Enes'in kulağından tutup: *"İki kulaklı nasılsın?"*[81] gibi sözlerini bu cümleden sayabiliriz.

Hâsılı Efendimiz, hayatı boyunca hep yalanın karşısında olmuş ve onun her ne vesileyle olursa olsun, –şaka buna dahil– söylenmemesini istemiş; Ashabının, "Ya Resûlallah, siz de şaka yapıyorsunuz." demelerine karşı da, "Ben ancak doğruyu söylüyorum." buyurmuşlardır.[82]

Evet O, daima hakkı ve hakikati söylemiş, hayatında yalanın kıl kadarına dahi yer vermemiştir. Bu itibarla da O'nun bu konulardaki hadislerini de, doğrudan doğruya hilâf-ı vâki beyanda bulunma şeklinde değil, maksadı gözeterek tevriye yapıp muhatabın farklı şekilde anlamasını sağlama şeklinde yorumlamak gereklidir.

Tevazu ve Kibir

İnsanın, muttasıf olmadığı hâlde "azamet" ve "kibir" gibi vasıflara sahip çıkıp, bunlarla diğer insanlara karşı üstünlük taslaması, onun ruh dünyası adına ciddî bir hastalık emaresidir. Böylesi insanlar, her ne kadar akıllı görünseler de, ben onların psikolojik bir hastalık içinde olduklarına inanıyor ve mutlaka tedavi olmaları gerektiğini düşünüyorum.

İnsan, tevazu ile kibri birbirine karıştırmamalı ve her birini yerli yerine kullanmalıdır. Ancak, bunun tam gerçekleşebilmesi için, –Risale-i Nur'un yaklaşımıyla– insanın her şeyden önce kendi nefsinin bir sinek değerinde olduğunu nefsine kabul ettirmesi gerekir.[83] Aksi hâlde insanın, tevazu ufkunu yakalaması imkânsız denecek ölçüde zordur.

Yeri gelmişken tevazu adına bir hususa işaret etmek istiyorum. Halk arasında umumi kabule vâbeste olmuş ve vilâyete ermiş insanlar vardır. Bazı kimselerin o şahısta gördükleri bazı hususiyetleri, bazen ona karşı ifade ettikleri de olur. Bu durumda o şahsın "Hayır, bunlar bende yok. Nerede ben, nerede bu

söylediğiniz şeyler?" demesi üç açıdan doğru değildir. Bir; bu ifade o insanları müşâhede ettikleri şeylerde onları tereddüde sevk eder. İki; o insanlara karşı bir saygısızlıktır. Üç; hepsinden önemlisi de Allah'a karşı saygısızlık, hatta küfran-ı nimettir. Şayet Allah, kendi katından göndermiş olduğu bir kısım ışınları, onun üzerinde kırıp, başkalarına yansıtıyorsa, bu yüce ve kutsî iş için o insanın, kendisini seçen Rabbi'ne karşı şükran duyguları ile iki büklüm olması gerekmez mi? Hâsılı, tevazu kavramının da yerli yerine oturtulması ve ona göre davranışların ayarlanması gerekir. Aksi takdirde tevazu niyetiyle küfran-ı nimet içine düşmeler bile olabilir.

Küfür-Fısk-İsyan

Küfür ve fısk kavramları arasında ciddî bir münasebetin olduğuna inanıyorum. Küfür baş kaldırma, fısk ise, ferdin İslâm'ın çerçevelediği sınırın dışına başını çıkarması demektir. Ne var ki, meseleye umum-husus açısından yaklaşacak olursak, fısk daha umumidir. Buna göre her kâfir fasıktır ama her fasık kâfir değildir. Hucurât sûresinde yer alan bir âyet-i kerimede bu iki kavram yan yana zikredilir. Hatta orada bu ikisine bir de isyan eklenir. Âyet-i kerime şöyledir: *"... Küfrü, fıskı ve isyanı da size çirkin göstermiştir."*[84] Burada isyan dinin emirlerine başkaldırma şeklinde verilmiştir.

Zaten bu âyetin devamında, mü'minlerden iki grubun birbirleriyle vuruşması durumunda, saldıran tarafla, Allah'ın emrine dönünceye kadar mücadele edilmesi emredilmektedir. Buradan da anlaşılıyor ki, isyan dinin emirlerini dinlememe demektir.

Bazı tefsirciler, küfür, fısk ve isyan kavramlarının ard arda sıralanışında tertip esasının gözetildiğini söylemiş ve küfrün fısktan, fıskın da isyandan daha büyük olduğunu iddia etmişlerdir.[85] Ortaya atılan bu görüş doğru ise, o zaman münker ameller temyiz edilebilir. Meselâ, şu isyandır; insanı sadece günahkâr yapar, bu fısktır; işleyen fasık olur, bu ise küfürdür; fâilini kâfir hükmüne sokar denilebilir. Zaten bahsini ettiğimiz âyetin sonunda, *"İşte doğru yolda olanlar bunlardır."* denilirken, rüşd kelimesi seçilmiş bulunmaktadır. Bilindiği üzere temyiz, ancak rüşde erme ile mümkündür.

Allah Resûlü'nün, bu âyetten muktebes yapmış olduğu duanın burada mutlaka hatırlanması gerekir kanaatindeyim: *"Allah'ım, imanı bize sevdir, onu*

kalblerimize sindir, küfrü, fıskı ve isyanı bize çirkin göster. Bizleri raşid (doğru yolu bulan) kullarından eyle!”[86]

Dünya-Ukbâ Dengesi

Hakikî Müslüman yeryüzünün hakikî mirasçısıdır. Bu, inanç, düşünce, müessiriyet ve yönlendirme plânında bir verasettir. Zaten Allah mü’minlerin başka milletlerin sultası altına girmesine de kat’iyen razı değildir. Allah’ın razı olmadığı şey, şayet tahakkuk etmişse, mü’minler fert, aile, cemiyet ve millet olarak topyekün hepsi günahkârdır. Bu mesele Müslüman milletlerin mahkûmiyetleri açısından da değerlendirilebilir.

Allah’ın razı olduğu böyle bir hâlin hayata geçirilmesi, ancak dava düşüncesine sahip mefkûre insanlarıyla mümkün olacaktır. Efendimiz’in *“Cihat niyeti olmayan insan, bir çeşit cahiliye ölümü ile ölmüştür.”* (Bu, yukarıda arz etmeye çalıştığımız düşünce ve anlayışın dünya çapında temsili mânâsında bir cihattır.) şeklindeki beyanından hareketle, her Müslüman bu uğurda önce ciddî bir ceht ve gayret içinde bulunmalı veya en azından böyle önemli bir meselenin niyetini paylaşmalıdır. Aksi hâlde, fert kaybettiği gibi, İslâm dini de kendini taşıyacak omuzlar bulamadığı için hep mahkum konumda kalacaktır.

Bu işi gerçekleştirecek dava erlerinin –bana göre– ihlâs, samimiyet ve dünyevî beklenti içinde bulunmamaları gibi vasıflarının yanında, dünyaya bakış açıları çok önemlidir. Tarihe bu gözle baktığımız zaman Firavun, Nemrud, Karun... gibi insanlar dünyaya karşı bakış açılarını tam tespit edemedikleri için kaybetmişlerdir. Böyle bir kayıp herkes için de her zaman bahis mevzuudur. Onun için dünyanın inanç ve amel itibarıyla hem çok iyi beslenmesi, hem de çok iyi yönlendirilmesi elzemdir.

Sahabe-i kiram bizim arz ettiğimiz çerçevede bu dengeyi kurmuş ve işletmiş örnek bir topluluktur. Rivayetlere göre, Hz. Osman’ın 500 deveyi bir defada üzerindeki yükleri ile birlikte infak etmesi[87] akıl ve mantıkla izah edilecek gibi değildir. Bununla, Hz. İbrahim’in, hâdisenin sıhhati tenkit edilse de, سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلاَئِكَةِ وَالرُّوحِ tesbihatı karşısında, vadiler dolusu koyunlarını vermesi arasında fark olmasa gerek. Hâlbuki biri peygamberdir, diğeri de İnsanlığın İftihar Tablosu’nun müntesibi mütevazi bir insan. Demek ki Hz.

Osman, bu davranışıyla peygamberâne bir ceht ortaya koyuyordu. Zaten Tebük Savaşı öncesi, ordunun techizatı için infak ettiği mal menal sonucu, Allah Resûlü'nün, gözleri dolu dolu *"Osman'a bugünden sonra yaptığı şeyler zarar vermez."*[88] buyurması da bunu destekler mahiyettedir.

Evet, dünya-ahiret dengesinin iyi kurulması ve çok sık tekrar ettiğimiz gibi, "Dünyaya dünya, ukbâya da ukbâ kadar" değer verilmesinin anlaşılması ve hayata geçirilmesi çok önemlidir. Abdülkadir Geylanî Hazretlerine ait şu menkıbe de bunu anlatan örneklerdendir:

Birisi, "Benim ayağım, bütün velilerin omuzları üzerindedir.." diyen şu veliyi göreyim düşüncesiyle Hazretin evine gidiyor. Kapıdan içeri girince, köpeklerin boynunda altın tasmalar görüyor. Bu manzara karşısında şahıs şaşırıyor ve "Köpeklerinin boynuna altın tasma takacak kadar dünyaya dalmış bir insan, nasıl oluyor da veli olabiliyor.." diye içinden geçiriyor. Sonra Hazretin huzuruna vardığında, Hazret: "Biz onları gönlümüze sokmadık; konulacak yere koyduk." şeklinde düşüncelerini dile getiriyor.

Evet düşünce ve amel bu olduktan sonra dünya malının hiç mi hiç zararı yoktur. Üstad Hazretleri buna "Dünyayı kalben terk etme, kesben terk etmeme."[89] mealindeki sözleri ile yaklaşır.

Hâsılı, dünyaya bakış açısı adına arz ettiğimiz bu temel düşünceler, yeryüzü mirasçılarının vazgeçilmez vasıflarındandır. Bu ufku kazanamamış insanların ise, günün birinde yollarda takılıp kalacakları kuvvetle muhtemeldir.

Suizan

Konuştuğumuz şeyler, üslubumuz, jest ve mimiklerimiz başkalarını yanlış mülâhazalara sevk edecek televvün içinde olmamalı. Düşüncelerimiz, düşüncelerimizi ifadede kullandığımız kelimeler, hukukta olduğu gibi, çerçevesi belirli, eskilerin ifadesiyle de efradını câmi, ağyarını mâni, fevkalâde sağlam ve muhkem olmalı. Bilhassa sırtlarında ağır mesuliyetler taşıyan insanlar, uluorta konuşmamalıdırlar.

Evet, toplumun "matmah-ı nazarı", farklı bir ifade ile "cazibe merkezi" hâline gelmiş insanlar, "sıradan" olmayı terk etmek mecburiyetindedir. Onlar, şahsî hayatlarında veya Allah ile münasebetlerinde *"İnsanlardan bir insan ol."* emrince, kendilerini "sıradan bir insan" olarak kabul etseler bile; toplum

içindeki konumları itibarıyla aslâ sıradan bir insan gibi davranamazlar.

Bu anlattığımız hususlara, Nebiler Serveri'nin şu hâli ne güzel örnektir: Efendimiz, mescid-i şerifte itikaf buyururlarken Safiye Validemiz O'nu ziyarete gelir. Ziyaret sonrası, Safiye Validemiz (radıyallâhu anhâ) dönüp giderken, (aslında bütün âlemin kendisine ayağa kalkması gereken Yüce Nebi) ayağa kalkar ve zevcesini mescidin dışına kadar teşyi eder. –Evet O, feministlerin akıllarının köşesinden bile henüz geçmeyecek ölçüde hanımlarına karşı ciddî bir vefa ve sadakat, hatta saygı hisleriyle doludur.–

Allah Resûlü, günümüzde nereden aldıklarını bilemediğim bir anlayışla hanımlarını üç adım arkadan yürüten bazı Müslümanlara da ders verircesine, zevcesini yanına almış, onunla beraber yürürken, iki sahabi, hızla oradan gelip geçer. Onlardan birisi Evs kabilesinden çok önemli bir zât olan Üseyd b. Hudayr, diğeri de Abbad b. Bişr'dir. Efendimiz, onlara *"Olduğunuz yerde kalın!"* diye emreder. Sonra da Safiye Validemizin yüzünden nikabı açar ve *"Bakın, bu zevcem Safiye'dir."* der. Sahabe efendilerimiz; "Estağfirullah ya Resûlallah, senin hakkında suizan mı?" dediklerinde, Allah Resûlü: *"Şeytan, insanların kanının dolaştığı yerde dolaşır."*[90] buyururlar.

İmam-ı Şafiî Hazretleri, bu hâdise münasebetiyle: "Eğer o iki sahabinin aklından, acaba Peygamber bir kadınla mı dolaşıyor? diye geçseydi, kâfir olurlardı." hükmünü vermiştir.[91] Demek ki, Hz. Seyyidü'l-Mâsûmîn hakkında, bu kadarcık olsun suizanna girilmemelidir. Bu mülâhaza "Başkaları hakkında suizan edilir." şeklinde yorumlanmamalıdır. Burada konumuzla ilgili olan husus Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. Safiye'yi onlara gösterip "Zevcem" demesiyle, suizan kapısını kapatmış olmasıdır. İşte biz de bu anlayıştan hareketle, konuşma ve davranışlarımızın yanlış yorumlanmasına meydan verilmemesine dikkat ve su-i te'vil, su-i tefsir kapılarını kapatmanın bizim için de bir sorumluk olduğu hükmünü çıkartabiliriz.

Evet, bizler, kendimiz günaha girmeme mükellefiyeti altında olduğumuz kadar, başkalarını günaha sokmamakla da mükellefiz.

Burada mevzu ile ilgili bir düşüncemi daha sizlere açmak istiyorum; benim, düşüncelerimi ifadede su-i taksirim, aceleciliğim, insanların idrak seviyelerine mümaşat edememem ve benzeri sebeplerden dolayı bazılarını günahlara sürükleme gibi bir tavrım olmuşsa, Rabbimin beni affetmesini dilerim. Şayet

benim hakkımda suizanda bulunanlar, bu mevzudaki yanlış yorumlarından dolayı ilâhî prensiplere göre, benim etimi yemiş, yani gıybetimi etmişlerse, yerden göğe kadar onlara hakkım helâl olsun. Bundan dolayı, Rabbim "Ne kabirde, ne de daha ötesinde onları muahaze etmesin." derim. Ancak, benim kendilerine hakkımı helâl ettiğim kimseler, acaba benim hakkımda aynı şeyleri düşünüyorlar mı? Bilemiyorum. Şahsen ben, bu noktada *"Siz kendinize bakın, siz doğru yolda olduğunuz takdirde sapan kimse size zarar veremez."*[92] âyetinin muhtevası doğrultusunda hareket etmeye çalışıyorum.

İmtihan Unsurları

"Andolsun ki sizi biraz korku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele."[93]

"İnsanlardan en çok belâya (imtihana) maruz kalan peygamberler, sonra evliya, sonra seviyesine göre sair insanlardır.."[94]

Yukarıda kutsî beyanların biri âyet, diğeri de hadistir. Bu âyet ve hadisin işaret buyurdukları gerçek ise imtihan meselesidir. Evet, insan bu dünyaya, "insan-ı kâmil" mertebesine ermek için gönderilmiş bir varlıktır. İnsanın bu mertebeye gülerek ve oynayarak çıkması da mümkün değildir. İnsan-ı kâmil mertebesine taşıyan yollarda sıkıntılar, meşakkatler, musibetler vardır ve olacaktır da.

Tarihe bu açıdan baktığımızda başta topluma yön veren insanlar olmak üzere, hemen herkesin çeşitli sıkıntı ve çilelere maruz kaldığını görürüz. Meselâ, ister teker teker, isterse toplu olarak ele alın sahabe-i kiram, Mekke döneminde baskı ve tazyik altında kalmış.. burada çekilen şeyler dayanılmaz bir hâl alınca da oradan Medine'ye hicret etmişlerdir. Medine döneminde aynı sahabe-i kiram, kendi aralarında ihtilâtların ve iftirakların ağına çekilmek istenmiş, bu defa da imtihanı farklı bir buudda yaşamışlardır.

Hakeza hapishane, insanın terakki yolculuğunda bir uğrak olabilir. Nice devasa şahsiyetler, defalarca bu mihnet ve meşakkat mekânına girmiş çıkmıştır. Gerçekten hapishaneler, hürriyetin kısıtlanması itibarıyla menfi yönleri olsa da, günaha karşı kapalı bulunması, yapılacak ibadet ü taatlere riya ve süm'anın karışma ihtimalinin çok az oluşu gibi yönleriyle terakkiye çok müsait yerlerdir.

Bediüzzaman, bu özelliğinden dolayı hapishanelere *"Medrese-i Yusufiye"* adını vermiş, orada ibadetle geçirilen bir günün yirmi dört güne eşit olduğunu beyan etmiştir.[95] Tabiî bu biraz da kalbin Allah ile kuracağı münasebete bağlıdır. Bazıları vardır ki, bu irtibatı fazlasıyla kurmuş ve mükâfatı belki de Hz. Bediüzzaman'ın belirttiğinden daha fazla almıştır. Bazıları da bu irtibatı kuramamış ve kazanma kuşağında kaybetmiştir.

Yine bir insanın inandığı dinî değerlerden dolayı bir şakî gibi takip edilmesi, sözlü, yazılı hakaretlere maruz kalması, stratejik bir konumda sürekli stres altında yaşaması, bahsini ettiğimiz imtihanın farklı versiyonlarından biridir.

Hâsılı, bütün çeşitleri ile imtihan kaderin bir remzidir. İster istemez her insanın başına gelecek bir olgudur. Burada akıllı davranıp, imtihan unsurlarına sabretme, insanı hem dünyada hem de ukbâda mesut edebilir.

Tevazu-Kibir

Hemen her toplum içinde zenginlik, makam, ilim, güzellik, soy vb. şeyler büyüklük vesilesi olarak kabul edilen şeylerdendir. Tevazu ise bunlara rağmen insan hayatına hâkim olması gereken bir ahlâk-ı âliyedir. Yani yukarıda saydığımız şeylerle tevazu birbirine rağmen işleyen, biri diğerine engel olan iki unsurdur. Fakat Müslümanlık açısından önemli olan, insanın iradesi ile bunu aşmasıdır. Tıpkı Nebiler Sultanı Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) gibi. O kovulmuş olduğu Mekke'ye seneler sonra muzaffer bir komutan olarak girerken, tevazuundan mübarek başları, binitinin eğerinin kaşına değecek kadar aşağılardaydı. Hatta denilebilir ki O, 23 yıllık insanı gurura, kibire, büyüklenmeye sevk edebilecek hâdiselerle dopdolu hayatında tevazu ve mahviyete ters bir davranışta bulunmadığı gibi, bunlar O'nun tevazu ve mahviyetinin artmasına sebep teşkil etmiştir.

Zaten önemli olan da bu değil midir? Eğer insan, yaşadığı seneleri Allah için dolu dolu yaşamamışsa, zengin olması ne ifade eder? Dinine, milletine hizmet etme düşüncesine erken uyanmış olmanın hakkını arıyor ve bekliyorsa, bu Allah Resûlü'nün yoluna ters değil midir? Davul gibi bomboş, tın tın öten bir hayat ile O'nun huzuruna gitmek kime ne kazandırır? Unutmayalım, tevazu, mahviyet, hacalet mü'mine yakışan ve yaraşan; tekebbür, inhiraf, kendini âlemden üstün görme ise Karun gibi insanı başaşağı getiren şeylerdir.

1 Bkz.: es-Suyûtî, *el-Hâvî* 1/325; el-Halebî, *es-Sîratü'l-Halebiyye* 1/240.

2 Buhârî, *ezân* 36, *zekât* 16, *rikak* 24, *hudûd* 19; Müslim, *zekât* 91.

3 Bediüzzaman, *Mektubat* s.29 (Sekizinci Mektup).

4 Müslim, *cennet* 62; Tirmizî, *kıyâmet* 2; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/254, 6/3.

5 Bkz.: İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/100; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 2/150.

6 İnfitâr sûresi, 82/11.

7 İnfitâr sûresi, 82/12.

8 Kaf sûresi, 50/18.

9 Buhârî, *rikak* 31; Müslim, *îmân* 206.

10 Kaf sûresi, 50/16.

11 Müslim, *îmân* 333; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/136.

12 Bkz.: Nisâ sûresi, 4/141.

13 Câsiye sûresi, 45/13.

14 Lokman sûresi, 31/20.

15 Bediüzzaman, *Sözler* s.742 (Otuz Üçüncü Söz, Yirmi Dokuzuncu Pencere).

16 Bediüzzaman, *Sözler* s.235 (On Yedinci Söz, İkinci Makam, İkinci Levha).

17 Buhârî, *îmân* 31; Müslim, *îmân* 206, 207 Ayrıca bkz.: En'âm sûresi, 6/160.

18 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 8/298; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/126, 4/285.

19 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.9 (İkinci Lem'a, Birinci Nükte).

20 Bkz.: İsrâ sûresi, 17/16; Mü'minûn sûresi, 23/64; Vâkıa sûresi, 56/45; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 10/193; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 7/12.

21 Bediüzzaman, *Mesnevi-i Nuriye* s.164 (Zühre, On Dördüncü Nota, Dördüncü Remiz).

22 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.9 (İkinci Lem'a, Birinci Nükte).

23 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/297; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 6/110, 509.

24 Enfâl sûresi, 8/40; Hac sûresi, 22/78.

25 Ebû Dâvûd, *edeb* 101; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/42.

26 Buhârî, *rikak* 18, *merdâ* 19; Müslim, *sıfâtü'l-münâfıkîn* 71-78.

27 Bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/335; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 2/38.

28 Buhârî, *ahkâm* 7; Müslim, *imâret* 14.

29 Bkz.: Buhârî, *menâkıbü'l-ensâr* 1-2, *meğâzî* 56; Müslim, *zekât* 132-140.

30 Buhârî, *şirb* 6, 7, 8, *sulh* 12, *tefsîru sûre* (4) 12; Müslim, *fezâil* 129.

31 Hucurât sûresi, 49/13.

32 Buhârî, *farzu'l-humus* 6, *daavât* 11; Müslim, *zikr* 80.

33 Bkz.: İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 3/297, 4/70.

34 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.163 (On Yedinci Lem'a, On Dördüncü Nota, Üçüncü Remiz).

35 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.9 (İkinci Lem'a, Birinci Nükte).

36 Bakara sûresi, 2/259.

37 Tirmizî, *daavât* 100; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/254.

38 Tevbe sûresi, 9/105.

39 Buhârî, *îmân* 37, *tefsîru sûre* (31) 2; Müslim, *îmân* 5, 7.

40 Tîn sûresi, 95/4-6.

41 Bkz.: إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ *"Biz Allah'a aidiz ve vakti geldiğinde elbette O'na döneceğiz."* Bakara sûresi, 2/156.

42 Tirmizî, *birr* 57; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/340.

43 Bediüzzaman, *Sözler* s.774 (Lemeât).

44 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/161; Abdurrezzak, *el-Musannef* 10/455.

45 Buhârî, *rikak* 23; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 13/549.

46 Bakara sûresi, 2/30.

47 Sâffât sûresi, 37/96.

48 Bakara sûresi, 2/30.

49 Buhârî, *i'tisâm* 5, *humus* 1; Müslim, *cihâd* 51.

50 Âl-i İmrân sûresi, 3/40.

51 Enbiyâ sûresi, 21/63.

52 Mâide sûresi, 5/32.

53 Buhârî, *diyât* 2, *enbiyâ* 1, *i'tisâm* 15; Müslim, *kasâme* 27.

54 Mâide sûresi, 5/27-32.

55 Nisâ sûresi, 4/93.

56 Bkz.: Abdurrezzak, *Tefsîru's-San'ânî* 1/167; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 5/217.

57 Tirmizî, *diyât* 22; Ebû Dâvûd, *sünnet* 32; Nesâî, *tahrîm* 22.

58 İbn Hibbân, *es-Sahîh* 2/406; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 1/483.

59 Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/145.

60 Buhârî, *rikak* 28; Müslim, *cennet* 1.

61 Buhârî, *menakıbü'l-ensâr* 40, *rikak* 51; Müslim, *îmân* 360.

62 Bediüzzaman, *Kastamonu Lâhikası* s.83.

63 Bediüzzaman, *Mektubat* s.436 (Yirmi Sekizinci Mektup, Sekizinci Mesele).

64 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 9/40; İbn Hacer, *el-İsâbe* 7/237-240.

65 Buhârî, *menâkıbü'l-ensâr* 40; Tirmizî, *tefsîru'l-Kur'ân* 28, 29.

66 Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler* s.287 (Yirmi Birinci Söz, Birinci Makam, Üçüncü İkaz).

67 Tirmizî, *kader* 7, *daavât* 89, 124; İbn Mâce, *dua* 2.

68 İbrahim sûresi, 14/27.

69 Buhârî, *cenâiz* 32; Müslim, *cenâiz* 14,15.

70 Âl-i İmrân sûresi, 2/14.

71 A'râf sûresi, 7/43.

72 İbn Receb, *Câmiu'l-ulûmi ve'l-hikem* 1/186; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 10/77.

73 Mutaffifîn sûresi, 83/14.

74 Tirmizî, *tefsîru sûre* (83) 1; İbn Mâce, *zühd* 29.

75 Bkz.: Yûsuf sûresi, 12/47-49.

76 Hac sûresi, 22/75.

77 Bakara sûresi, 2/253.

78 Bkz.: Necm sûresi, 53/9.

79 Enbiyâ sûresi, 21/107.

80 et-Tirmizî, *eş-Şemâil* s.199; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/357.

81 Tirmizî, *menâkıb* 45; Ebû Dâvûd, *edeb* 92.

82 Tirmizî, *birr* 57; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/340.

83 Bediüzzaman, *Sözler* s.328 (Yirmi İkinci Söz, İkinci Makam).

84 Hucurât sûresi, 49/7.

85 Fahruddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb* 28/107.

86 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/424; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 6/156.

87 Tirmizî, *menâkıb* 18; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/63.

88 Tirmizî, *menâkıb* 18; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/63.

89 Bediüzzaman, *Mesnevi-i Nuriye* s.113 (Habbe).

90 Buhârî, *i'tikâf* 8, 11, 12, *edeb* 121, *ahkâm* 21; Müslim, *selâm* 23-25.

91 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 4/280; el-Aynî, *Umdetü'l-kârî* 11/152, 24/250.

92 Mâide sûresi, 5/105.

93 Bakara sûresi, 2/155

94 Tirmizî, *zühd* 57; İbn Mâce, *fiten* 23; Dârimî, *rikak* 67.

95 Bediüzzaman, *Şualar* s.182 (On Birinci Şua).

Dördüncü Bölüm
PERSPEKTİF

Dünyada Yeni Tekevvünler

Dünyada her an yeni gelişmeler oluyor ve bu gelişmeler sonucu yeni oluşumlar meydana geliyor veya biz öyle zannediyoruz. Zira insanlığa yeni diye sunulan şeylerin çoğu genelde eski şeylerden ibaret. Bunlar, Necip Fazıl'ın ifadesiyle bir kısım insanların, Müslümanları farklı zamanlarda farklı şeylerle isimlendirdikleri ve itham ettikleri gibi, her dönemde farklı isimlerle ortaya atılmış dedikodu da olabilir. Dolayısıyla bunlara yeni demeden ziyade, aynı şeylerin tekrarı ya da eskilerin farklı versiyonları, değiştirilmiş taklitleri demek daha doğru olur zannediyorum. Dünyada ille de bir değişim olacak, yeni bir tekevvün meydana gelecekse, her hâlde bu uzun fetret döneminden sonra, tekrar İslâm'a, Kur'ân'a.. sahip çıkılması ve onların o diriltici düsturlarıyla bütün insanlığın yeniden dirilmesi şeklinde olacaktır.

Bu açıdan denebilir ki, Kur'ân'ın iki yüz ya da üç yüz yıldan beri yaşadığı gurbet yılları bitmek üzeredir. Evet, Efendimiz'in ifadesiyle öyle zamanlar olmuştur ki, insanlık bir vadide, Kur'ân da başka vadide; o orda yalnız, onlar da ayrı bir yerde Kur'ân'sız yaşamışlardır.[1] İşte insanımız, böyle karanlık bir dönemden kurtulmak üzeredir. Bir zamanlar, folklor gibi icra edilen dinî hayat günümüzde kendi orijinine has ses ve soluk ile seslendirilmeye başlanmıştır. İnşaallah bir gün gelecek bu gariplik tamamen bitecek ve *"Allah'ın ipine sımsıkı sarılın."*[2] âyetinin ifadesi olarak, insanlık yeniden Kur'ân'la buluşacaktır.

Evet, yıllar var ki Kur'ân hâlinden, dilinden anlaşılmaz, sahipsiz, yabancı bir kitap hâline getirilmiş; mücerret, zayıf ve işe yaramayan bir saygı ifadesi olarak sadece mahfazalar içine yerleştirilip, evlerin başköşesine asılmış, ama ondan gerektiği gibi istifade edilmemiştir. Merhum Âkif, onun bu hâle getirilmesine şöyle isyan eder:

İnmemiştir hele Kur'ân, bunu hakkıyla bilin,
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için!

Kim bilir, belki de bu muvakkat ayrılık, insanımıza yeni bir aşk ve şevk de

kazandırmış olabilir. Bir yerde Bediüzzaman Hazretleri, İslâm dünyasının geri kalış sebeplerini dört maddede özetlerken, bu mesele üzerinde durur ve: "Bu kadar zaman Kur'ân'dan ve Kur'ân'ın esaslarından uzak kaldıktan sonra yeniden ona dönünce onu çok taze ve her derdimize derman bulacağız." meâlinde sözler eder. Yani muvakkaten ondan uzak kalmamız, bizim birbirimizle daha sıcakça kucaklaşmamıza ve ona sımsıkı sarılmamıza sebep olmuştur. İki-üç asırdan beri ondan uzak kalmanın vermiş olduğu hasretle, onu bağrımıza basacak ve gökten yeni inmiş gibi onu taze bulacaksak, hasenâtımızın seyyiâtımıza racih gelmesiyle sevineceğiz. Tabiî o da bizi, gökten inmiş Mesihler gibi bulacak; bu iki gökten inmiş ses ve soluk, birbiriyle bütünleşince etrafta semavî düşünceler tüllenecektir.

İşte o zaman, bütün televvünleriyle Kur'ân'a sahip çıkanların temsil edeceği bir yenilik meydana gelecektir. Biz bu konuda ilk adımın atıldığını zannediyoruz. Zira bugün Asya'dan Amerika'ya, oradan da Afrika'ya.. ailesini, evini-barkını bırakıp giden her fert, gittiği her yerde bir ocak tüttürmeye başlamıştır bile. Yakın gelecekte bu aydınlık, bütün dünyayı kaplayacak ve topyekün dünyada kardeşlik, sevgi ve hoşgörü meltemleri duyulacaktır. Geçenlerde bu duygularla dopdolu Japonya'ya giden iki genci görünce, öyle duygulandım ki, neyim varsa hepsini çıkartıp veresim geldi. Onlar, o hâlleriyle sanki yüzme bilmeyen, fakat yüzmeyi denizde öğreniriz düşüncesiyle kendilerini ummana salan insanlara benziyorlardı.

Burada bir hususa daha değinmek istiyorum. Şüphesiz bugün aynı gaye için çalışan başka insanlar da var. Ancak yıllarca Türk-İslâm anlayışını temsil etmiş Anadolu insanının kendine has bir sesinin, soluğunun olduğu da muhakkak. Bu ses, sekiz-dokuz asırdır tecrübe edilmiş bizim insanımızın sesidir. Bu ses, farklı bir sestir ve bütün insanların içini yumuşatacak bir üsluba sahiptir.

Tasavvur ve Düşünce Yörüngemiz

Bizim tasavvur ve düşüncelerimizin yörüngesi, Allah'ın varlığına imandır. Biz bu yörüngeyi varlığın bütün cüzlerine karşı olan yaklaşımımızda da korumak zorundayız. Ve bizim her türlü düşünce ve tasavvurumuz, bu temel üzerine bina edilmelidir.

Evet, Allah vardır.. bu kâinatı Allah yaratmıştır.. insan Allah'tan

gelmektedir.. ve o ebediyete namzettir.. Hz. Sadık u Masduk'un beyanıyla ağacın altında gölgelenen bir yolcu gibidir insan..[3] daha sonra da buradan göçüp gidecek ve ötede Cennet ve Cemalullahla serfiraz olacaktır.. insan, imtihan için gönderildiği bu fani dünyada ya kazanacak ya da kaybedecektir.. bu bakımdan o bütün dikkat ve temkinini toplayarak hedefini on ikiden vurabiliyorsa vurmalı, on ikiden vuramazsa ona yakın bir yerden vurmalı ve hangi sahada olursa olsun inanç dünyasını ihata eden düşünce ve tasavvur ekseninden sapma göstermeden en büyük hedef olan Allah'ın rızasını elde etmeye doğru yürümelidir.

Gaye ve Metod

İnsanların ve topyekün dünyanın İslâm'a uyanması için, Hz. Sadık u Masduk'un takip ettiği çizgide bir yol ve metot takip etmek gerekir. Hz. Sahib-i Hakikat'ın ifadesiyle, *"Bir tek insanın hak ve hakikate uyanması, yeryüzünde yığın yığın koyunların ve develerin tasaddukundan daha hayırlıdır."*[4] Çünkü bir insanın hidayetine vesile olmak, daha dünyada iken onun vicdanındaki Cennet'i ona duyurmak, ahiretteki Cennet'e de onu hazırlama demektir. Bu sebeple bu irşat ve tebliğ faaliyetlerini bir plân ve program dahilinde ve hiç doyma bilmeden yapmak, herkesi doyuracak noktaya ulaştığında da *"Hel min mezid –Daha yok mu?"* demek, çok yüksek bir idrak ve mübarek bir gayrettir.

Evet, müspet düşünceler, yine müspet esas ve disiplinler üzerine bina edilmeli ve bu uğurda himmetler hep âlî tutulmalıdır.

Gulyabani ve İnsan

İman ve Kur'ân'a tam hizmetin –özellikle de günümüzde– çok büyük itibar gören makam-mansıp, şöhret, para vb. dünyevî şeylere bütün bütün kapalı kalmakla olabileceği kanaatindeyim. Dünyevî hatta uhrevî beklentiler içinde bulunan insanların tam anlamıyla kendilerini bu işe veremeyecekleri muhakkaktır; isim be isim bunun pek çok örneğini vermek de mümkündür.

Evet, Arapların gulyabani, Bediüzzaman Hazretlerinin de "Sûreti me'nus, sîreti menhûs"[5] dediği türden birçok şey, bugün iman ve Kur'ân hizmetine kendilerini adamış ve adayacak olan insanların önünü kesmiş durumdadır. Bunun böylece bilinmesi, bizleri onlara karşı hazırlıklı hâle getirecektir.

Gulyabani, çölde ceylân, geyik vb. suretlerde zuhur edip, insanı peşinden koşturan, sonra da birden canavarlaşıp onu öldüren hayalî bir varlıktır veya canavardır. Bu açıdan makam-mansıp, şöhret, şehvet, para vb. şeylere gulyabani benzetmesini oldukça yerinde ve doğru buluyorum.

Zira, tertemiz duygu ve düşüncelerle hizmet etmeye başlamış, yaşatma zevkiyle yaşamaktan vazgeçmiş, başkalarının acılarını, ızdıraplarını vicdanında duymuş birinin veya birilerinin, birdenbire dünyanın cazibedâr güzelliklerine koşması, fânî ve zâil şeylerin peşine düşmesi, kadına, paraya dilbeste olması, makam-mansıp sevdasına kapılması, rahat ve rehavetinden başka hiçbir şey düşünmeyen biri durumuna düşmesi.. işte bütün bunlar başka türlü nasıl izah edilebilir ki? Evet onu Allah'ın rızasına giden bu yoldan alıkoyan şeylere, gulyabani demek doğru olsa gerek.

Ancak bütün bunlar aşılmaz şeyler de değildir. Dünya, bir imtihan mekânıdır.. ve herkesin imtihanı da değişik şekilde cereyan etmektedir. Bunun şuurunda olarak, bizim beslenme diyebileceğimiz şeylerle bunların hepsi aşılabilir. Nedir beslenme? Beslenme insanın fıtratında potansiyel olarak varedilen güçleri harekete geçirmektir. Allah insanı "a'lâ-yı illiyyîn" ile "esfel-i sâfilîn" arasında gidip-gelebilecek bir fıtratta yaratmıştır. Bu noktada insana düşen şey, kendini "a'lâ-yı illiyyin"e çıkartacak unsurları inkişaf ettirmekten ibarettir. Allah kullarına karşı zalim değildir. O'nun rahmeti gazabının önündedir.[6] İnsan bu ve benzeri hasımlarını yenebilecek güçte yaratılmıştır. Yeter ki o potansiyel gücünü kullanarak bu yolda bulunabilsin.

Bir aksiyon dini olan İslâm'ın mümessilleri sayılan bizlerin, her zaman canlılığımızı korumamız, sararıp solmamamız için böyle bir aksiyona ihtiyacımız var. Bu aynı zamanda her köşe başında bekleyen birer gulyabani gibi bizi Cehennem'e çekip götürecek kötü duygulardan da bizleri kurtaracaktır. Haddi zatında aksiyonun olmadığı yerde kokuşma ve yok olma kaçınılmazdır.

İdeal Muhacirin Vasıfları

Kelime mânâsı olarak, bir yerden bir yere göç etmeye hicret, bu ameliyeyi pratiğe döken kişiye de muhacir denir. Daha geniş ifadesiyle hicret, içteki duygu ve düşüncenin aksiyona dönüşmesidir. Bu mânâda hicretin, hemen her yüce davada çok önemli bir yeri vardır.

Biz burada hicret mevzuundan ziyade, ideal mânâda bir muhacirde mutlaka olması gereken bazı esaslar üzerinde durmak istiyoruz:

1. Hicrette iç dizayn ve iç kontrol çok önemlidir. Bu açıdan muhacir olarak bir yere göç edilirken, sadece bu "gitme" meselesi nazar-ı itibara alınıp hâlisane bir niyetle gidilmelidir. Sahabe Efendilerimiz (radıyallâhu anhüm) Mekke'den Medine'ye hicret ederken, yurdu-yuvayı bütünüyle terk etmişler ve daha sonra arkada bıraktıkları şeyleri hayallerinden bile geçirmemişlerdir. Oysaki Mekke, öyle kolay kolay terk edilecek bir şehir değildi. Bir kere o zamanlar, Medine halkının yarısı çoban, yarısı çiftçi ve sınıf itibarıyla da ikinci-üçüncü sınıf insanların yaşadığı bir yerdi. Hâlbuki Mekke, hem ilim hem de ekonomik seviye olarak o zamanki Arap yarımadasının en medenî şehirlerinden biriydi. Buna rağmen sahabe-i kiram, Mekke'yi kafalarından öylesine söküp atmışlardı ki, daha sonraki dönemlerde değişik vesilelerle Mekke'de kalan muhacirler hastalandıkları zaman, "Burada ölüp kalacağız ve hicretimiz bâtıl olacak!" endişesiyle tir tir titrerlerdi. Bu sebeple, yüce bir mefkûre uğruna göç eden insanlar, hep ihlâs ve samimiyetle hareket etmelidirler.

2. Hiçbir beklentiye girmeden bu şerefli işi gerçekleştirmelidirler. Bu sayededir ki, Cenâb-ı Hakk'ın, hicret uğrunda terk edilen şeylere mukabil büyük lütuflarda bulunması beklenir. Evet Allah (celle celâluhu), niyetin hulûsuna göre terk edilen şeylere karşılık olarak, bazen bir, bazen on, bazen yüz, bazen bin kat karşılık verebilir. Bir kere daha hatırlatalım ki, bunun yegâne şartı beklenti içinde bulunmamaktır. Buna rağmen Allah, çeşitli lütuf ve ihsanlarda bulundu ise, insan "Rabbimizin meşiet-i Sübhâniyesi öyle gerektirmiş ki, hiç lâyık olmadığımız hâlde bize bunları bahşetmiş." demeli, şükran duyguları içinde iki büklüm olmalıdır.

3. Muhacir, hicret edeceği yere giderken, "bir daha geri dönmemek" üzere gitmelidir. Çünkü muhacirin mezar taşları, hicret ettiği yeni dünyaların bir nevi tapu kayıtları gibidir. Hatta muhacir, kendi ülkesinin yemyeşil yamaçlarını, bağlarını ve diğer bütün güzelliklerini düşündüğünde "Aman Allah göstermesin burada ölmek mi!" duygusuyla sahabe gibi tir tir titremelidir.

Evet, ideal muhacir, niyetini hâlisane yaptıktan sonra gideceği yere gitmeli, "Senede bir defa olsun gelip ülkemi göreceğim." gibi mülâhazalara kapılmamalı ve bir daha da geriye dönmeyi düşünmemelidir. Hatta o ilk

garipler gibi yerlerini terk etmeyi, savaşta cepheyi terk etmekle eş tutmalı ve bir adım bile yerlerinden ayrılmamalıdırlar.

Hak Erlerine Pırlanta Ölçüler

Allah'tan başka en parlak şeylere bile iltifat, gölgeyi hakikatin yerine koymak demektir. Hâlbuki en sönük hakikatler, en parlak gölgelerden daha parlaktır. Allah ise hakikatler hakikatidir.

O'nunla alâkalı bir yüce davada kaybetmek söz konusu değildir. Bir panayır gibi kazanç yollarının herkese açık olduğu bir davada, kendilerini riya ve süm'a ile tecrit eden tâli'siz ruhların, er geç iflas edip mahrumiyete düşmeleri kaçınılmazdır.

Herhangi bir mü'mine, "Git falan yerde falan işi yap.. filan şeyi anlat.." şeklinde bir vazife tevdi edildiğinde, "Allah Allah! Bu insanların bakış zaviyeleri mi bozulmuş? Onca güzel insan varken ne diye beni seçiyorlar?" şeklinde düşünmeli ve en küçük işleri bile kendinden çok büyük görmelidir.

Allah'ın her tecellisi bize bir rahmettir. İnsan, ufkunu iyi seçebilirse, her şeyi güzel görebilir ve her zaman ilâhî vâridâtı soluklayabilir. Fakat kulluk çok zordur. İnsan, her defasında ayrı bir mantık, muhakeme ve tedbir-temkin adına yeni mülâhazaların tespiti ile ancak yolunu devam ettirebilir.

"Adı Konulmamış Bir Tasavvuf Hareketi"

***Soru:* Bir gazeteci, sizin teşvik ve tavsiyeleriniz ışığındaki faaliyetleri, "Adı konulmamış bir tasavvuf hareketi" olarak tarif ediyor. Bu tarifi nasıl değerlendiriyorsunuz?**

Tasavvuf, İslâm'ın ruhî hayatıdır. Hiçbir dönemde ehl-i sünnet ve'l-cemaat çizgisine göre İslâm'ı temsil edenler, o ruh ve mânânın dışında olmamışlardır. Tarikat ise tasavvuf düşüncesi çerçevesinde, dinin özüne varmak ve Hakk'ın rızasını, dolayısıyla da dünya ve ahiret saadetini kazanmayı amaçlayan disiplinler mecmuasıdır.

Tasavvuf, bir hayat tarzı olarak Asr-ı Saadet'te yaşanmış; daha sonra ise "tarikat ricali" diyebileceğimiz insanlar tarafından, şahısların karakter, ruhî yapı ve anlayışlarına göre sistemleştirilmiştir ki bu gayet normal bir harekettir. Şu anda benim gücüm yetse ve insanların içlerini, kafalarını okuyabilsem,

sünnet kıstasları içinde insanların istidat ve kabiliyetlerine göre onlara hep insan-ı kâmil olma mülahazasını telkin ederim. Örneğin birisi tefekkür insanıdır; ona devamlı tefekkürle hemhâl olmasını salıklayıp aynı zamanda şu evrâdı da ihmal etme ve Allah kapısında sabit-kadem ol, derdim. Kur'ân'ı çok iyi anlayan başka birisine de devamlı Kur'ân'la meşgul olması tavsiyesinde bulunurdum. Bu bir yönüyle değişik istidatları, müstaid oldukları konularda istihdam etmektir. Esasında meşâyihin yaptığı da bundan farklı değildir. Onlar, şahısların karakterlerine, içtimaî durumlarına, genel yapılarına göre insanlara, dinin ruhuna uygun sorumluluk tahmil ederek, herkesin kabiliyetine göre onun mânevî terakkisini sağlayıp, "İnsanın yaratılışının gayesi olan, insan-ı kâmil ufkuna ulaşma"yı hedeflemişlerdir ki işte tasavvuf da budur..!

Bu işe, *"Adı konulmamış bir tasavvuf hareketi."* denmekle, şayet Allah'a yaklaşma yolunda olan insanlar veya insan-ı kâmil olma peşinde koşan insanlar mânâsı kastediliyorsa, bu doğrudur ve bu mânâda mutasavvıf olmayan veya tasavvuf yolunda bulunmayan bir mü'min de yoktur. Ama bununla, tasavvuf duygu ve düşüncesini ister muhatapların farklılığı, isterse o işi temsil eden şahısların farklılığı açısından tarikatlar hâline getirip sunma meselesi anlaşılıyorsa bu mânâda bu çalışmalar, ne tasavvuf ne de tarikattır.

Kardeşlik

Üstad Hazretlerinin "Kardeşlerinizin meziyetleri ile iftihar ediniz."[7] şeklindeki tavsiyesi, tamamen inanca bağlı bir olaydır. İnancı kavi olmayan insanların, bu hakikati tam yaşayabileceklerine ihtimal verilemez. Evet, konuşan bir kardeşinizin sürç-ü lisanları sizi rahatsız etmiyorsa veya onun dinleyenlerin gönlünde inşirah hâsıl eden konuşması, sizi sevindirmiyorsa, siz *"kardeş"* makamını ihraz edememişsiniz demektir.

Diyalog

Günümüzde bazıları, bütün dinlerin ortak noktalarını ortaya koyup bundan bir din meydana getirelim ve insanları onun etrafında toplayalım düşünce ve çabası içindeler. İlim dünyasının, hiç de yabancı olmadığı bu düşünce ve faaliyetlere karşı uyanık olunması gerektiği kanaatindeyim. Zira, bu sözde düşünce, en azından ateizm kadar, özellikle İslâm dinine zarar verebilecek

mahiyettedir.

Bana göre bir anlamda orijinalite yapma, popülarite kazanma gibi sâiklerle ortaya atılan bu düşüncelere isabetli cevap verebilme, İslâm'ın evrensel esaslarına göre hareket etmekle mümkündür. Bu cümleden olarak, Hristiyan ve Yahudilerle diyaloğa geçme, onlara karşı olan tutumlarımızda sert davranmama gibi hususları sayabiliriz.

Şimdilerde, Hristiyan dünyasının da bizimle böyle bir temasa geçme çabası içinde bulunduğu söylenebilir. Böyle bir çabada onların gerçek niyetleri ne olursa olsun, zahirî durumdan hareketle bu fırsat mutlaka değerlendirilmelidir diye düşünüyorum. Tarihî hâdiseleri, tarihsellik çukuru içine gömerek, hiç mevzuubahis etmeden, onları kendilerini tarif ettiği konumları içinde kabullenmek suretiyle, belki de tarih boyunca gerçekleşmeyen ortak değerler etrafında bir birleşme gerçekleşebilir. Yeter ki biz, bize düşeni, belli yol ve yöntem içinde yapabilelim.

Orta Asya

Asya, kadimden bu yana insanlığın, hususiyle de Âlem-i İslâm'ın kaderinde çok büyük bir rol oynamıştır. Bundan dolayı Asya'nın bahtı üzerinde ısrarla durulmuş ve bu bahtın açılması, meşveret esasına bina edilerek; "Asya'nın bahtının miftahı meşveret ve şûradır."[8] denilmiştir. İslâm'ın ilk infial dönemi, hatta beşinci asra kadar Batı'ya ışık tutan Rönesans dönemi, hep tomurcuk tomurcuk Asya'da açmıştır.

Bir yanıyla ilk Müslümanlar Asya'yı hedeflemişlerdi. Evet, daha hicret-i seniyyenin 80-90. senelerinde ta Buhara'da, ilk mücahitlerin; hicret-i seniyyenin 94. senesinde de, Haccac-ı Zalim'in yeğeni Muhammed b. Kasım'ın atlarının nal sesleri ta Sindabad'da yankılanıyordu.

Bu fatihler, girdikleri topraklarda maddî fetihle kalmıyor; aynı zamanda temsil ettikleri yüce hakikatlerle de gönülleri fethediyorlardı. Evet, gönüller öyle fethedilmiştir ki, Semerkand'lar, Taşkent'ler, Buhara'lar fethedilip, Aral Gölü ve Amuderya'ya ulaşılmış; bu ülkelerdeki insanlar Arapça'yı da süratle öğrenerek, ortaya koydukları eserlerle, ta o devirden günümüze ışık tutan Buharî, Müslim, Neseî, Tirmizî gibi pek çok dâhi imamlar yetiştirmişlerdi.

Evet İslâm, Allah Resûlü'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) hızını alıp,

âdeta bir çağlayan gibi, köpük köpük Arap yarımadasından çıkmış, anilmerkez bir güçle Asya'ya, oradan da bize kadar gelmiştir. Din adına ne biliyorsak, Mehmet Âkif'in, Efendimiz için;

"Dünya neye malikse, onun vergisidir hep;
Medyun O'na cem'iyyeti, medyun O'na ferdi.
Medyundur o Ma'sûm'a bütün bir beşeriyyet...
Yâ Rab, Mahşerde bizi bu ikrâr ile haşret."

dediği gibi biz de, hadisiyle, fıkhıyla, kelâmıyla onlara medyunuz. Hanefî mezhebinin akidede imamı İmam Mâturidî Hazretleri, Maveraünnehir'de yetişmiştir. Fıkıhta, ilklerin sonu sayabileceğimiz Merginani'nin *Hidaye*'sinden; Hindistan'dan Pakistan'a, Pakistan'dan Afganistan'a kadar dünyanın dört bir yanında eserleri tedris edilen Serahsî'ye kadar fıkhın o devasa kametlerinin hepsi Asyalıdır. Asya, sadece bunlarla kalmayıp fünûn-u müspeteye de beşiklik etmiştir. Harizmî'ler, bir yönüyle İbn Sina'lar, Endülüs'te tam bin sene tıbbın cerrahî dalına dair kitapları tedris edilen Zehravî'ler.. hep bu dönemin ışık insanlarıdırlar.

Şimdi müsaadenizle, burada bir tespitte bulunmak istiyorum: Anadolumuzun diğer bir adı da "Küçük Asya"dır. Bu Küçük Asya birçok yönüyle Büyük Asya'ya medyundur. Zira Büyük Asya, onu besleyip, büyütmüş ve Anadolu'ya askerliğe göndermiştir. O da annesine ve babasına vefa hissiyle tam 9 asır bir dünyanın barbarlığına ve yobazlığına karşı muhafızlık vazifesi görmüştür. Selçuklular, Anadolu'da 8-10 defa Haçlıları göğüslemiş ve âdeta onları eritmişlerdir. Alparslan'la başlayan o kutlu mücadele, hep Müslüman Türk soyuyla devam etmiştir. Koca Selahaddin, Koca Nureddin, Melikşah, Kılıçarslan.. bütün bu insanlar, Haçlılara karşı sinelerini siper etmiş büyük komutanlardır. Daha sonra Osmanlılar, tam altı asır, Haçlı güruhuna karşı vesayet kanatlarını açıp, bünyesinde bulundurduğu 72 milletten hemen herkesi müdafaa etmiştir.

Bu, bir milletin başka bir millete ne Asya'da, ne Afrika'da, ne de Avrupa yamaçlarında baskı yapması demek değildir. Aynı zamanda bu, bir milletin başka bir milleti kültür emperyalizmi altına alması veya ağabeylik yapma ukalalığı demek de değildir. Biz, bu tür düşüncelerden fersah fersah uzağız. Anadolu insanı, ne Kazak'a, ne Özbek'e, ne Türkmen'e, ne de Kırgız'a, ne Azeri'ye ağabeylik yapma ve "Size bir şeyler öğretmeye geldik." cakasına talip

değildir.

Ben, 13 yaşımdan beri hep Asya steplerini düşünmüş, hicranla iki büklüm olmuşumdur. Ve şimdi oralara vefa borçlarını edaya koşmuş insanımız vasıtasıyla hasret gideriyorum. Biz, duygu, düşünce, anlayış, felsefe ve mantıkta bizimle beraber aynı değerleri paylaşan insanlarla, yolların bizi getirdiği bu son kaderdenk noktada buluşuyor, elimizde olan şeyleri onlara veriyor ve onlardan da maddî-mânevî hiçbir şey beklemiyoruz.. beklemiyoruz; zira biz, şimdilerde kardeşlerimizi bulmanın engin sevincini yaşıyoruz.

Bilge İnsanlar

Allah'ın birlik ve beraberliğe yapmış olduğu ihsan, ferdî teşebbüslere yaptığı ihsandan kat kat üstündür. *"Allah'ın yardım eli, toplu yaşayan, müşterek hareket eden insanların üzerindedir."*[9] hakikati zaten bu gerçeği dile getirmektedir. Yalnız bunun sebepler plânında birtakım ön şartlara ihtiyaç duyduğu da izahtan vârestedir. Bu hususta, akla ilk gelen örnek olması itibarıyla Bediüzzaman Hazretlerinin tespitleri içindeki "vazife taksimi, mesai tanzimi ve yardımlaşmanın kolaylaştırılması" verilebilir.

Bu çerçevede ihmal edildiğini üzülerek gördüğüm bir hususa bilhassa temas etmek istiyorum; hayatın hemen her alanında liyakat, yetki ve sorumluluk gibi ölçülere riayetle vazife taksimi yapılıyor olmasına rağmen, tecrübeleri ve sadakatleri müsellem yaşlılardan tam anlamıyla istifade edilemediği de bir gerçektir.

Dinamik bir beyin, dinamik bir vücut ve daima cevvaliyet isteyen işlerde, elbette ki bu bilge insanlar çalışamaz ve çalıştırılamaz ama onların istişare ve fizibilite gibi hususlarda pekâlâ düşünce ve tecrübelerinden istifade edilebilir. Bu itibarla da onlara saygı ve hürmette kat'iyen kusur edilmemelidir. Kur'ân:

"Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla; kalblerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma!"[10] buyurmak suretiyle bize böyle bir edebi öğretmektedir.

Unutmayalım! Toplumda A'dan Z'ye her seviyedeki insanın yapacağı şeyler vardır. Bu açıdan Allah'ın tevfikine bir davetiye hükmünü taşıyan birlik ve beraberlik içinde hareket ederek, o bilge insanlara da kapasiteleri istikametinde iş verilmeli. Böyle olunca "vahdet-i ruhiye" zedelenmez, Allah

sağanak sağanak bereketini üzerimize gönderir.

Tebliğ-Temsil Münasebeti

Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) tebliğ ve temsil olmak üzere önemli iki misyonu vardır. Tebliğ yönü ile insanlara hak ve hakikatleri anlatan Allah Resûlü, temsil yönüyle de kendisine yüklenen rolü bütün benlik ve samimiyetiyle yerine getirerek, insanlığa örnek olma mevkiindedir. İnsanlığın İftihar Tablosu'nu sahnede, herhangi bir senaryoyu oynayan insandan tefrik etmek için "bütün benlik ve samimiyetiyle" ifadesini bilhassa kullandım. Çünkü Nebi, oynadığı rolü –tabiri caizse– önce kalbinde oynar. O'nun anlattıkları, kalbî hisleri ve insanlığın kurtuluşu adına yaşadığı hafakanlarıdır. Bu açıdan Efendimiz'in temsil keyfiyeti, hususî bir mânâda tebliğ keyfiyetinden her zaman bir adım daha önde olmuştur.

Aslında insanlara hak ve hakikatleri anlatmada gerçek müessiriyeti biraz da "temsil"de aramak gerekir. Bediüzzaman Hazretleri, "Ağzımız Kur'ân-ı Kerim okurken ef'al ve ahvalimizle İslâm'ı yaşarsak sair dinlerin sâlikleri ve küre-i arzın bazı kıtaları İslâmiyete dehalet edeceklerdir."[11] derken, bu hakikate işarette bulunmuşlardır.

Evet, tebliğ adamı, anlattığını aynı zamanda mutlaka yaşamalı ve onu en iyi şekilde temsil etmelidir. Zaten bunun aksi de münafıklık alâmetidir ki, her mü'min böyle bir vartadan mutlak uzak durmalıdır.

İlâhî Lütuflar ve Şükürle Mukabele

Cenâb-ı Hakk'ın insanlara olan fazl u keremi, lütf u ihsanı, bazen o insanların liyakatlerine binaen, bazen de liyakat gözetilmeden verilir. ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ *"Evet, Allah fazlından dilediğine dilediği kadar ihsan eder."*[12]

Cenâb-ı Hakk'ın bazı insanlara, ekstradan çok büyük lütufları olur. Sahabe-i kiram Efendilerimiz (radıyallâhu anhüm), bu lütfa ekstradan mazhar olan insanlardır. Onlar, ısmarlama bir Nebi'ye, ısmarlama bir ümmet olarak gelmiş ve o Nebi'nin kendilerine emanet ettiği vazifeyi bihakkın yerine getirmiş, o mazhariyete şükürlerini eda ederek yeni lütuflara kapılar aralamışlardır. Yine bir dönemde Allah, Osmanlılara da büyük lütuf ve ihsanlarda bulunmuş;

bulunmuş, onlar da, bu ihsanın şükrünü eda yolunda, Osmanlı unvanıyla İslâm dünyası için Batı'ya karşı asırlarca bir karakol vazifesi görmüşlerdir.

Günümüze gelince, –Asr-ı Saadet istisna edilecek olursa– bunca dalâlet karanlıkları içinde, Cenâb-ı Hakk'ın engin lütuflarıyla çok kısa zamanda ma'şerî vicdanın sahip çıkmasıyla kısa bir zaman içinde bu seviyede inkişafa mazhar olmuş çalışma çok azdır. Ben, "tahdis-i nimet" nev'inden yer yer bunun vurgulanmasında fayda mülâhaza ediyorum.

Evet, Allah'ın bugüne kadar milletimize pek çok lütuf ve ihsanı olmuştur. Bunca handikap ve engellemelere rağmen, Cenâb-ı Hak insanımızı, çok kısa zamanda topyekün dünyada herkese duyurduğu bir ses ve soluk hâline getirmiştir. Bu bir nimettir ve bunu dile getirmek de bu nimete olan şükrün bir tür edasıdır. Allah'ın nimetlerine karşı şükrün bir buudu olarak, o nimeti her yerde ve her fırsatta yâd etmek gerekir ki, bu, Cenâb-ı Hakk'ın bize bahşettiği nimetlerini duymamız, hissetmemiz, idrak etmemiz ve vicdanen ona mukabelede bulunmamız bakımından bir şükür ve sık sık Allah'ı bize hatırlatması bakımından da bir zikirdir.

Zaman zaman arz ettiğim bir düstur vardır: "Her nimet, kendi cinsinden şükürle mukabele ister." Cenâb-ı Hak bize, hidayet nasip ederek büyük bir nimet ve ihsanda bulunmuştur. Binaenaleyh, bizim de başkalarına hidayet adına yardımcı olmakla bu nimetlere karşı şükürle mukabelede bulunmamız gerekir. Şimdiye kadar bizim istek, dilek, hesap ve plânlarımızı aşarak Cenâb-ı Hakk'ın lütufları hep devam edegelmiştir.. gelmiştir ve şimdilerde bu gayretlerin hendesî şekilde katlanarak büyüyüp gelişmesi de bunun apaçık bir ifadesidir. Bu da, bunların hepsinin, Allah'ın milletimize olan bir lütuf ve ihsanı demektir. Bugüne kadar dar bir zeminde olan bu faaliyetler, şimdi gidip dünyanın dört bir yanına ulaştı. Şimdilerde dünya, bu çalışmaların arkasındaki kahramanları merak ediyor ve hep onları konuşuyor. Şayet vade vefasızlıkla bu iş bozulmazsa –bozulmasın inşaallah– gelecek nesiller de bir yâd-ı cemil olarak yine hep bu kahramanlardan bahsedeceklerdir.

Kim bilir, önümüzdeki yıllarda daha neler duyacak, nelerle sevinecek, nelerle gerilecek ve hangi nimetleri düşünerek Allah karşısında iki büklüm olacağız? On sene evvel şu anda mazhar olduğumuz nimetleri tasavvur ve tahayyül edemiyorduk. Herhâlde on sene evvelki değerlendirmelerimizde şimdiki durumu görebilseydik, bugün çok daha farklı şeyler anlatacaktık.

Zannediyorum bugün de, ülfet ve ünsiyetten ötürü şu muhteşem tabloyu tam mânâsıyla kavrayamıyoruz.

Evet, Rabbimizin milletimize sonsuz lütuf ve ihsanları oldu. Şimdi bunca nimet karşısında, her hâlde ihlâsın, takvanın, zühdün asgarisi ve velâyetin umumisiyle Allah'ın bu sonsuz lütuflarına mukabele etmek bizim için bir ar olsa gerek. Bize müyesser olur mu olmaz mı, bilemeyeceğim ama, Allah'tan ihlâsın azamisini istemeliyiz; hem O kadar istemeliyiz ki, O'na karşı yaptığımız işlerde başkalarının arzusunun zerresi bile gözümüzün içine girip bakışımızı bulandırmasın. O'ndan başka hiçbir hayal rüyalarımıza girmesin. Öylesine takvaya sarılmalıyız ki, değil sadece haramlardan içtinap etmek ve farzları yerine getirmek –ki bu takvanın ilk kapısıdır ve bu kapıdan içeriye giren kurtulur– şüpheli şeyleri bütünüyle bir tarafa atma hatta bazı mübahları dahi "şüpheli" mülâhazasıyla terk etme yolunda olmalıyız ki, mele-i âlânın sakinleri "İşte bunlar, onlardır." desinler. Âlemin demesi bir şey ifade etmez ama, semada vaz'edilen muhabbet ve vüdd, yerde de hüsnükabule vesile olması açısından çok önemlidir. Öyle bir zühd ortaya koymalıyız ki, Allah'ın bu sonsuz nimetlerine karşı, O da bize vaadettiği şeyleri lütfedip is'af buyursun... İşte bu da, Allah'ın bize olan nimetlerine karşı şükrün ayrı bir buududur.

Her soluk alış verişte üzerimizde bulunan her şeyi Allah'tan bildiğimiz takdirde –inşaallah– bir kısım vartalara düşmekten kurtulur ve emniyet içinde ötelerin sahillerine ulaşırız. Yoksa –hafizanallah– bazı hakikatlere erken uyanmış olmanın verdiği ülfetle bir kısım beklentilere girmek vb. sapmalar, Allah'ın lütfettiği nimetlerin kesilmesine sebebiyet verebilir. Zira derinleştikçe daha ciddi, daha mahviyet içinde, daha hasbî ve daha fedakâr olunmalı ve üzerimize tevdi edilen vazifeler mutlaka ve harfiyen eda edilmelidir.

Cemaatle Namaz ve Kolektif Şuur

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazın cemaatle kılınmasına çok ehemmiyet vermiş ve her vesile ile bunu teşvik etmiştir. *"Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ateş yakılması için odun toplanmasını emretmeyi, sonra da namaz için ezan okunmasını, daha sonra bir kimseye emredip insanlara imam olmasını, sonra da cemaatle namaza gelmeyenlere gidip evlerini yakmayı düşündüm."*[13] hadisi O'nun cemaate

verdiği önemi göstermektedir. Nitekim fukaha, bu hadisten hareketle cemaate farz, vacip ve sünnet-i müekkede hükmünü vermişlerdir. Ahmed İbn Hanbel Hazretleri; *"Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve rüku edenlerle birlikte rüku edin."*[14] âyet-i kerimesi ve arz ettiğimiz hadis-i şeriften hareketle, namazın cemaatle kılınmasının farz-ı ayın olduğu hükmüne varmıştır. Şafiî fukahası, namazın cemaatle kılınmasını farz-ı kifaye olarak kabul ederken, Hanefî ve Malikîler ise sünnet-i müekkede olduğunda ittifak etmişlerdir.

İnsanlığın İftihar Tablosu, *"Cemaatle kılınan namaz tek başına kılınan namazdan 27 derece daha üstündür."*[15] buyurmuş ve cemaatle kılınan namazın sevap açısından daha faziletli olduğunu bildirmiştir. Sevab-ı uhrevînin umuma terettüp etmesi itibarıyla, bir ferde verilen sevaptan diğerlerinin mahrumiyeti söz konusu değildir. O sevabın tamamı, nuraniyet sırrıyla herkesin defterine işlenir.

Bu hadisler, aynı zamanda bize, Allah yolunda yapılan ibadet ü taat ve seyr u sülûkteki ferdî muvaffakiyetlerin, mutlak mânâda mükâfat ve karşılık göreceğini, ancak neticede bunların yine ferdiyet plânında kalıp, hiçbir zaman cemaat hâlinde eda edilme keyfiyetine ulaşamayacağı hakikatini öğretmektedir. Bu husus; namaz, oruç, hac vs. ibadetlerde olduğu gibi, iman ve Kur'ân yolunda yapılan gayretlerde de mevzuubahistir.

Ancak, devamlı olarak tek bir ferde, Allah'ın vaadettiği şeylere ulaşma teminatının olmadığının da mutlak olarak bilinmesi gerekir. İnsan, iman ve Kur'ân adına tek başına harikulade bir şeyler yapsa bile bu, daima ferdiyet plânında kalır. Fakat bir iş, duygu ve düşüncede aynı değerleri paylaşan bir topluluk hâlinde eda edildiği takdirde, iştirak-i âmâl-i uhreviye düsturundan hareketle, o insanların her bir ferdi bu amelden kazanılan sevaptan hissedar olur.

Hâsılı, asrımız kolektif şuur asrıdır ve ancak bu şuurla hareket edilerek Kafdağı'ndan ağır yükler kaldırılabilir.

Kur'ân ve Yorumu

Şimdiye kadar "İslâm'ın vaadettikleri", "Kur'ân'ın vaadettikleri.." adı altında birçok eser yazılmış olmasına rağmen, onun gerçek mânâda temsili hususuna pek değinilmemiştir. Bütün bu çalışmaları takdir etmekle beraber,

bizce en önemli olan husus, temsil ve fiilî anlatımdır. Yani onların çarşı-pazar emniyeti, sanat telâkkisi, gaye-i hayali, insanları kucaklayıcılığı.. adına vaadettiği şeylerin, bizzat yaşanarak ortaya konmasıdır. Zannediyorum Bediüzzaman Hazretlerinin, fikrinin en çok yoğunlaştığı ve merkezileştiği husus da işte budur. O, bir taraftan: "Ağzımız Kur'ân okurken, ahval ve etvarımızla onu yaşarsak, sair dinlerin salikleri, belki küre-i arzın bazı kıt'aları İslâmiyet'e dehalet edecektir."[16] buyururken, diğer taraftan da birer birer o düsturları hazmetmiş ve nur hüzmeleri olarak insanlığa sunmuştur.

Diğer bir husus da; teknik ve teknolojide baş döndürücü ilerlemeler sayesinde, nasıl artık yarım asır önceki bir dünyadan bahsetmek mümkün değil; ihtimal, birkaç asır sonra da, bugünün dünyasından bahis açmak mümkün olmayacaktır.

Bir zamanlar insanlar, teokratik, monarşik, aristokrat.. düzen derken, bugünlerde demokrasi, cumhuriyet… demektedir. Dolayısıyla, bir tekamülün yaşandığı şu zaman diliminde, teferruata ait bu gibi meselelere takılıp kalma yerine, her biri eskimez birer "asıl" olan Müslümanlık değerlerinin yaşanıp temsil edilmesi gerekmektedir. Bu değerlerin temsil edilmesi yerine, "Müslümanım" diyen bir kısım insanların, dünyevî meseleleri daha önde tutmaları, kendi inandıkları dava adına utandırıcı bir olaydır. İşin doğrusu böyle bir iç ve dış dengesizlik bana çok dokunmaktadır. Bazen kendi kendime; "Bu insanlar, Hz. Muhammed'in mesajını anlatmıyorlarsa, bu ne vefasızlık böyle!" diyor.. bu husustaki yaşadığım iç burkuntudan dolayı da iki-büklüm oluyorum. Aslında bütün bunlar, hepimizin derdi. Evet hemen pek çoğumuz: "Evvelâ işimizi kuralım, fabrikalarımızın çarkları işlesin, sonra da vakit bulabilirsek, kulluğumuzu araya sıkıştırırız!" düşüncesiyle hareket etmekteyiz. Oysaki, Müslümana göre düşünce tarzı, "Benim için asıl önemli olan dinimdir. Bunun arasında da fırsat bulursam, diğer işlerimi yaparım." şeklinde olmalıdır. Evet, hayatımızın gayesi, bütünüyle dini omuzlamak olmalıdır.

Hâsılı; herkes bu davanın dertlisi ve şu kısacık dünya hayatından ahirete gözü açık gidebilmek için, daima "Çok şükür Rabbim, bizi istihdam buyurdun. Namın dünyanın her tarafında duyuldu.. ve duyulmadık çok az yer kaldı. Ama Sen biliyorsun ki, şayet beni vefat ettirmese idin, dinini oralara da götürmeye çalışacaktım." inancı içinde hareket etmelidir ki, bence işin aslı-esası da budur. Ve işte böyle yaşandığı an, hayatın bir anlam ve değeri olacaktır.

Kur'ân Tefsirinde Bir Ölçü

"Yaş ve kuru her şey, Kitâb-ı Mübîn'de vardır." [17] Zerreden kürreye her şeyi birbiriyle münasebet ve ahenk içinde yaratan Cenâb-ı Hakk'ın "Muhit" ilminden gelen Kur'ân'da her şeyin bulunması gayet tabiî ve normaldir. İnsanın her şeyi bilmesi mümkün değildir. Hatta en mükemmel insan olan Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bile ilmi sınırlıdır. Nitekim *"De ki: Ben kendim için bile Allah dilemedikçe hiçbir şeye kadir değilim."*[18], *"De ki: Ben, size "Allah'ın hazineleri yanımdadır" demiyorum. Gaybı da bilmem. Size ben melek olduğumu da söylemiyorum. Bana ne vahyediliyorsa Ben ancak ona tâbi olurum."*[19] ... gibi âyetler aksine ihtimal vermeyecek şekilde bu kat'î gerçeği vurgulamaktadır.

Günümüzde, fen ve teknik sahadaki bütün gelişmeler, baş döndürücü bir hâl almıştır. Bu gelişmeleri, Cenâb-ı Hakk'ın insana bahşettiği akıl ve düşüncenin semeresi olması bakımından takdirle karşılarız. Evet her şey, Allah'ı bilme üzerine semere verdiği takdirde, zamanla bu semereler tanınacak ve insanları şükre sevk edecektir. Netice itibarıyla insanlık bir gün afakî ve enfüsî tefekkürleri sayesinde أَنَّهُ الْحَقُّ *"Kur'ân haktır."*[20] diyecek ve Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğunu haykıracaktır. Buna inancımız tamdır.

Ancak Kur'ân-ı Kerim'i tefsir ederken her zaman dengeli olunmalıdır. Meselâ insan anatomisinin ortaya koyduğu en son buluşlarla Kur'ân'ın bir âyeti omuz omuza verse, bu âyet, o ilmî hakikatle telif edilirken ve bu telif ışığında tefsir yapılırken mutlaka çok dikkatli ve ihtiyatlı olunmalıdır. Değişik ihtimalleri hiç hesaba katmadan kesinlik kazanmamış bir meselede "Bunun mânâsı sadece budur." dediğimizde, pek çok yanılma noktasının ortaya çıkması mukadderdir. Tefsir kitaplarına bakıldığında bunun bir hayli örneği görülebilir. Hangi devirde yazılırsa yazılsın, en büyük hataya düşen müfessir, devamlı gelişen ilimler karşında "Bu âyetin mânâsı kesinlikle budur." diyen tefsirci olmuştur. Bu sebeple âyetleri değişik ihtimaller içinde ele alıp "böyle bir mânâ da olabilir, şöyle bir mânâ da olabilir" şeklinde tefsir etmek daha doğru olsa gerek. Risale-i Nurlardaki bazı âyetlerin yorumlanması buna iyi bir örnek teşkil eder.

Biat ve Günümüz

***Soru:* Biat sünneti, asrımızda nasıl tatbik edilebilir? İzah eder misiniz?**

Biat; bir kimsenin hâkimiyetini tanıma, ona itaatini bildirme, uyup bağlanacağına söz verme mânâlarına gelir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), hayat-ı seniyyelerinde birkaç defa ashabından kendisine biat etmelerini istemiştir. Ensar, "Akabe Biatı"nda O'nu her türlü kötülüklerden koruyacaklarına dair söz vermiş ve biat etmişlerdir. Daha sonra bu biat uygulaması, Mekke'den Medine'ye hicretten sonra Hudeybiye'de devam etmiştir.

Sahabe-i kiram, biatlerini Efendimiz'in elini sıkarak gerçekleştirmişlerdir. Zira bunun mânevî tesiri çok büyüktür. O kadar ki, Hudeybiye'de Hz. Osman (radıyallâhu anh) Mekke'ye elçi olarak gönderildiğinde bizzat bu biatte bulunamamış; bulunamadığı için de Allah Resûlü, Hz. Osman nâmına önce sağ elini kaldırıp *"Bu benim elim!"*, daha sonra sol elini kaldırıp *"Bu da Osman'ın eli."* demiş ve ardından sözlerine şöyle devam etmiştir: *"Şahit olun, ben Osman'ın yerine biat ediyorum."*[21]

Meseleye bu zaviyeden bakınca Müslümanlığın başlangıcında biat çok önemli görülüyor ve kadın-erkek herkes, "Ya Resûlallah! Allah şahit olsun ki, biz Seni kendi nefislerimize, evlâtlarımıza ve mallarımıza tercih edeceğiz." diyerek O'na biat ediyorlardı.[22] İşte bu şekildeki bir biat, inanmış bir sinenin, hayatını bağlayacağı her hususla alâkalı, Allah'ın şehadetiyle, O'nun Resûlüne söz vermenin ifadesi oluyordu.

Günümüzde, hayatın onlara bağlanması gereken hususlara gelince; her şeyden önce bugün doğrudan doğruya bize tevdi edilen bazı emanetler var. Nitekim Nebiler Serveri, *"Size iki şey bırakıyorum. Bunlara uyduğunuz müddetçe asla sapıtmayacaksınız: Allah'ın Kitabı ve Resûlü'nün sünneti."*[23] buyurarak bu emanetlere dikkat çekerler.

Bu itibarla hangi devirde olursa olsun bu emanetlere sahip çıkmak zımnî bir biat gereğidir ki, Cenâb-ı Hak da, *"Ey mü'minler! İçinizden hayra çağıran, iyiliği yayıp kötülükleri önlemeye çalışan bir topluluk bulunsun."*[24] âyet-i kerimesiyle her dönem bu emanetlere sahip çıkacak bir topluluğun bulunmasını ister ve âdeta bize şunları söyler:

İçinizde, güzelliği temsil eden, Allah'ın güzel dediğini güzel kabul eden, çirkin dediklerini de çirkin sayan ve gönülleri fetheden ve her sineye iyilik

bayrağını diken kutlu bir cemaat olsun; olsun ve gittikleri her yere burcu burcu Hz. Muhammed Mustafa'nın (sallallâhu aleyhi ve sellem) gül kokusunu götürsünler. Bunu yaparken de sadece ve sadece Cenâb-ı Hakk'ın ululuk ve izzetini dört bir yana duyurmanın heyecan ve helecanını yaşasın; başka hiçbir mülâhazaya da bağlanmasınlar.

Şimdi biat anlayışında bu mânâların daha önemli olacaklarını zannediyorum. Evet "İnandım." diyen herkes, Rabbisinin haysiyet ve izzetini, mukaddes, münezzeh, muallâ ve mübeccel onurunu müdafaa etme vazifesini de üzerine almış sayılacağından bu yaklaşım önemlidir.

Ayrıca, günümüzde mü'minlerin biatı, İslâm adına bulundukları yerin kadir ve kıymetini bilmeleri ve hiç kırılıp darılmayarak sonuna kadar dayanmalarıdır da diyebiliriz. Bu kutsî vazifede çok defa şeytan onların arkalarına düşebilir, ehemmiyetsiz şeyleri büyük gösterip içlerine düşmanlık salabilir, ama onlar, *"Allah'a karşı gelmekten sakınanlara şeytandan bir hayal sinyali ilişince, hemen düşünüp kendilerini toparlar ve basiretlerinin ufkuna yönelirler."*[25] âyet-i kerimesinde de ifade edildiği gibi bu tür vesveselere iltifat etmeyip vazifelerine devam ederler.

Şeytanların Zincire Vurulması

"Mühim ve büyük bir umûr-u hayriyenin çok muzır mânileri olur. Şeytanlar o hizmetin hâdimleriyle çok uğraşır."[26] buyurur Bediüzzaman Hazretleri. Aslında şeytanlar, değil bir toplumun, tek bir ferdin bile Rabbisi ile olan münasebetinden dolayı çıldıracak hâle gelirler. Dolayısıyla birbirleri ile uyumlu bir şekilde, din-i mübîn-i İslâm için koşturan insanlar karşısında şeytanların çıldırmaması düşünülmemelidir.

Bu çerçevede şeytanların muvaffak olma ihtimaline gelince; yer yer Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde irtidat hâdiselerinin olduğu, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde ise bu tür çalkantıların içtimaî bir buud kazandığı, Cemel ve Sıffin savaşlarının olduğu düşünülecek olursa, şeytanların kısmen başarılı olduğu söylenebilir. Demek ki, en sağlıklı bünyede bile bu türlü hâdiseler olabiliyor. Öyleyse günümüzde bünyesi kat'iyen sahabe bünyesi kadar sağlam olmayan bir toplumda, böylesi hâdiselerin vukuu gayet normal görülmelidir.

Şeriat-i Fıtriyenin Prensipleri

Şeriat-ı fıtriyenin kapılarından içeriye girmek ve koridorlarında yürümek için belli başlı prensipler vardır ve bu prensiplere harfiyen uyulması gerekir. Aksi takdirde insanın tökezleyip baş aşağı gelmesi kaçınılmazdır. İnsan, Allah'ın kâinat kitabında cereyan eden ahkâmını ve o ahkâmın işleyişini kollayarak şeriat-ı fıtriyenin koridorlarındaki girinti ve çıkıntılara çarpmamaya dikkat etmelidir. Bu da, o büyülü kitabı bütünüyle kavramaya bağlıdır.

Enbiya-i izam, Hakk'a giden yollara nur saçıp, o yolları ışıklarla donatmışlardır. Onlardan sonra gelen ışık insanlar ise, reflektörler gibi yürünecek şeritleri tayin ve tespit etmişlerdir. Evet onlar, öyle bir şehrah meydana getirmişlerdir ki, insanın takılıp yollarda kalması söz konusu değildir.

Bu açıdan şeriat-ı fıtriyenin prensiplerine anlaşılmaz şeyler denilemez. Yeter ki biz, Kur'ân'ın ruhunu ve o ruhun kâinat kitabından fışkırdığı şeklini, yani kâinatın Cenâb-ı Hakk'ın ilim pergeliyle çizdiği, kudret ve iradesiyle yazdığı bir kitap olduğunu, Kur'ân-ı Kerim'in de, Kelâm sıfatından geldiğini, bunların aynı hakikatin değişik yüzlerinden ibaret olduğunu ve bu iki kitap arasında menfezler bulup, geçişi kolaylaştıracak köprüler kurmanın mümkün olduğunu anlayalım...

İslâm Fıkhı

İbadetlerle alâkalı hususlar bir yana, fıkhın sair alanlarında günün gerçeklerine cevap verme noktasında, yani bir tenkih ve tanzime gidilmesi gerektiğinde şüphe yok. Evet, elimizdeki mevcut fıkıh kitaplarında, değişik konularla alâkalı bazı meselelerde kaynakların mutlaka yeniden gözden geçirilmesi gerektiği inancındayım. Bu noktada;

1. Usûl-i fıkhın yeniden gözden geçirilmesi ve geçmiş müdevvenat bütünüy taranarak alternatif bir usûlün ortaya konulması şarttır.

2. Şimdiye kadar belli ölçüde gelişmiş bulunan örf ve âdet kaynaklı içtihatlar, yeni baştan bir kere daha tertip ve tensike tâbi tutularak, kolektif içtihat ve tercih heyetlerinin içtihatlarında ya da tercihlerinde mutlaka bunlar göz önünde bulundurulmalıdır. Tabiî eski devirlerdeki örf ve âdete bina edilen hükümlerin günümüzün şartlarına göre kritik edilmesinde de zaruret vardır. Zira, günümüzdeki örf ve âdetler o dönemden çok farklıdır. Hükmün menatının

değiştiği bir yerde, aynı içtihadı günümüze yansıtmak doğru olmasa gerek.

3. Ayrıca, içtihadî hükümlere ihtiyaç duyulan alanların çok iyi tespit edilme ve bu noktada herhangi bir boşluğa meydan verilmemesi çok önemlidir.

4. Bir kere daha vurgulamada yarar var; bütün bu faaliyetlerin mutlaka bir heyet tarafından gerçekleştirilmesi şarttır. Bu fikri tam 25 yıldır savunuyorum. Fikir dağınıklığına, merci karışıklığına sebebiyet verir düşüncesi ile de zarurî durumlar hariç, yeni içtihadî hükümler ortaya koymaya karşı olduğumu hep ifade ediyorum. Zira özellikle günümüzde meseleler, o kadar girift ve iç içe bir hâl arz etmektedir ki, hayatın bütününe müteallik hususların birden değerlendirilmesi gerekli olan meselelerde, ne kadar uzman da olunsa, her hâlde, dar mânâda "din" âlimlerinin yeterli olamayacakları söylenebilir.

Evet, bir din âlimi hem sosyolog, hem psikolog, hem iktisatçı vb. olamayacağına göre, o zaman bu işi ancak, uzman kişilerden oluşacak bir heyet halledebilir diye düşünüyorum.

1 el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl* 4/98.

2 Âl-i İmrân sûresi, 3/103.

3 Tirmizî, *zühd* 44; İbn Mâce, *zühd* 3; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/301, 391.

4 Buhârî, *fezâilü ashab* 9, *meğâzî* 38; Müslim, *fezâilü's-sahabe* 33, 34.

5 Bediüzzaman, *Mesnevi-i Nuriye* s.79 (Hubab).

6 Bkz.: Buhârî, *tevhid* 15, 55; Müslim, *tevbe* 14-16.

7 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.203 (Yirmi Birinci Lem'a, Dördüncü Düstur).

8 Bediüzzaman, *Hutbe-i Şâmiye* s.66.

9 Bkz.: Tirmizî, *fiten* 7; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 10/438.

10 Haşr sûresi, 59/10.

11 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.87 (İlk Hayatı).

12 Mâide sûresi, 5/54.

13 Buhârî, *ezân* 29, 34, *ahkâm* 52; Müslim, *mesâcid* 251-254.

14 Bakara sûresi, 2/43.

15 Buhârî, *ezân* 30; Müslim, *mesâcid* 249.

16 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.87 (İlk Hayatı).

17 En'âm sûresi, 6/59.

18 A'râf sûresi, 7/188.

19 En'âm sûresi, 6/50.

20 Fussilet sûresi, 41/53.

21 Buhârî, *fezâilü ashab* 7, *meğâzî* 19; Tirmizî, *menâkıb* 18.

22 Bkz.: Ebû Nuaym, *Delâilü'n-nübüvve* s.302-303.

23 Tirmizî, *menâkıb* 77; Muvatta, *kader* 3.

24 Âl-i İmrân sûresi, 3/104.

25 A'râf sûresi, 7/201.

26 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.200 (Yirmi Birinci Lem'a).

Beşinci Bölüm
BİR DEMET SOSYAL MESELE

İlm-i Kıyafet

İnsan fizyonomisinden, onun yüz hatlarından ve bir kısım davranışlarından hareketle karakter tahlilinde bulunan ilm-i kıyafet uzmanları, bize göre gaybî sayılan pek çok hükümlerde bulunurlar. Meselâ; "Kim ki saçı sert olur, aklıyla cüret olur." yani atılgan davranır, aklına gelen her şeyi yapar ve biraz da kendini üstün görür. Ne var ki, bu tiplerin çoğu kez aynı karakteri sergilemedikleri de bir gerçektir. Hatta araştırıldığında bu tip insanların çok iyi bir terbiyecinin tezgâhından geçtikleri ve kendi özel duygularını baskı altına aldıkları sürece çok iyi birer örnek sergiledikleri de görülmüştür.

Diğer bir husus da, bir insanın saçı sert olup aklına estiği gibi davranması onun bir yanı olabilir; ama onun faik bir yanı vardır, bu olumsuz hususu nötralize edebilir. Bir örnek vermek gerekirse, diyelim ki kıyafetnameye göre gözleri çukur olan kimse kibirli kabul ediliyor; ama alnı geniş olan da mütevazi; şimdi bu iki durum bir insanda mevcut ise, bunlardan biri diğerini tesirsiz kılacağından hüküm vermede biraz zorlanacağız demektir. Bu itibarla ilm-i kıyafetle meşgul olanlar, bazı şeylere şerh koyma ve yeni hükümler icat etme mecburiyetini hissetmiş, istisnalara büyük yer vermişlerdir. Meselâ, uzun boylular hakkında hüküm verirken Hz. Ömer gibileri istisna etme lüzumunu duymuş ve: "Bütün uzun boylular ahmaktır, Ömer müstesna; kısa boylular da fitnedir, Ali müstesna." şerhini düşmüşlerdir. Aslında Hz. Ömer'le birlikte Hz. Halid, Hz. Abbas gibi dünya kadar uzun boylu sahabi olduğu gibi, İbn Mes'ud, Enes, Ebû Musa gibi bir hayli de kısa boylu sahabi vardır. Kaldı ki günümüzde bir hayli ahmak olmayan uzun boylu, fitne olmayan kısa boylu insan vardır. Ben öyle uzun boylu insanlar gördüm ki, uçağın tavanına başı değmesin diye, eğilerek yürüyordu. Yine bir arkadaşın ifadesiyle, normal arabalara sığmadığı için özel araba içinde yolculuk yapma mecburiyetinde olan akıllı insanlar varmış. Aynı şeyleri kısa boylular için de düşünebiliriz. Hz. Ali (radıyallâhu anh), Hz. Ömer'e (radıyallâhu anh) göre kısa boyludur, ancak dünya kadar kısa

boylu vardır –yukarıda da geçtiği gibi– bunların çoğu da fitne değildir. Hatta bunlardan bazıları, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) ifadesiyle, Allah indinde öyle bir değeri haizdir ki, ağırlığınca altın verilse, onun bedeli sayılmaz. Ne var ki tamim etmeme kaydıyla, bütün bunlar uydurma şeyler de değildir. Yanlış olan, bir insana, kıyafet ilminde şöyle deniyor diye, sadece bir uzvundan dolayı hakkında hüküm vermek yanlıştır. Bu durum hem o ilme karşı saygısızlık, hem de suizanna kapı aralaması açısından mahzurludur. Onun için bu kriterleri herkesin kullanması doğru değildir. Bu ilimde doğru tespitlere ulaşmak, ancak erbab-ı firaset için söz konusudur. Allah Resûlü, *"Mü'minin firasetinden sakının. Çünkü o Allah'ın nuru ile bakar."*[1] buyurarak buna farklı bir açıdan işaret eder.

"Cı", "Cu"

İslâm'a ait esaslar, üzerinde insanî vasıflar taşıyan hemen herkesin kabul edeceği değerler üstü değerlere sahiptir. Yalnız bunu gerçekleştirebilmek için birtakım hususlara dikkat etmek gerekecektir. Şöyle ki;

İslâm evrensel olma özelliği itibarıyla bütün insanlara hitap etmektedir. Onun yelpazesi, tasavvurlarımızı aşan bir genişliğe sahiptir. O hâlde onu insanlığa takdim edenler bu özelliği hiçbir zaman gözardı etmemelidirler. Bu sebeple, şu ya da bu görüşü ön kabulüyle kimseyi bu tebliğ dairesinin dışına itmemeli, hiçbir ferdi, mezakından, meşrebinden, karakterinden dolayı dışlamamalıdırlar. Küfür ve şirk hariç, taklidî imana sahip olandan tutun, velâyet-i kübraya talip olup "Ben Kur'ân ve sünnetten öğrendiğim şeyleri enfüsî yolla vicdanımda duymak istiyorum." diyene varıncaya kadar herkes bu yelpazede mutlaka yerini bulmalıdır. Aslında, Kur'ân'ın gölgesinde yürümek de bu düşünce çizgisinde hareket etmek demektir.

Allah zamandan ve mekândan münezzehtir. Zaman ve mekândan münezzeh Cenâb-ı Hakk'ın, evrensellik vasfıyla gönderdiği Kitabın ismi ise Kur'ân'dır. Kur'ân her dönemde, her seviyedeki insanın problemlerine yegane çare kaynağıdır. Onun çerçevesini daraltmaya, hitap ettiği yelpazeyi büzmeye kimsenin hakkı yoktur. Kur'ân'ın tarz-ı telâkkisi, bizim "cı","cu" diye daralttığımız anlayışın çok çok üstündedir. Belki "cı","cu" ile ifade edilen şeylerle İslâm'ı anlatmada bir yol, metot kastediliyorsa, bunda bir mahzur yoktur. Ama unutmayalım, Allah'a giden yollar mahlukatın nefesleri

adedincedir. Öyleyse İslâm'ı, Kur'ân'ı anlatalım derken, ona perde olmanın bir anlamı yoktur.

Alt Kimlik-Üst Kimlik

Türk dünyasının bugünkü manzarası ve onunla alâkalı çalışmalar, parçaları etrafa dağılmış bir kristalin, tekrar bir araya getirilme gayretlerini andırmaktadır. Evet, bugün kırık-dökük bu mazlumlar dünyasının, kimi yerinde âh u efgan, kimi yerinde hasret ü hicran, kimi yerinde de kan-irin nümâyandır. Ancak ümidimiz odur ki, bu kristal parçaları en kısa zamanda derlenip-toparlanacak ve ondan –inşaallah– temiz ve her yanıyla göz kamaştırıcı yeni bir dünya meydana gelecektir. Yalnız bu neticenin alınabilmesi için, bizim insanımıza çok büyük vazifeler düşmektedir.

Şimdilik bana göre, bizim insanımızın bu vazifenin şuurunda olup, onu yerine getirme çaba ve gayreti içinde olduğu söylenebilir. Bakınız, Orta Asya ülkeleri çok yeni sayılabilecek bir geçmişte, bağımsızlıklarını kazanmış olmalarına rağmen, onlarla eğitimden ekonomiye varıncaya kadar, hemen her alanda irtibata geçilmiş, mutabakatlar tesis edilmiş ve bir hayli olumlu iş başlatılmış sayılır. Ancak bu, her şeyin olup-bittiği mânâsında da anlaşılmamalıdır. Aksine, bu ülkeler arasında yapılacak daha dünya kadar iş var.

Yıllar var ki, millet olarak biz, hep bu kardeş dünya ile bir araya gelip, bütünleşmenin hayaliyle yaşamış, hep onu beklemişizdir. İçinde bulunduğumuz şu dönem, bu uğurda önümüze açılmış bir fırsat dönemi ve Allah'ın lütfettiği imkânları değerlendirme zamanıdır. Onu için de, "Asyalı, Küçük Asyalı.." deyip, birtakım ayırımlara gitmeden, "alt kimlik-üst kimlik" problemi yapmadan, eskiden beri gönül bağımız olan bu ülkelerle mutlaka, hangi çizgide olursa olsun bütünleşme süreci içine girilmelidir.

Bütünleşme ve birleşme sonucu Türk, Özbek, Kırgız, Azeri, Kazak, Türkmen, Tacik vb. karışımıyla, meydana gelecek olan yapı bizim gerçek kimliğimizi oluşturacaktır. Ve bana göre bizim, millet olarak çağımızla hesaplaşmamız, yaşadığımız dönemin şuurunda olmamız ve devletler muvazenesindeki yerimizi almamız, ancak bu kimlikle mümkün olacaktır.

Tarih Şuuru

Tarih şuuru, toplumun aktivitesi ve canlı tutulması adına önemli bir kaynaktır. Onu hiçbir zaman nazarlardan dûr etmeden içimizde her lâhza canlı tutmamız gerekir.

Tarih şuuru, sık sık müracaat edilen tertemiz bir kevser kaynağı olması itibarıyla yer yer bizim için bir teselli kaynağı olmuştur. Her ne kadar o, "İçinde bulunduğu zamandan çok iyi yararlanamayan ve onu iyi değerlendiremeyen aciz milletlerin teselli için sığındıkları bir bahane" olarak görülse de ben, bu teselli kaynağının çok önemli olduğuna inanıyorum. Zira ideallerimizin fizibilitelerini yapma ve onları pratiğe dökme adına beslendiğimiz kaynak, tarih şuurudur.

Evet biz, Yahya Kemal'in "Ben kökü mâzide bir âtîyim." mısraında ifade ettiği gibi geçmiş ve geleceğe kuşatıcı bir perspektiften bakabilen, geleceği mâziden gelen ruh ve mânâ kökümüz üzerine bir dantela gibi ören milletiz. Bundan dolayı da sürekli mâzi şuur ve zenginliğine müracaat eder, bir endam aynası gibi onun karşısına, geçip kendimizi sorgular ve ona göre kendimizi hazırlayıp geleceği kucaklamaya çalışırız.

Bu yönüyle tarih şuuru, sürekli müracaat edilmesi gerekli olan bir kaynaktır. Hasımlarımız, geçmişin engin, zengin ve rengin ikliminden uzaklaştırmak suretiyle âdeta bizi birer renk körü yaptılar. Böylece bizim dünyamızı siyah beyaza boyayıp, bizi çok büyük bir zevk kaynağından mahrum ettiler.

Doktor İkbal, bu mevzuya bir hikâye ile yaklaşarak meseleye ayrı bir derinlik kazandırır. Zamanın birinde koyunlar arslanlardan bîzar olmuşlar. Nihayet bir gün kendini inzivaya çekmiş, yaşlı, bilge bir koyuna dertlerini anlatmışlar. O da koyunlara, değişik bahaneler uydurarak devamlı et yemenin çok kötü olduğunu arslanlara telkin etmeleri tavsiyesinde bulunmuş. Koyunlar, bu tavsiyeye uyarak bir inkılâp gerçekleştirmişler ve neticede arslanları koyunlaştırmışlar. Tabiî Doktor İkbal'in burada esas vurgulamak istediği mesele; kıssadan hareketle arslan bir milletin, başkaları tarafından nasıl renk körü hâline getirilerek koyunlaştırıldığı ve kimliklerinin değiştirildiği hakikatidir.

Hâsılı, tarih şuuru, insanların kendi kimliklerini muhafaza adına çok önemli bir değerler bütünüdür. Bu değerleri görmezlikten gelmek körlük, toplumu bunlardan uzaklaştırmaya çalışmak ise basiretsizliktir.

Her Sıkıntı Bir İnşiraha Gebedir

"Sıkışmanın en son noktası, boşalıp rahatlamanın başlangıcıdır." Bu, fert plânından toplum plânına, makro âlemden normo ve hatta mikro âleme kadar uzanan çizgide geçerli bir prensiptir. Meselâ, arzın merkezinde olan sıkışmalar bir yönüyle nefes almayı netice vermektedir. Bu sebeple yanardağların fışkırması bir rahmettir. Çünkü sıkışma neticesiyle dışarı atılan lâvların, yerin altında kalması durumunda umumi bir tazyike sebebiyet vermeleri bir ölçüde yer kabuğunu her yandan sarsmaları demektir.

Aynen bunun gibi Allah (celle celâluhu), insanın ağız ve burnunu da böyle bir menfez yapmıştır. İnsan, bu vesileyle içindeki zehirli gazları atar ve zehirlenmeden kurtulur. Bu durumda, vücudun rahatlaması adına, ondan zararlı olan şeylerin dışarı atılması demektir. Aynı durum, kâinatta da söz konusudur. Büyük patlama ile kâinatın yaratılması, haddizatında bir nefes alma, tomurcuk gibi çiçek çiçek açma ve neticede varlığa açılmadır.

Toplumlarda vuku bulan sıkışmalar da büyük ölçüde inşirahın hazırlayıcısıdırlar. Meselâ, Allahu Teâlâ, İnşirah sûresinde bize, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerinde bulunduğu ağır yük sebebiyle bir sıkıntı ve ızdırap içinde olduğunu bildirmektedir. Bunu, toplumun boşluğa açık olması ve Efendimiz'in çaresizlik içinde kıvranması şeklinde anlamak mümkündür. Bu şiddetli sıkışma ve tazyikten sonra, Allah bişaret esintileri ile gelen ilâhî esintilerle Efendimiz'in sadrına inşirah vermiş ve sırtındaki yükünü hafifletmiştir.

Evet, her sıkıntı ve tazyik bir inşiraha gebedir. Hadis diye rivayet edilen, fakat Sühreverdi'ye ait olduğu söylenen, "Karar kararabildiğin kadar, çünkü kararmanın son noktası aydınlığa açılmanın başlangıcıdır."[2] sözü de bu hakikati ifade etmektedir. Ama bu, çekilen her sıkıntıdan sonra, mutlaka hep hayır doğacak demek de değildir. Çünkü hayır, hayrı hazırlayabilecek temiz ve nezih ruhların mevcudiyetine vâbestedir.

Bir toplum, içinde hayır cereyanları olduğu hâlde tazyike maruz kalmaz ise, o toplumun önünde bir infilâk var demektir ve her infilâk da bir inşirahın müjdesidir.

Avrupa'da İslâm

Mısır Ezher Üniversitesi eski hocalarından meşhur Şeyh Bahît Efendi, bir seyahat münasebetiyle İstanbul'a geldiğinde; doğunun sarp, yalçın kayaları arasından zuhûr ile, gelip İstanbul ulemasını ilzam eden Bediüzzaman'a karşı Ulema Şeyh Bahît'den bu genç hocayı ilzam etmesini isterler. Şeyh Bahît bu teklifi kabul ederek bir münazara zemini arar. Ve bir namaz vakti Ayasofya Camii'nden çıkıp Bediüzzaman'la çayhaneye oturduğunda bunu fırsat telâkki eder ve Üstad'a:

– Avrupa ve Osmanlılar hakkında fikriniz nedir? der.

Bediüzzaman ise:

– *Avrupa, bir İslâm devletine hamiledir, günün birinde onu doğuracak; Osmanlılar da Avrupa'ya hamiledir; o da onu doğuracak..*[3] cevabını verir.

Günümüz gerçekleri açısından meseleyi değerlendirdiğimizde bunun gerçekçi bir tespit olduğunu görürüz. Zira Osmanlı, bir değil; birkaç defa Avrupa doğurmuştur. Cihan harbiyle İslâm âlemi parçalanmış.. bu parçalar hamisiz kalmış. Batı kriterleri, İslâmî dinamiklerin yerini alıp, koca bir bölgede bütün değerler altüst olmuştur. Evet uzun zaman, bir koca coğrafyada gördüğümüz şeyler hep Âkif'in ifadesiyle: Harap eller, yıkılmış hanumanlar, kimsesiz çöller, başsız ümmetler, emek mahrumu günler, fikr-i ferdâ bilmez akşamlar oldu.

Şimdi ise, sıra Avrupa'da.. onun da İslâmî bir doğum yapması yakındır denebilir. Öteden beri, bazı velilerin istihracıyla, Avrupa'da bir devlet Müslüman olacak dendiğinden, kendileriyle harbe iştirak edip –bu iştirak çıkarlara dayalı da olsa– bir dostluk yaşadığımız Almanlar'ı bu işe en yakın görmüş ve onların Müslüman olmasını hep ümit etmişizdir. Hâlâ da bu ümidi koruruz. Onlar veya başkaları, bir gün ırkçılık ve enaniyet damarlarını İslâm havuzu içine atıp eritecek ve en az diğer ülkeler kadar onlar da İslâm'a girme şansını elde edeceklerdir.

Ne var ki bu, İslâm adına yeterli bir gelişme sayılamaz. İslâm'ın, onlar nazarında bir değer ifade edebilmesi için, en başta Müslümanların Avrupa dilenciliğinden kurtulmaları şarttır. Zira bugüne kadar efendinin, dilenci konumundaki insanlardan, alabileceği hiçbir şey olmamıştır. Diğer bir husus da, oraya her ne ad ve unvanla gidilirse gidilsin; niyetlerde şuurlu bir şekilde İslâm'ı temsil olmalı ve başka türlü istek ve arzular, bu niyetin önüne kat'iyen

geçmemelidir.

Bir de meselelerin topyekün İslâm âleminde yaşanıp temsil edilmesi var ki, o da daha farklı bir durum arz eder. Yeryüzünde melekler gibi yaşayan insanlar, mükemmel fertler, huzur vaadeden aileler, insanın gözünü kamaştıran köyler, Piyer Lotilere: "Keşke ağaçlarınızın dibine gömülsem.." dedirtecek kadar mükemmel şehirler, korunmuş tabiat.. ve daha akla gelebilecek ne kadar güzellik varsa, hepsinin bu ülkelerde yaşanıp temsil edilmesi çok önemlidir.

Avrupa, bugün ekonomik durumu itibarıyla içten ve dıştan refah seviyede olması, kendisini tehdit eden çok ciddî hususların bulunmaması vs. parlak yanlarıyla hâlihazırdaki durumundan memnun gözükmektedir. Ve kendisini temelden sarsabilecek bir kriz olmadığı sürece de, herhangi bir arayış içine girmeyecektir. İslâm ise, kendisini aramayanlar tarafından bulunacak, elde edilip kabul edilecek bir din değildir.

Evet zannediyorum O, bir maden arama hassasiyeti içinde ele alınmadıkça kimseye kapısını aralamayacaktır. Demek oluyor ki, Avrupa, kurtarıcı arayışı içine girmedikçe, onun İslâm'ı bulması; bulsa dahi onu kabul etmesi mümkün değildir. Zira, مَنْ طَلَبَ وَجَدَّ وَجَدَ *"Kim aradığını ciddiyetle ararsa, ancak o bulabilir."*[4] hakikati, ilâhî bir âdettir.

Netice itibarıyla, tıpkı arz-talep meselesinde olduğu gibi, biz İslâm'ı onların ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde temsil ettiğimiz nispette, onlar İslâm'a gireceklerdir. Ve zannediyorum bunun için de, meseleyi şu andaki konumdan biraz daha ileriye götürmemiz ve onun nazarlarda göz kamaştırıcı bir hâl almasını sağlamamız gerekecektir. Bu yapılabildiği oranda, temsilde mükemmeliyet yakalanmış olacaktır. Ve Allah'ın izniyle iman her gönlün Allah'la irtibatını sağlayarak ona huzur kaynağı olacaktır.

Pasifik Ülkeleri ile Münasebet

Aydınlarımız Tanzimat'tan bu yana hep Batı demiş, onun hayaliyle yanıp tutuşmuş ve "Ondan gelen her şeyi alır, kabul ederiz." anlayışıyla hareket etmişlerdir. Ancak bizim Batı'ya karşı bu kadar açık olmamıza rağmen, o bize ne düşünce, ne ifade, ne de müşâhede plânında bir zenginlik bahşetmiştir.. ve tabiî içimize akıttığı mesâviden dolayı da halkımız tarafından hep tenkit görmüştür.

Oysa bizim Pasifik ülkeleriyle şu ana kadar hiçbir meselemiz olmamıştır. Aksine meselâ Japonya ile II. Abdülhamit döneminde ciddî münasebetler içinde olduğumuz bilinmektedir. Ama ne acıdır ki, bu irtibat devam ettirilememiştir.

Diğer taraftan bu ülkelerin, yer yer başka ülkelere karşı sataşmaları da olmuştur, ancak bütün bunlar normal karşılanıp, onların bu hâlleri, kendi topraklarının darlığına ve onların felsefesine göre, yeniden bir kere daha dünyayı hakça paylaşma mülâhazalarına verilmelidir. Bu özelliklerinin yanında, İkinci Cihan Harbi'nde Japon komutanın "Uyuyan devi uyandırdık." dediği gibi, kendi hatalarını kabul edecek kadar, hakkaniyet ölçülerine sahip oldukları da unutulmamalıdır. Bunun temelinde Budizm'in ahlâk felsefesi olduğu kabul edilirse, onun bazı öğretilerinde İslâm'la örtüşen yanlarını bulmak da mümkündür. Yine bu ülkelerin %10-15 gibi önemli bir kesimini Müslümanlar teşkil etmektedir ki, bütün bunlar onlarla yakınlaşmamız adına birer vesile teşkil edebilir.

Bu ülkelerin de, dünyaya açılmaya ihtiyaç duydukları şu dönemde, çeşitli vesileler değerlendirilip irtibata geçilebilse zannediyorum birçok alanda birlikler tesis edilebilir. Yine, bu ülkelerle aramızdaki mağduriyet, mazlumiyet... gibi fasl-ı müşterekler kullanılarak, yetişkin elemanlar vasıtasıyla kendi dünyamıza ait birtakım değerler aktarılıp, düşünce, ahlâk.. vs. plânda Türkiye'dekine denk birtakım çalışmalar yapılabilir.

Evet bütün bunlar yapılabilse, Türkiye için yeni ve alternatif bir dünya oluşturulmuş olacaktır.

Çocuk Terbiyesi

Her çocuğun bir "şuuraltı beslenme dönemi" vardır. Bu dönem, bazı eğitimcilere göre 0-5, bazılarına göre de 0-7 yaşları arasıdır. Bu çağda, çocuğun şuuraltı çok iyi değerlendirilmelidir. Onlara verilecek talim ve terbiye; hayatın tabiî seyri içinde, belli bir plân dahilinde yine hayatın içinden örneklerle süslenerek ve zorlamaya gidilmeden sevdirerek verilmelidir. Hemen her çocuk, temyiz çağı da diyebileceğimiz bu dönemde çok mütecessistir. Öyle ki devamlı sorular sorarak her şeyi öğrenmek ister. Bu sebeple ileride ona nasıl bir şahsiyet kazandırılmak isteniliyorsa, onunla öyle konuşulup görüşülmeli, hâl

ve hareketler de yine ona göre ayarlanmalıdır.

Çocuğun eğitim ve terbiyesi, doğrudan doğruya pratik hayata "indirgenebildiği" takdirde şuuraltı besleniyor demektir. Batı hayat tarzı, bizim anladığımız mânâda ve bizde olduğu kadar insana gerektiği ölçüde değer kazandıracak ölçüde mevhibelerle, vâridâtla mücehhez olmadığından; batılı eğitimciler, çocuk eğitiminde değişik terbiye kuralları geliştirmişlerdir. Ne var ki, onca gayrete rağmen bu kurallar, nazariyatta kaldığı için pek de inandırıcı ve etkileyici olmamıştır.

Eğitimin devam ve temadisi, büyük ölçüde dinin, insanın tabiatı hâline gelmesine bağlıdır. Evet, eğitimin bahis mevzuu edildiği yerde hayatın dünyaya ait kesitleri bile din televvünlü olmalı ve onun her kademesinde dinî duygu ve düşünce soluklanmalıdır.. soluklanmalıdır ki, çocuğun hayatı, bu değerlerle örgülenerek şuuraltı tam beslenmiş olsun.

Bu duygu ve düşüncenin olmadığı Batı toplumunda, kreşler ve çocuk yuvaları açılmıştır. Değişik bir mülâhazadan hareketle, bu meseleye biz de sıcak bakabiliriz. Eğer bir anne ve baba çocuğuna her ne sebeple olursa olsun, verilmesi gerekli olan terbiyeyi veremiyorsa, demek ki kendileri çocuğa müessir olacak kıvamda değiller. Çocuğun anne ve baba sevgisi ile yetişmesi çok önemlidir, ama bomboş bir ailede yetişmektense, daha parlak bir istikbal için, onun eğitim ve terbiyesi adına böyle bir yuvaya verilmesinde de bir mahzur olmasa gerek.

Çocuk eğitimi için anne ve babanın yetiştirilmesi de çok önemlidir. Baba babalığını, anne de anneliğini bilerek kendilerine düşen vazifeleri bihakkın yapmalıdırlar. Bir anne her hangi bir işte çalışıyor bile olsa, akşam eve geldiğinde çocuğuyla yakından ilgilenmeli ve ona anne şefkatini dolu dolu yaşatmalıdır. Anne ve baba şefkatinden mahrum çocuklar, içinde bulundukları toplumdan kopuk yaşar; hatta zamanla toplum düşmanı bile olabilirler.

Yeni Dünya Düzeni ve Konumumuz

Orta Asya ülkeleriyle kaynaşıp bütünleşmenin bütün yollarının araştırılması ve bu uğurda gerekli çalışmaların bir an önce yapılması gerekir. Aksi takdirde Allah'ın (celle celâluhu) bizim için takdir buyurduğu bir "kader birliği"ne karşı

lakayt kalarak onu israf etmiş oluruz.

Biz bu ülkelerle beraber olsak da olmasak da, dış güçler bizi hep aynı çizgide mütalaa etmektedir. O hâlde bu güçler karşısında siyasî, iktisadî, idarî, kültürel beraberlikler tesis etmek, takip edilecek en akıllıca yol olsa gerek...

Milletimizin bu hususta büsbütün duyarsız olduğu söylenemez. O ülkelerde birtakım özel teşebbüsün vermiş olduğu hizmetler bugün yüzümüzü ağartmaktadır; yarın da ağartacaktır ama yine de atılan adımların çok az olduğu ve yavaş hareket edildiği kanaatindeyim.

Dünya çapında cereyan eden yeni bir tekevvün dönemini kendi tarihî dinamiklerimiz içinde değerlendirmemiz gerekir. Hâlihazırdaki durum, belli bir yere kadar kifayet etse de; onun birkaç yıl, olduğu yerde bırakılması, yarınlar için yetmez hâle gelmesi demektir. Dolayısıyla kurulacak olan yeni dünyada bizim de söz sahibi olmamız elzemdir. Bu hususta gaye, yeni dünyanın, bizim geliştireceğimiz ilim ve teknoloji üzerine bina edilmesi olmalıdır.. ve bu, bir hayal olarak da değerlendirilmemelidir. Kararlı ve azimli adımlarla yüründüğü an, –Allah'ın izniyle– bunun kısa bir zaman içinde gerçekleşebileceği kanaatindeyim. Bugün Türkiye'yi belli bir seviyede tutup, kurulacak olan yeni dünyada hisselerine ortak olmasını engellemek isteyen güçler vardır. Güneydoğu meselesinin ve ülke içinde meydana getirilen karışıklıkların perde arkasına dikkatle bakıldığında, bu güçlerin var olduğu görülecektir.

Şayet bugün süper güçler seviyesinde kükreyen aslan konumunda güçlü bir devletimiz olsaydı, bize güven besleyen ve adım adım bizi takip eden devletler, başka arayışlara girmeyecek ve Türkiye onlar için kuvvetli bir dayanak noktası olacaktı. Heyhat ki, henüz bunu kavrayacak seviyede, ne üzerine düşeni bilen bir idarecimiz, ne bir politikamız ne de plânımız var. Bu kadar yoklar arasında tek teselli ve ümit kaynağımız, her biri bir Ukbe b. Nafi gibi bu işin bayraktarlığını yapan havari ruhlu insanlardır. Cenâb-ı Hak'tan dilek ve ricamız, hiç olmazsa bunlar, ülfet ve ünsiyet girdabına kapılmadan, gönüllerindeki aşk ve iştiyakı devam ettirebilsinler...

Karizmatik Lider

Lider; üstün idrak, cesaret ve kararlılığıyla dünü-bugünü-yarını müşterek görebilen ve zaman-üstü, mekân-üstü hususiyetleri sayesinde çağıyla

hesaplaşmasını bilen insandır.

Bazı kimseler, gerçek kimlikleri itibarıyla birer "çukur insan" konumunda olduklarından, vesayetlerinde büyüdükleri ve şuuraltlarında hep onlara takıldıkları lider konumundaki insanları, birer karizmatik şahsiyet zannedebilirler. Bu bana hep, Abraham Lincoln'un hürriyete kavuşturmasının ardından, yeniden efendilerinin yanına dönen köleleri hatırlatır.

Tarih boyunca şu ya da bu sebeple ön plâna çıkan veya çıkartılan insanları bahsettiğimiz çerçevede kabullenen insanlar hep var olmuştur. Meselâ, yakın tarih itibarıyla proletarya diktatörlüğü adına ümitler dağıtan birisi ortaya çıkmış, bahsini ettiğimiz türden bir kısım insanlar da âdeta bir peygamber zuhur etmiş gibi ona sarılmışlardır. Ne acıdır ki, sarıldıkları bu liderin (!) kendilerinin sonunu hazırlayan biri olduğunu çok sonra fark edebilmişlerdir. Evet, gerçek karizma sahibi insanlar, yukarıda da arz ettiğimiz gibi, kendi zamanını aşmış, büyük plân ve proje sahibi ufuk şahsiyetlerdir.. ve bunlar aynı zamanda, çağlarıyla hesaplaşma uzmanlarıdırlar.. hatta yer yer zıtlıkları bir arada yaşayan; meselâ hilimleriyle beraber, şiddetleri de olan, fakat bunları yerli yerinde kullanabilen birer denge insanıdırlar.

Hemen her kesimle kavga edip çevreleriyle uzlaşamayan kişiler asla lider olamaz ve toplumları idare edemezler. Çünkü bunların, en başta kendilerinin idare edilmeye ihtiyaçları vardır. Hatta biraz daha derince tetkik edildiği takdirde, bu tür insanların kendi ailelerini bile idare edemedikleri görülecektir.

Osmanlı tarihi, hakikî mânâda karizmatik liderler tarihidir. Hatta bana göre, Osmanlı padişah ve komutanlarının çoğu, karizmatik özelliklere sahip olan insanlardır. Meselâ; Baltacı Mehmed Paşa, kendisi baltacılıktan gelmiş, Enderun terbiyesi almış bir serdardır. Prut'ta Rusları sıkıştırdığı hengâmede, son bir darbe yapmadan evvel gece kendi adamları vasıtasıyla askerlerinin çadırlarını dinletir. Neticede askerlerden bazılarının sabahleyin kaçma plânları yaptığı haberini alır. Böylesine kritik bir atmosferde mukadder bir zaferi hezimete çevirmemek için, Ruslarla –yarı kazanılmış bir zafer diye tarif edebileceğimiz– çok akıllıca bir anlaşma yapar. Ama ne acıdır ki, Mustafa Müftüoğlu'nun ifadesiyle *"Yalan Söyleyen Tarih"*, seksen yaşındaki bu Osmanlı komutanını, Rus Kraliçesi Katerina ile buluşturmuş ve hakkında bizim gibi basit insanların bile tenezzül etmeyeceği bayağılıklar uydurmuştur. Böyle bir tarihi yazan da utansın, bunları okuyup hakikatini araştırmadan cedlerine

sövenler de...

Evet, onlar, koca bir tarihe sığmayacak kadar büyük, karizmatik vasıflara sahip gerçek birer lider idiler. Bu millet, bir kere daha özlediği liderlerle buluştuğu an, tekrar eski ihtişamına kavuşacak ve şartlar ne olursa olsun, mutlaka çağıyla hesaplaşacaktır.

İslâm Sosyalizmi (!)

Sosyalizm; içtimaîleşme ameliyesini, güzel sanatlardan dine kadar hayatın her kademesine yaymayı amaçlayan bir sistemdir. Bu mânâda İslâm ile sosyalizm arasında hiçbir ilgi yoktur. Fakat İslâm'a bir sosyalizm ilave etmek isteyenler, bizim "içtimaî" dediğimiz yönü nazara vermek istiyorlarsa, elbette İslâm'ın da bir içtimaî yönü vardır. Çünkü İslâm, içtimaî bir dindir; akidevî, amelî ve ahlâkî çeşitli fakülteleri içinde içtimaîye de ciddî bir yer ve ağırlık vermiştir. Bazı İslâm yazarları, İslâm'daki içtimaî adaleti sosyalizm şeklinde anlamışlardır. Oysaki, içtimaîlik, İslâmî yapının temeli değil sadece bir yönüdür.

"Allah indinde hak din İslâm'dır."[5] Bu mesele malum ve müsellem bir hakikat iken, Marks'tan tevarüs edilmiş bir nazariyenin İslâm diye takdim edilmesi, İslâm adına büyük bir gaflet ve cehalettir.

Eğitim Faaliyetleri ve Yersiz Vehimler

Türkiye, düşünce hayatından idari sisteme, eğitim mekanizmasından aile yapısına kadar birçok problemi olan bir ülkedir. Bu tür problemlerden sıyrılmanın en önemli çaresi de "aydınlanma" olsa gerek. Evet insanlar, aydınlanarak birbirlerini daha iyi anlar ve neticede de bir uzlaşma zemini hâsıl olabilir. Ama birileri öteden beri bu ülkede "Siz eğitim düşmanısınız." diyerek inanan insanlara hücum etmişlerdir. Oysaki ne o uydurma "Bir hırka, bir lokma." hikâyesi, ne de "cehalet" yüzkarasının uzaktan yakından İslâm'la alâkası vardır. Çağın dev mütefekkiri, *"Bizim üç büyük hastalığımız var, bunlar: cehalet, iftirak ve fakirliktir."*[6] diyerek bizi içten yıkan sebepleri, hekimâne teşhisle ortaya koymaktadır. Öyleyse, bir taraftan cehalete karşı ciddî bir ilim seferberliği başlatılıp, milletin birlik ve beraberliği adına lâzım gelen şeyler yapılırken, diğer taraftan da insanlarımıza zenginleşme yolları

gösterilmelidir.

Aslında, hakikî Müslümanlık bu iken, bir kısım insanlar, yıllardır Müslümanları hep cehaletin yanında göstermiş ve “gerici”, “yobaz” gibi bir sürü yaftalarla, onları karalama yoluna gitmişlerdir. Zühd, yanlış anlaşılmış ve Müslümanlar, âdeta köşesine çekilmiş bir acûze-i şemtâ tiplemesiyle karakterize edilerek değişik töhmetler altında bırakılmıştır. Esasen zühd kalbde yaşanmalıdır ve insanın, dünya ile herhangi bir kalbî bağlantısı olmamalıdır. Yoksa kesben –avam ifadesiyle– dünyanın altından vurup üstünden çıkmalı ve ne yapıp yapıp mutlaka başarıya ulaşılmalıdır.

Günümüzde –Allah’ın inayetiyle– gönüllü kuruluşlar ve özel teşebbüsler, başta Türkiye olmak üzere dünyanın değişik yerlerinde açtıkları okullar ve kurdukları üniversitelerle aydınlık bir geleceğin temellerini atmış bulunmaktadırlar.

Ancak, cehaletle savaş amacıyla başlatılan bu güzel gelişmeler karşısında, yine malum bazı kesimler, “Bunca okulla acaba bu insanların düşündükleri ve hedefledikleri bir şey mi var?” diyerek vehim ve kuruntulara hükümler bina etmek suretiyle efkarı bulandırmaktadırlar. Oysaki, burada hedeflenen şey, bu ülkenin eğitimle muasır devletler seviyesine çıkarılarak çağını idrak ufkuna ulaştırılmasıdır.

Ayrıca, geleceğin dünyasına yönelik ne idarî, ne siyasî hiçbir alanda tasarımızın olmadığını, Allah’ın rızasından başka bir şey düşünmediğimizi herkes anlamış durumda. Aslında hususî bir zaman ve mekâna bakmayan bu türlü iddiaların aksini ispat etmek de kimsenin elinden gelmez. Tabir-i diğerle iddia eden ispat etmek zorundadır. Yoksa devletin en üst kademesindeki ferdinden en alt seviyedekine kadar herkes için bir şey iddia edilebilir ve yeryüzünde böyle bir iddiaya muhatap olmadık bir tek insan kalmaz.

Günümüzde eğitimden iktisadi hayata kadar birçok güzel gelişmeler söz konusudur. Hamiyetli iş adamlarımız, bir taraftan cehalete karşı ilim seferberliği başlatarak okullar açarken, diğer taraftan, fakirliğe karşı zengin olma seferberliği ilân ederek ticarî şirketler kurmaktadırlar. Şimdi bu türlü şeyler yapılıyor diye, vehimlere hüküm bina ederek, kapalı kapılar ardından, benim insanlara gizli bir şeyler söylediğim ve bununla belli hesapların, plânların peşinde olduğum şeklindeki yaklaşımlar, insafsızlık ve zulümden başka bir şey değildir.

İlimle insanların dimağlarını, kalblerini aydınlatanlar, onlara değişik istihdam imkânları hazırlayanlar, fakir-fukarayı zekât ve sadakasıyla destekleyenler, insanların en hayırlısıdır. İslâm'da "hayır" tabiri, insanlara zarar verebilecek yoldaki bir taşı kaldırmadan alın da, eğitimden iktisadî hayata kadar herhangi bir eğitim müessesesi kurmaya kadar çok geniş ve şümullü bir çerçevesi vardır. Zira hadisin ifadesiyle, *"İnsanların en hayırlısı onlara faydalı olandır."*[7]

Hoşgörüde Denge

Her meselede itidal ve denge çok önemlidir. Hoşgörü meselesinde de kalb balansının çok iyi ayarlanması gerekmektedir. Biz, hoşgörü hususunda dengeli olduğumuza inanıyoruz. Zannediyorum bazıları, biz hoşgörü derken, bunu milletimizin ve ülkenin geleceğinin zararına olarak tarihimizi, millî-mânevî değer ve dinamiklerimizi tahribe karşı da hoşgörülü olunmasını kasdettiğimizi sandılar. Bugünümüz ve yarınımız adına nelerin hoş görüleceği ve nelerin hoş görülmeyeceği bellidir. Ümit ediyorum ki bu toplum, zamanla birbiriyle kaynaya kaynaya o dengeye ulaşacaktır. Fakat kanaat-i acizanemce, şu demokratik hava içinde, tartışma ve ayrılık konusu meselelerden çok, bizi toplum olarak, millet olarak birbirimize bağlayan hususları öne çıkararak, herkesi bulunduğu konumda kabul edip, hoş görmekle işe başlamak, en isabetli yol olsa gerektir.

Başkalarının hukukunun söz konusu olduğu bir yerde müsamaha gösterme, kimsenin hakkı değildir. Biz nefsimize ait meselelerde fedakârlıkta bulunabiliriz; fakat toplumun hakkını fertlere bağışlamaya gelince, o topluma karşı işlenmiş bir zulümdür. Ben cüzdanımı veya sırtımdaki elbiseyi birisine verebilirim; bu bir fedakârlıktır. Ama millete ait bir cüzdanı, millet malını ve kamunun hakkını birisine bağışlamam, zahiren hayır gibi görünse de, temelde zulümdür.

Bu açıdan, birisi kalkıp da bir toplumun bugününe, geleceğine saldırıyor, aileyi tehdit ediyor; cana, nesle, akla, dine ve mala dokunuyorsa, bu türden davranışlara karşı müsamahalı olma bizi aşar. Hoşgörünün gayesi, hedefi ve milletin ondan ne anladığı açık ve nettir.

Öte yandan hükümler, muhtemeller üzerine kurulmamalıdır. Eğer hüküm

muhtemeller üzerine kurulacak olursa, bu takdirde, suizan yapılmış, günaha girilmiş olur. Hükümler vukuâta, yani olup bitmiş hâdiselere göre verilir. Ortada bir işaret ve delil olmadığı müddetçe, beraat-ı zimmet, yani kişilerin masumiyeti asıldır. Bu, hukukî bir disiplindir. O açıdan, bazılarının, siz hoşgörü diyerek millet ve mâneviyat aleyhinde her şeyi dinamitliyorsunuz ve bazılarının dümen suyunda gidiyorsunuz gibi dayanaksız ve tamamen suizanna dayanan suçlamaları, nasıl bir bühtandan öte geçmiyorsa, aynı şekilde, daha başkalarının, şimdi hoşgörü diyorsunuz ama, fırsat elinize geçse şöyle yaparsınız gibi düşünce ve sözleri de, hiçbir işaret ve delile dayanmayan birer kuruntu olup, böylesi kuruntu ve bühtanlara dayanılarak hüküm verilemez.

Görünen o ki, bize düşen, âlemin inanıp inanmaması değil, samimiyetle inandığımız sevgi ve hoşgörü davasında, risalet vazifesinin ayları ve güneşleri olan peygamberlerin vazifelerini yaparken gösterdikleri azim, sebat ve kararlılığı göstermektir.

Zamanı Kullanma

Zihinlerin alabildiğine dağınık hâle geldiği ve insanları gereksiz yere meşgul eden sebeplerin çoğaldığı günümüzde, zamanı kullanma daha bir önem arz etmektedir. Bir hadis-i şerifte de ifade edildiği gibi, insanların çoğunun aldandığı iki şeyden birisi de vaktin boş geçirilmesidir.[8] Zamanını değerlendirmeyi düşünen biri, evvelâ imkânını, talip olduğu işi ve kapasitesini çok iyi bilip ona göre bir fizibilite ortaya koymalıdır ki işlerinde muvaffak olabilsin. Aksine bir insan, düşünce kapasitesi, ruh gücü kapasitesi, istirahat durumu, bedenî mukavemeti gibi hususları hesaba katmadan pek çok işe birden talip olursa, çok defa kazanma kuşağında kaybedebilir.

Bu açıdan bizim için en birinci mesele, hayatımızın takvimleştirilmesi ve zamanlamaların çok iyi yapılmasıdır. Birine bir şey anlatmanın ya da gazetede bir makale yazmanın veya bir nazım, nesir ortaya koymanın, hâsılı yapacağımız her şeyin mutlaka çok iyi zamanlanması fevkalade önemlidir. Hatta bir yönüyle zamanlama, yapılan işlerin gerçek derinliğini aksettirdiğinden ayrı bir güzellik ifade eder. Bu açıdan, "Esbab-ı nüzul", âyetlerin nâzil olmasında bu zamanlamanın bir ifadesidir denebilir. Çünkü âyetlerin inişine sebep olan hâdiseler, ona ayrı bir derinlik ve şeffafiyet, anlamayı kolaylaştırıcılık kazandırır ki, meselenin ruhunun kavranması açısından bu bir hayli önemlidir.

Diyelim ki, siz de, başkaları gibi çok güzel, yaldızlı, plastize edilmiş bir yazı yazdınız; ancak hâdiselerin akışı onun kapağını aralayıp onunla alâkalı size bir şey fısıldamamışsa, o en parlak şey bile olsa, sönükleşir ve zamanla unutulur gider.

Zamanlamada şunlara mutlaka dikkat edilmelidir: Sabah ne yapılır? Öğlen ne yapılır? Derse çalışıp kafanızı yorduğunuz zaman ne yapılır? Ne zaman bir işten diğer işe geçilir? Bir işten diğer işe geçerken iş türleri nasıl olmalıdır? Yapılan aynı türden işlerse, sizde aynı mekanizmaları harekete geçireceğinden, zaten öbüründe yorgunluğa ulaşmışsınız, o zaman böyle bir iş değiştirme doğru mu? Ayrıca, akşam ne yapılır, gece ne yapılır, gece kalkınca ne yapılır? ... gibi bütün bu soruların belki terbiyecileri de alâkadar eden yönleriyle cevaplarının bulunup hazırlanması çok önemlidir.

Öyle ise, bütün bu hususları gözden geçirdikten sonra herkes, kendi kapasitesini ölçerek ona göre bir işe teşebbüs etmeli, bir sorumluluk altına girmeli ve hep bir temkin insanı olarak hareket etmelidir.

Mesai Tanzimi

Bir kısım insanların vazife icabı yoğun çalışma tempoları sebebiyle de olsa, anne-babasını, ailesini, çoluk-çocuğunu ihmal etmesi kat'iyen doğru değildir. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), yiyip içmeden kendilerini gece-gündüz ibadete veren ve bu arada ailelerini ihmal eden arkadaşlarına, *"Nefsinizin sizin üzerinizde hakkı var, ailenizin sizin üzerinizde hakkı var, Allah'ın sizin üzerinizde hakkı var.. her hak sahibine haklarını veriniz."*[9] buyurmuştur. Biz bunu biraz daha genişleterek şöyle de diyebiliriz: çalıştığımız müessesenin bizim üzerimizde hakkı var; anne-baba, eş-dost, çoluk çocuğumuzun üzerimizde hakkı var; komşumuzun bizim üzerimizde hakkı var.. ve bütün bunlar, ihmal edilecek haklar da değildir. O hâlde her hak sahibine hakkını vermemiz gerekir.

Evet, zannediyorum insanların hem iş yerlerine, hem de ailelerine ayıracakları vakitleri mutlaka belirlenmelidir. Evet, daha işin başında iyi bir mesai tanzimi ile bu meseleyi çok rahatlıkla halledebilirler. Çalışan insanların memuriyet hayatlarını, iş streslerini vb. eve taşıyıp orayı bir kaos ortamı hâline getirmeleri; evleriyle alâkalı meseleleri de iş yerine taşıyıp vakitlerini bu

şekilde israf etmeleri, meseleyi çözme yerine, huzursuzluğun ve verimsizliğin daha da artmasına sebep olacaktır. Bu iki şeyi baştan çok iyi ayarlayıp dengede götürmek çok önemlidir.

Diğer bir husus da, meselâ; aileye ayrılan zaman içerisinde bir geziye çıkılacak ve akraba ziyaretine gidilecekse, aile fertleriyle beraber gitme.. ve bu şekilde geçirilen zamanın onlar için ayrıldığını hissettirme.. eve alınacak ihtiyaçları alıp sunarken bir hediye şeklinde takdim etme.. hatta sabah evden ayrılırken, "Sizi çok özleyeceğim.." esprisiyle dönüp tekrar tekrar geriye bakma.. bütün bunlar bir vefanın ifadesi olacak ve bu şekilde eve geliş-gidişler her zaman beklenir bir hâl olacaktır.

İşin başka bir yönü de, çoğu zaman olmasa bile bu insanlar, bazen işleri icabı günlerce ailelerinden ayrı kalabilirler. Bu durumda da endişe ve kuşkulara mahal bırakmamak için, arada telefonla aile, eş-dostlarını arayıp hâl hatırlarını sormaları fevkalade önemlidir. Zannediyorum onları böyle memnun etmek Allah'ı da memnun etmek olacaktır. Benim tanıdığım öyle insanlar vardır ki, evinden ayrılırken hüzünle ayrılır ve dönüşlerinde de bir vuslat yaşarlar. Bunların yuvaları her zaman huzurla tüter durur ve bu yuvalar âdeta birer Cennet köşesidir.

Hâsılı; iyi bir mesai tanzimi ile hareket eder ve herkese ayırdığımız vakti yerli yerince kullanırsak, hem ailemize hem akrabamıza hem de iş yerimize karşı vazife ve sorumluluklarımızı rahatlıkla yerine getirebiliriz...

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

Abd İbn Humeyd, İbn Nasr Ebû Muhammed (v. 249 h.); ***el-Müsned,*** *[Tahkik: Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî, Mahmud Muhammed Halil es-Saîdî],* Mektebetü's-sünne, Kahire, 1408/ 1988.

Abdurrezzak, Ebû Bekr Abdurrezzak İbn Hemmam (126-211 h.); ***el-Musannef,*** (Tahkik: Habiburrahman el-A'zamî), I-XI, el-Meclisü'l-ilmî, Beyrut, 1403/1983.

___________, ***Tefsîru's-San'ânî,*** I-II, Mektebetü'r-ruşd, Riyâd, 1410 h.

el-Aclûnî, İsmail İbn Muhammed el-Cerrâhî (v. 1162 h.); ***Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs,*** I-II, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1405 h.

el-Âlûsî, Ebu's-Senâ Şehabeddin Mahmud İbn Abdillah (v. 1270/1854); ***Ruhu'l-meânî fî tefsiri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'u'l-mesânî,*** I-XXX, Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrut, 1405/1985.

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdillah eş-Şeybânî (164-241 h.); ***el-Müsned,*** Çağrı Yayınları, I-VI, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

Aliyyülkârî, Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed (v. 1014 /1606); ***el-Esrâru'l-merfûa fi'l-ahbâri'l-mevdûa,*** *[Tahkîk: Muhammed b. Lütfi Sabbâğ],* el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1406 h.

Aynî, Bedrüddin Ebî Muhammed Mahmud b. Ahmed (v. 855 h.); ***Umdetü'l-kârî şerhu Sahihi'l-Buhârî,*** I-XXIV, Dâru'l-fikr, tsz.

Bediüzzaman, Said Nursî; ***Hutbe-i Şâmiye,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________, *Kastamonu Lâhikası,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________, *Lem'alar,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________, *Mesnevî-i Nuriye,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________, *Mektubat,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________, *Sözler,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________, *Şuâlar,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________, *Tarihçe-i Hayat,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

el-Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa Ebû Bekir (v. 458 h.); ***es-Sünenü'l-kübrâ,*** I-X, Mektebetü dâri'l-bâz, Mekke-i Mükerreme, 1414/1994.

___________, *Şuabu'l-iman,* I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1410.

el-Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl (v. 256 h.); ***Sahîhu'l-Buhârî,*** I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1994.

ed-Dârimî, Abdullah b. Abdirrahman (181-255 h.); ***es-Sünen,*** Çağrı Yayınları, I-II, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

ed-Deylemî, Ebû Şücâ' Şîreveyh b. Şehridâr b. Şîreveyh el-Hemedânî (445-509 h.); ***Müsnedü'l-Firdevs bi me'sûri'l-hitâb,*** I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1. baskı, *[Tahkik: Said b. Bisyûnî Zağlûl],* Beyrut, 1986.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); ***es-Sünen,*** Çağrı Yayınları, I-V, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillah el-İsbehânî (v. 430 h.); ***Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ,*** I-X, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405 h.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsenna (210/307 h.); ***el-Müsned,*** I-XIII, Dâru'l-Me'mun li't-türâs, Dimaşk, 1404/1984.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (450-505 h.); ***İhyaü ulûmi'd-dîn,*** I-IV, Dâru'l-mârife, Beyrut, tsz.

el-Hâkim, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Neysâbûrî (v. 405 h.); ***el-Müstedrek ale's-Sahîhayn,*** I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/ 1990.

el-Hakîm et-Tirmizî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ali b. Hasan, ***Nevâdiru'l-usûl fi ehâdîsi'r-Resûl,*** I-IV, Dâru'l-Cîl, 1. baskı, *[Tahkik: D. Abdurrahman Umeyre],* Beyrut, 1992.

el-Halebî, Ali b. Burhaneddin (v.1044 h.), ***İnsanü'l-uyûn (Sîret-i Halebiyye),*** I-IV, Mustafa el-Bâbî el-Halebî Matbaası, Mısır 1384 h./1964 m.

İbn Abdilberr, Yusuf b. Abdullah b. Muhammed (v. 463 h.); ***Câmiu beyâni'l-ilm,*** Dâru'n-neşr/Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1398 h.

__________, *et-Temhîd,* I-XXIV, Vizâratü'l-evkâf ve'ş-şuûni'l-islamiyye, Mağrib, 1387 h.

İbn Arabî, Ebû Bekir Muhyiddin Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Abdullah el-Hâtimî (v. 638 h.); ***el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye,*** I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1999.

İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Sikatüddin Ali b. Hasan b. Hibetillâh, ***Târîhu Medineti Dımaşk,*** I-LXXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1421–2001.

İbn Ebî Şeybe, Abdullah İbn Muhammed (v. 235 h.); ***el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr,*** *[Tahkik: Kemal Yusuf el-Hut],* I-VII, Mektebetü'r-rüşd, Riyad, 1409 h.

İbn Hacer, Ahmed İbn Ali İbn Cafer el-Askalânî, (773-852 h.); ***el-İsâbe fî temyîzi's-sahabe,*** *[Tahkik: Ali Muhammed el-Becavî],* Dâru'l-cîl, Beyrut, 1412/1992.

__________, *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahihi'l-Buhârî,* *[Tahkik: Muhammed Fuad Abdulbakî-Muhibbuddin el-Hatîb],* I-XIII, Dâru'l-mârife, Beyrut, 1379.

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemalüddin Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî (v. 597/1201); ***el-Müdhiş,*** Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1415 h.

el-Halebî, Ali b. Burhaneddin (v.1044 h.), ***İnsanü'l-uyûn (Sîret-i Halebiyye),*** I-IV, Mustafa el-Bâbî el-Halebî Matbaası, Mısır 1384 h./1964 m.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî (v.354 h.); ***es-Sahîh,*** I-XVIII, Müessesetü'r-risâle, 2. baskı, *[Tahkik: Şuayb Arnavut],* Beyrut 1414-1993.

İbn Hişâm, Abdülmelik İbn Hişâm İbn Eyyûb el-Himyerî (v. 213/828); ***es-Sîratü'n-nebeviyye,*** I-VI, *[Tahkik: Tâhâ Abdurrauf Sa'd],* Dâru'l-cîl, Beyrut, 1411.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail İbn Ömer ed-Dimaşkî (v. 774 h.); ***Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm,*** I-IV, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1401 h.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); ***es-Sünen,*** I-II, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

İbn Receb el-Hanbelî, Zeynuddin Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Şihâbuddin b. Ahmed b. Receb el-Hanbelî, ***Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem fi şerhi hamsîne hadîsen min cevâmi'l-kelim,*** Mısır, 1393/1973, 4. baskı.

İbn Sa'd, Ebû Abdillah Muhammed b. Sa'd ez-Zührî (v.230 h.), ***et-Tabakâtu'l-Kübrâ,*** I-VIII , Dâru sâdır, Beyrut, tsz.

el-Kudâî, Muhammed b. Selâme b. Ca'fer (v. 454 h.); ***Müsnedü'ş-Şihâb,*** I-II, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1407/1986.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Esbahî (93-179 h.); ***el-Muvatta,*** I-II, Dâru'l-hadis, Kahire, 1993.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (v. 261 h.); ***el-Câmiu's-Sahîh,*** I-III, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

en-Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); ***es-Sünen,*** I-VIII, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

__________, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* I-VI, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Bey-rut, 1991.

es-Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Abdirrahman (v. 902/1497); ***el-Makâsıdü'l-hasene;*** Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1399 h.

es-Süyûtî, Abdurrahman b. el-Kemâl Celâleddîn; ***el-Hâvî li'l-fetvâ,*** I-II, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut,

1402/1982.

et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (v. 360 h.); ***el-Mu'cemü'l-evsat,*** *[Tahkik: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî],* I-X, Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415 h.

___________, *el-Mu'cemü'l-kebîr,* *[Tahkik: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî],* I-XX, Mektebetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Musul, 1404 h.

et-Taberî, Muhammed İbn Cerir İbn Yezid İbn Halid (224-310 h.); ***Câmiu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân,*** I-XXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1405 h.

___________, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk (Tarîhu't-Taberî),* I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1407h.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsa b. Sevre (209-279 h.); ***el-Câmiu's-Sahih,*** I-V, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi (1361/1942); ***Hak Dini Kurân Dili,*** I-IX, Eser Kitapevi, İstanbul, tsz.

351001-20110819

1 Tirmizî, *tefsîru sûre* (15) 6; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 8/102.

2 Bkz.: el-Kudâî, *Müsnedü'ş-Şihâb* 1/436; ed-Deylemî, *el-Müsned* 1/426.

3 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.49 (İlk Hayatı).

4 Bkz.: İbnü'l-Cevzî, *el-Müdhiş* s.490; İbn Hacer, *Mukaddimetü Fethu'l-bârî* s.14.

5 Âl-i İmrân sûresi, 3/19.

6 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.61 (İlk Hayatı).

7 el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/472. Yakın ifadeler için bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 6/58; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 6/117.

8 Buhârî, *rikak* 1; Tirmizî, *zühd* 1; İbn Mâce, *zühd* 15; Dârimî, *rikak* 2.

9 Buhârî, *edeb* 86, *savm* 51, *teheccüd* 15; Tirmizî, *zühd* 64.